Encheiridion Morale:

in quo

Virtutes quatuor (vt vocant) cardinales, ex clariſſimis oratoribus & poetis Græcis, *Latinis, Italicis, Hiſpanis, Gallicisq;* γνωμολογικῶς *deſcribuntur.*

Et in tyrunculorum vſum ſingula carmina, prouerbia, & gnomæ interpretatione eiuſmodi Latina, quæ ad genuinum loci ſenſum eruendum ſufficiat, explicantur.

Opera Simonis Harwardi.

LONDINI,
Excudebat Edm. Bollifantus,
Impenſis W. Tailer.
1597

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. IOANNI CANTVARIENSI Archiepiscopo, totius Angliæ Primati & *Metropolitano, Sereniſsimæ Reginæ à ſecretis conſiliis, domino ſuo colendiſsimo*, S.H. *omnia fauſta & fœlicia quàm humillimè precatur.*

QVùm partim ipſe viderem, partim ab aliis acciperem (ampliſſime Præſul) multos optimæ ſpei adoleſcentulos in variis Angliæ partibus linguarum cognitioni ſtudiosè operam dare; gratum illis exiſtimavi fore, ſi ſuccinctum aliquod compendium ederetur, in quo eximiæ & vetè aureæ variarum linguarum gnomæ & paræmiæ ita uno eodemq; opuſculo ſimul continerentur, ut in manu vel ſinu cõmodè geſtari, & aliquanulo uſu ediſci memoriæq; mandari poſſint. Quùm etiam animadverterem multos hodierno die rei poeticæ ſtrenuè incumbere, eaq; præcipuè dele-

ri; non ingratum iis arbitrabar futurum, si in præcipuis hisce linguis varia carminum & metrorum genera ita in aliquo enchiridio simul collocarentur, ut ea invicem comparare, eorumq; consentientem harmoniam intueri, & ex illis varias sibi versuum formulas nanciscì queant; eamq; quæ præstantissima videbitur (si libitum fuerit) imitari. Prætereà non mihi dubium est, quin nonnulli etiam reperiantur, quibus hoc delectabile & iucundum fuerit, si variarum linguarum sententiis in unum libellulum collectis, ex earum collatione plenius perspicere possint, quàm manifestè tam Latini quàm hodierni nostri scriptores ex suavissimis Græcarum literarum fontibus suos plerumq; rivulos derivârint, ex eorumq; operibus sua pæne omnia hauserint & excerpserint. Cùm deniq; in gymnasio meo cui tuis (Reverendiss. Antistes) literis humanissimis commendatus per aliquot iam annos præfuerim, adolescentuli aliqui generosi harum linguarum à me elementa didicerint; non inutile illis fore judicavi, si eiusmodi à me munusculum reciperent, quod & eorum in linguarum cognitione studiis maximè sit emolumento, & quod etiam de moribus præcepta contineat, quæ illo

in provectiori posthâc ætate perlegere, & sæpius in memoriam revocare haudquaquam pœnituerit. Quemadmodum enim nec parentes liberos satis videntur dilexisse, nec amici suos familiares satis coluisse, nisi illis iam discessuris aliquod φιλοστοργίας & synceri sui affectus pignus & μνημόσυνον reliquerint; ita nec ludimagister ille suo undequaq; fungitur officio, qui non literis aliquid conatur mandare, quod discipulis suis tàm cùm scholæ intersint, quàm postea cùm digressi fuerint, aliquid adimenti adferat. Vt igitur his omnibus aliquo modo satisfacere & gratificari possim; hoc Encheiridion (qualecunq;) ethicum conatus sum concinnare, illudq; ut manualis ratio postulat, in breviſſimam quàm potui formam redigere, & ea denique methodo unaquæque disponere, qua (tabulis diligenter perpensis) à lectoribus singula ad quemcunq; usum facillimè reperiantur. Philosophorum tantùm placita collecturus aliis forsan partitionibus vsus fuissem, aliasque harum virtutum proprietates descripsissem. Sed cùm tractatus hic præcipuè poeticus institutus fuerit, visum est mihi & oratione numeris constricta plæraque interpretari, & eam etiam depingendi formam excogitare,

quæ poetarum carminibus digerendis maximè videretur idonea. Italica ex Petrarcha, Boccatio, Arioſto, aliiſque præſtantiſſimis auctoribus excerpſi; Hiſpanica ferè omnia ex Boſcano Garcilaſſo, Guevara; Gallica ex Maroto, domino Bertas, domino Accords, Rouſardo, aliiſque viris eruditiſſimis. Nomen & authoris & loci ubique interponere nolui, partim ne opuſculum in maius volumen creſceret, quàm ut encheiridii formæ queat competere, partim quia multa ſunt hîc prouerbia à ſcriptoribus tam multis uſurpata, ut ad aliquem unum quaſi unicum & proprium auctorem ea referri nec poſſint nec debeant.

Agnoſco (Præſul ampliſs.) ingenuéque confiteor codicillum hunc impolitum nequaquam eſſe dignum, qui aut Ampl. tuæ offeratur, aut à clementia tua contra adverſariorum calumnias defenſionem & tutelam petat. At verò cùm quæ antehac prælo commiſerim, tam benigno vultu tua Ampl. dignata ſit accipere; nequaquam (uti ſpero) temeræ audaciæ reus videbor, ſi ſub nominis tui auſpicio tuæque Ampl. patrocinio has etiam meas qualeſcunque ethicarum deſcriptionum primitias in lucem edidero. Quas ſi Ampl. tua æqui bonique

bonique consuluerit, tum rem benignitate solita dignam præstiterit, tum etiam in iis quæ supersunt (quod enim in his quatuor virtutibus effectum dederim idem sum brevi favente Deo in reliquis tētaturus) me animo multo alacriore progredi coĕgerit. Det unicus virtutum omnium auctor, ut sit amplitudo tua omni honorum cumulo quotidiè adaucta, diutissimè superstes perpetuò incolumis. Tanridgię pridie nonas Decemb. Ann. Dom. 1596.

Amplitudini tuæ
ad imperata

Simon Harwardus.

ENCHEIRIDION MORALE.

Omne quod honestum est versatur aut

1. *in perspicientia veri solertiáque, ut prudentia.*
2. *in hominum societate tuenda, tribuendóq; suum cuique & rerum contractarum fida, ut justitia.*
3. *in animi excelsi atque inuicti magnitudine & robore, ut fortitudo.*
4. *in omnium quæ fiunt quæque dicuntur ordine & modestia, ut temperantia.*

Prudentia requirit

Primò, ut animi nostri cognitione adornentur & probis consiliis muniantur.

Secundò, ut corpus & res externæ à periculis & damnis temerariis defendantur.

Tertiò, ut in sermonis usu aut sileamus, aut silentio meliora eloquamur.

Quartò, ut in omnibus debitum tempus & modum conservemus, aliorúmq; exemplis cavere discamus.

DE PRUDENTIA.

CAPUT PRIMUM.

Aristoteles.

φυλακτικὸν ψυχῆς παιδεία.

Plutarch.

ἡ παιδεία τοῖς μὲν νέοις σωφροσύνη, τοῖς δὲ πρεσβύταις παραμυθία, τοῖς δὲ πένησι πλοῦτος, τοῖς δὲ πλουσίοις κοσμός ἐστι.

Conservat animam eruditio.

Eruditio adolescentibus temperantiam, senioribus solatium, pauperibus opes, divitibus ornamentum adducit.

Cicero pro Archia poeta.

Si ex literis delectatio tantum peteretur, tamen hanc animadversionem humanissimam & liberalissimam iudicaremus. Nam cætera neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum. Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Idem 1. de Orat.

Quæ bona sunt fieri meliora possunt doctrina, & quæ non optima acui tamen aliquo modo & corrigi possunt.

Menand.

ἐν ἐστὶ σοφίας κτῆμα τιμιώτερον.
ἡ γραμμάτων ἄπειρος ἃ βλέπει βλέπων.
ἀνωφελέστατον κτῆμ' ἐστὶ παιδεία βροτοῖς.

Res nulla præferri potest prudentiæ.

Qui literas nescit, videns is non videt.

Possessio est doctrina quæ tolli nequit.

Ital.

ENCHEIRIDION MORALE.

Omne quod honestum est versatur aut

1. *in perspicientia veri solertiáque, ut prudentia.*
2. *in hominum societate tuenda, tribuendo q̃ suum cuique & rerum contractarum fidem, ut justitia.*
3. *in animi excelsi atque inuicti magnitudine & robore, ut fortitudo.*
4. *in omnium quæ fiunt quæque dicuntur ordine & modestia, ut temperantia.*

Prudentia requirit

Primò, ut animi nostri cognitione adornentur & probis consiliis muniantur.

Secundò, ut corpus & res externæ à periculis & damnis temerariis defendantur.

Tertiò, ut in sermonis usu aut sileamus, aut silentio meliora eloquamur.

Quartò, ut in omnibus debitum tempus & modum conservemus, aliorúmq̃ exemplis cavere discamus.

DE PRUDENTIA.

CAPUT PRIMUM.

Aristoteles.

φυλακτικὸν ψυχῆς παιδεία.

Plutarch.

ἡ παιδεία τοῖς μὲν νέοις σωφροσύνη, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις παραμυθία, τοῖς δὲ οὐκ πλοῦτος, τοῖς δὲ πλουσίοις κοσμός ἐστι.

Conservat animam eruditio.

Eruditio adolescentibus temperantiam, senioribus solatium, pauperibus opes, divitibus ornamentum adducit.

Cicero pro Archia poeta.

Si ex literis delectatio tantum peteretur, tamen hanc animadversionem humanissimam & liberalissimam iudicaremus. Nam cætera neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum. Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Idem 1. de Orat.

Qua bona sunt fieri meliora possunt doctrina, & qua non optima acui tamen aliquo modo & corrigi possunt.

Menand.

οὐκ ἔστι σοφίας κτῆμα τιμιώτερον.
ὁ γραμμάτων ἄπειρος ἃ βλέπει βλέπων.
ἀνωφελέστατον κτῆμ' ἐστὶ παιδεία βροτοῖς.

Res nulla præferri potest prudentiæ.

Qui literas nescit, videns is non videt.

Possessio est doctrina qua tolli nequit.

Ital.

Ital.

Impari l'arte, & metti la da parte:
Che tempo Verrà, la ti bisognerà.
Disce artem, fixamq; animo retineto, sequetur
Tempus quando eius forsitan vsus erit.

Hispan.

Si vosotros las letras estays amando,
Los oidos sabran nuevas traer os.
Los ojos gozaran d'estar mirando,
Las manos holgaran de componer os.
La lengua su plazer sentira hablando,
Y los pies do querreys querran mover os,
Todo estara en su natural officio,
Haziendo per vertud blando excercitio.
Las noches dormireys muy dulcemente,
A ratos acudiendo un pensamiento,
Que os haga recordar sabrosamente.
Los dias sentireys un sentimiento,
Que os aparte mil vezes de la gente.
D'este os verna tan gran contentamiento,
Que d'estar muy contentos por livianas.
Quantas cosas vereys terneys y por vanas.

Ingenuas toto si pectore diligis artes,
Haec iucunda tibi commoda mille dabunt.
Non deerit dulcis novitas quae mulceat aures:
Non oculos deerit quod juvet usque tuos.
Inde manus alacres tractare negotia discent,
Atque aderit linguae debitus inde lepor.

Hinc

ne pes quò cupias latè te transferet, & pars
Quælibet officii munera læta dabit.
ulcis erit tibi nocte quies, meditatio dulcis,
Lecta tibi in mentem cum revocare queas,
ulcis erit q3 dies, mens cum pia cogitat, & te
Sæpius à vulgo separat ipsa rudi.
Tam gesta illius tu vana & ludicra spernes,
Litera erunt animi gaudia sola tui.

Gall.

es plus sçavans appren tant que vivras,
ux ignorants appren ce que sçauras.
cience apprens, ou bon mestier pour vivre:
es biens s'en vont, sçavoir te pourra suivre.
Disce, sed à doctis, indoctos ipse doceto. &c.

Ital.

hi ha arte, per tutto ha parte.
rtem qui calles, potes omni vivere gente.

Cicer. orat. ad Brut.

Nescire quid ante è quam natus sis acciderit,
est semper esse puerum.

Phocyll.

τὴς δὲ βιοπνέυστε σοφίης λόγος ἐστιν ἄριστος.
ptima, quæ divina tibi sapientia dictat.
ἄστυ καὶ πόλιας σοφία καὶ νῆα κυβερνᾷ.
rbem, rus, navesq3 regit prudentia sola.
βέλτερος ἀλκείητος ἦεν σὺν φρονέοντος ἀνὴρ.
t melior prudens valido quam robore præstans.

Gall.

Gall.

Heureuſes ſeront les provinces,
Dedans leſquelles regneront
Les Roys qui philoſopheront,
Ou quand les ſages ſeront princes.
Fœlix eſt regnum ſophiæ cui deditus almæ
Eſt rex ſive ſophi prædominantur ei.
O bouche c'eſt par toy que noz ayeuls ſauvages
Vagabons vivoyent durant les premiers aages,
Sous les cambrez rochers, ou ſoubs les fueilleux bo
Sans reigle, ſans amour, ſans commerce, ſans loix:
S'uniſſans en un corps ont habité les villes,
Y porté non forcez le ioug de loix civilles:
O bouche, c'eſt par toy que les rudes eſprits
Ont des eſprits ſcavants tant de beaux arts appris.
Maiores noſtri ſaxoſis montibus olim
Et ſylvis ſedes qui poſuere ſuas,
Nullas qui norunt ædes, commercia nulla,
Nullæ queis leges, Unio nulla fuit;
Prudentum linguis ſunt ad meliora redacti.
Hinc capere ſuas ædificare domos,
Hinc civile jugum legum ſubiere, ſacrata
Iura in amicitijs hinc coluere ſuis,
Hinc artes didicere bonas, hinc dogmata natis
Poſtmodò venturis & documenta dabant.

Cicer. Phil. 2.

Summi gubernatores in magnis nonnunquam tempeſta
bus à vectoribus admoneri ſolent.

Id

Idem in Cat. Ma.

*Maximæ Respublicæ per adolescentulos labefactatæ à seni-
bus sustentatæ & restitutæ sunt. Cùm enim ad gubernacula
Reipubl. temerarij & audaces homines accedunt, maxima &
miserrima naufragia fiunt.*

Demosth.

αἱ πόλεις τότε μὲν εὖ, τότε δὲ φαύλως διακεῖνται, παρ' οὐδὲν ἄλλο πλὴν παρὰ
τοὺς συμβούλους.

*Ciuitates aliquando rectè, aliquando malè sese habent, nul-
lam aliam ob causam nisi ob eos quos nactæ sint consiliarios.*

Ital.

E troppo tardi di consiglio prendere,
Quando in bataglia bisogna scendere:
Al ben s'appiglia, chi ben si consiglia.

Hispan.

No es tiempo de consejo tomar,
Quando es tiempo ya de pelear.

Iuvenal.

*Tecum prius ergo voluta
Hæc animo ante tubam, galeatum sero duelli
Pœnitet.*

Ital.

La forza ove non è il consiglio atteso,
Vassene à terra col suo grave peso.

Horat. lib. 3. od. 4.

Vis consilî expers mole ruit sua.

Ital.

Il sagio à commandar piu vale ch'il forte.

Non tam verba valent robusti quàm sapientis.

Homer. Iliad. β.

αἲ γὰρ ζεῦ τε πάτερ καὶ Ἀθηναίη καὶ Ἄπολλον
τοίην δηκέ μοι συμφράδμονες εἶεν Ἀχαιῶν,
τῷ κε τάχ' ἠμύσειε πόλις περιμήκετος Ἄκτης
χερσὶν ὑφ' ἡμετέρῃσι ἁλοῦσά τε περθομένη τε.

Tull. Cat. M.

Dux ille Græciæ nunquam optat ut Aiacis similes duces habeat, at ut Nestoris quandoque. Quod si acciderit non dubitat quin Troia brevi sit peritura.

Ital.

cerca consiglio
Nel tuo periglio,
Non faccian l'armi quel che puo il consiglio.

Consilium petito si te discrimina vexent,
Consilium id dederit nulla quod arma dabunt.

Chi segue il prudente, mai se ne pente.

Prudentis sectatorem non pœnitet vnquam.

Chi solo si consiglia, solo si pente.

Solus consilium si ineas, torquebere solus.

Gall.

Le bon conseil que te donne un servant,
Tu doibs priser autant que du plus grand.

Vtile consilium prudens quod dat tibi servus,
Æqui non pigeat consulere atque boni.

Hisp.

No quieras hazer aquello de lo qual despues te aya de pesar.

Non facito id cuius postmodò pœniteat.

Piaga

Ital.

Piaga anteveduta, assai men duole.

Plaga ea sit levior, benè quam prævideris ante.

Chi brama schifar' vario periglio,
Usi vario parlar, vario consiglio.

Conveniat multos, multos & consulat ille
Qui vitare simul multa pericla cupit.

Consiglio veloce, pentimento tardo.

Consilium velox mala dat tarda & diuturna.

Gall.

Tu doibs prevoir les mal-heurs à venir,
A fin que mieux te puisses soustenir.

Fac bene prævideas quæ sint tibi damna futura,
Illa minus graviter sic tolerare queas.

La provision de saison,
Soit bonne ou mauvaise année,
Quand elle est par droit ordonnée,
Elle fait riche la maison.

Fecundi quamvis tibi spes arrideat anni,
Aptum sollicita mente reconde penum.

Ital.

Fare la ricolta mentre è la state.

Que fera bruma petit prius hæc tibi colligat æstas.

Ter. in Adelp.

Istuc est sapere non quod ante pedes modò est videre, sed etiam illa quæ futura sunt prospicere.

Epictet.

μὴ τηρεῖν ἀλλὰ προσέχειν χρὴ τὸν σπουδαῖον εἶναι.

Non

Non pœnituisse sed providere sapientem decet.

Gall.

Qui ne pourvoit en temps & heure,
En grand necessité demeure.

Ital. Bocc.

Si come la sciocchezza spesse volte trahe altrui di felice stato, & mette in grandissima miseria, così il senno di grandissimi pericoli trahe il savio, & pon lo in grande & sicuro riposo.

Ut sæpe stultitia hominem ab excelso gradu deturbat, & in summas conjcit miserias, ita solertia à maximis periculis liberat prudentem, & in securo tranquillitatis portu collocat.

Demosth.

ἀνόητον εἰς πρῶτον κακὸν ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν.

Stulti est in pericula se præcipitem conjcere.

τίς αὐ ἑαυτὸν εἰς πρῶτον κακὸν ἐμβάλοι πλὴν εἰ μή τις παντάπασιν ἀνοήμων εἴη;

Quis in præceps malum prorsus sit rationis expers?

ὑπὸ τοσούτων τὸ πλῆθος συμφορῶν πολλοὶ ἑκόντες εἰσὶν αὐτὸν ὑποβάλλειν, ὥστε ἀπαλλάξαι αὐτῶν οὐδαμῶς δύνασθαι.

In tot tantasq; ærumnas multi se temere conjciunt, ut ab illis se extricare nullo modo possint.

Ital.

A' cani ch' abbaiono dobbiam gettar il pane.

Offa allatranti est abjcienda cani.

Andar calzato tra le spina.

Si vadas inter spinas haud calceus absit.

Tra l'incudine & il martello

Non

Non mette la mano chi ha cervello.

Inter malleolum ſimul incudemq; ſonantem
Deponens digitos eſt rationis inops.

Eurip.

Σώφρονος ἀπιστίας οὐκ ἔστιν οὐδὲν χρησιμώτερον.
Melius nihil prudente diffidentia.

Phocyll.

μὴ πίστευε ταχέως περὶ ἀτρεκέως πρᾶγμα ἴδῃ.
Nil credas niſi mente ſcopum prius ipſe volutes.

Heſiod.

ἡ πίστις δ' ἀφρόνως καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν αἰδρεῖς.
Hos cor diffidens, illos mens credula perdit.

Theognis.

μήποτε τὸν παρέοντα παρεὶς φίλον ἄλλον ἐρέσσῃ,
δειλῶν αἰθροσύνῃσι μάλιστα πειθόμενος.
Non veteres tu pelle, novos nec quærito amicos,
Ex animi nimia credulitate mali.

Idem.

πίστει χρήματ' ὄλεσσε, ἀπιστείῃ δ' ἐσάωσε,
παῦρόι τοι πολλῶν πιστὸν ἔχει νόον.
Fiſo res periit, diffiſo ſalva remanſit,
Paucis è multis fidus ineſt animus.

Ital.

Creder coſi non ſi de facilmente
Che ſpeſſo inganna il reo la buona mente.
Non nimium leviter credas, nam verbula honeſtas
Nonnunquam mentes improba decipiunt.

Ital.

Da l'aſtutia lo ſciocco oppreſſo é quello
Che perde al troppo credere il cervello.

Astutus fatuum citò deprimit, is quia sensus
Amisit nimia credulitate suos.

Chi non si fida non viene ingannato.

Qui citò diffidit non citò decipitur.

Di pochi fida ti, ma di tutti guarda ti.

Fidito tu paucis, à cunctis ipse caveto.

Innanzi che ti fidi del amico, mangia seco
Molto sale.

Fidendum est, salis at modius prius est comedendus.

Sempre fu stimato folle espresso,
Chi piu d' altrui si fida che di se stesso.

Qui plus quam sibimet blando confidit amico,
Sana mentis inops is reputandus erit.

Gall.

Ne sois leger pour croire aux rapporteurs,
Car menteurs sont, ou pour le moins flateurs.

Rumorum authori temerè ne fidito, mendax
Aut assentator rite putandus erit.

μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐκ αὐτῷ σοφός.

Frustra sapit quisquis sibimet non sapit.

Demosth.

Ἀνοήτων τὰ οἰκεῖα ἀντὶ τῶν ἀλλοτρίων φάσκειν κήδεσθαι.

Fatuorum est rerum alienarum curam habuisse videri, cum sua ipsorum propria negotia negligant.

Ital.

E malo amico chi a se é nimico.

Diligit haud alium benè, qui se negligit ipsum.

Savio non é colui

Che

Che ſolo e ſavio per altrui

Si ſapiens aliis ſis tantùm, deſipis ipſe.

Demoſth.

τῶν ἀλλοτρίων ἀμελοῦντες τὰ ἡμέτερα αὐτῶν πραξώμεν.

Negotiorum alienorum curam abijcientes faciamus ea quæ ad noſmet ipſos pertinent.

Homer Odyſ. α.

ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε.

Ipſa domum rediens tua ſola negotia tractes.

Ter. Heaut.

Nonne id flagitium eſt te alijs conſilium dare,
Foris ſapere, tibi non poſſe auxiliarier?

Ibid.

Tantúmne eſt abs re tua otij tibi aliena ut cures?

Idem in Hecyr.

Tua quod nihil refert percunctari deſinas.

Iſocr.

ὁ κακῶς διακοσθεὶς ὑπὲρ τῶν ἰδίων, οὐδέποτε καλῶς βουλεύσεται περὶ ἀλλοτρίων.

Qui malè res proprias adminiſtrat, nunquam de alienis bene conſulet.

Æſch.

οὐδεὶς ὁ ἰδίᾳ πονηρὸς ὢν εἴ ποτε γένοιτο δημοσίᾳ χρηστός.

Qui in privatis improbus eſt, nunquam fuerit in publicis bonus.

τῆς πολυπραγμοσύνης οὐδὲν κενεώτερον ἄλλο.

Nil vanius quàm vana curioſitas.

ἣν ἔλαχες σπάρτην κόσμει.

Spartam quam nactus es orna.

Ioſeph.

πρότερα τῶν διὰ πολλὰ πραγμένων ὅσα δι' αὐτῶν ἤκουσι ποιεῖται.

Fida magis sunt ea quæ ipsi facimus, quam ea quæ per alios fieri procuramus.

Plautus in trinummo.

Tunica pallio propior.

Ital.

Memoria di se stesso induce senno.
Sanum intellectum fert meminisse sui.
Chi d'altri vuol haver compassione,
Non ponga se stesso in oblivione.
Alterius quisquis damni miserebitur, haud se
Contemnat, quisque est proximus ipse sibi.

Idem Gall.

Apres avoir par fois faict bonne chere,
A tes prochains ne te laisse en derriere.

Ital.

Impera, ritieni, & tu saprai,
Sij sollecito, misura, & tu harai.
Discens, & retinens, sit cognitione politus,
Sollicitus, parcus, sic quoque dives erit.

Gall.

Tousiours auras ce qu'il fault a nature
Si tu apprens a vivre par mesure.
Non unquam deerit quantum natura requirit,
Si vitam ratio dirigat atque modus.

Eurip. in Medæa.

πᾶς τις αὐτὸν τῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ.

Se chariorem quisque habebit quàm alterum.

Gal.

Gall.

De ce que tu auras fai deſpenſe moyenne,
Que de ton bien ſouffrette ne te viene.
Fac ſumptus modicè, nimium ne prodigus eſto,
Inde ad pauperiem ne redigare gravem.

Ital.

Non gittar del tuo tanto con le mani che tu vadi poi cercando co'piedi.
Non ita larga manus bona diſſipet atque profundat
Vt fruſtra laſſus pes tuus illa petat.

Menander.

εἰ μὴ φυλάττεις μικρὰ ἀπολεῖς τὰ μείζονα.
Maiora perdis ſi minora negligis.

Gall.

Deſpen tout beau, car acqueſt de long temps
Soudain ſ'en va quand on fait grand deſpens.

Ital.

E ſaviezza ſparagnar per la vecchiezza
Cautus in ætatem cuſtodit multa ſenilem.
Il ſparagno é il primo guadagno.
Summum eſt divitijs iam partis parcere lucrum.

Gall.

Conduy ſi bien ta deſpenſe & ton viure,
Que d'autrui ne ſois contraint de vivre.
Frugalis (ne poſt aliena vivere quadra
Cogaris) menſa & ſit moderata tibi.

Ital.

Del caſo auverſo nel felice penſa.

Cùm fueris felix, quæ sunt adversa caveto.

Phocyll.

ἀρχόμενος φείδε παντων μὴ τέρμ' ὅτι δύνῃς.

Principio parcas ne sis post indignus ipse.

Gall.

En vain tu prens grand' peine a bien gaigner,
Si en gaignant tu n'as soin de'espargner.

Frustra lucrari multum conabere si non
Et modici sumptus sit tibi cura tui.

Ital.

Nel donare habbi cura
Sempre di tener misura.

Sit modus in donis muneribusq; tuis.

Lucian.

ἐσί δ' ἀνὴρ σοφὸς ἔντος ὃς ἄμφω ταῦτα νοήσας
φείδεῖ κὴ δαπάνῃ μέτρον ἐφαρμόσατο.

Est hic vir prudens duo qui benè percipit ista,
Seruet ut in dando, sic retinendo modum.

Gall.

Estre prodigue ou avaricieux
Est mauvais bruit, pourtant fuy tous deux.

Nec nimium parcus, nimium nec prodigus esto,
Grande utrumque tibi crimen, utrumque fuge.

Hesiod.

λειλὶ δ' ὅτι πυθμένι φείδω.

Grave in imo parcere fundo.

Gall.

Soit en cher temps on en bonne saison,
Pense tousiours de vivre par raison.

Sen

Seu ſterilis ſit ager, ſeu ſit tibi copia rerum,
Impenſas ratio dirigat uſque tuas.

Ital.

Chi ſa carezzar con piccol capitale fara
Grand guadagno.

In re frugalis minima, lucrabere multa.

Gall.

Fai bien valoir ce qu'as d' heritage,
Que tu ne ſois mocqué d' aucun langage.

Quicquid maiorum tibi provida cura reliquit
Si abſumas, vulgi fabula factus eris.

Hiſpan. Comes de Vrenna ad filium ſuum.

Hijo mio mucho amado
Para mientes
No combides tantas gentes.
No gaſtes tanto ducado.
Guarda y ſeras honrado,
Y haras
Lo que hazer no podras
Deſpojado.

Exhaurire tuos (fili chariſſime) nummos
Noli, ut convivas exhilarare queas.
Nam facili efficies opulentus multa labore,
Quæ mendicus, inops, non bene præſtiteris.

Ante que des eſcrive,
Ante que firmes recibe.

Mutua quæ data ſunt teſtes cheirographa ſunto,

Scriptaq; non ſignes, ni prius accipias.

Ital.

Tocca piu la camiſcia ch' il giubbone.

Gall.

Ma chemiſe m'eſt plus pres que ma robe.

Thoraces propè ſunt, induſia ſunt propiora.

Ital.

Di poco panno corta cappa.

De modico panno ſit breve palliolum.

Menander.

ἢ λέγε σίγησε κρεῖττον, ἢ σιγῶν λέγε.

Aut tu file, aut meliora dic ſilentio.

Bias.

ὃ μέλλεις ποιεῖν μὴ προέλεγε, ἀποτυχὼν γὰρ γελασθήσῃ.

Quod facturus ſis noli quenquam antea certiorem facere, ſi enim non ſucceſſerit ludibrio exponeris.

Ital.

Per troppo parlar' & eſſer muto,
Molte volte s'é pazzo tenuto.

Improbu garrulitas & muta ſilentia ſtulti
Dant ſpecimen, ſapiens inter vtrumque tene.

Chi molto ſa poco parla

Plurima qui callet paucula proloquitur.

Gall.

Quand tu ſeras a table en un banquet,
Garde toy bien d'avoir trop de caequet.

Cum menſæ accumbas abſit petulantia lingua,
Convivis nimius ſerma moleſtus erit.

Hiſpa

Hiſpan.

lucho hablays mucho errays.
ui multum loquitur, multum hunc errare neceſſe eſt.

Gall.

oy que la liberté d'vne langue indiſcrete
recipite en danger, d'un frein prudent arreſte
on desbordé babil, ainſi que ſages ſont
es oyes qui paſſant de Cilice le mont
ortent & nuict & iour dans leur bouche criarde
our un muet baillon vne pierre, qui guarde
ue des aigles du Nord les troupeaux raviſſants
e deſcouvrent le vol de tant d'oiſeaux paſſants.
u quem libertas linguæ in diſcrimina mittit
Præcipitem, verbis injice frena tuis.
nza te doceant Taurum quæ prætereuntes
Ore ſuo lapides nocte dieque gerunt,
de ut compeſcant linguas, ne forte ſonantes
Alitibus præda ſint Iovis armigeris.

Palladas.

ὁ μηδὲν παῤῥησιάσασθαι τοῖς ἀθεμίτοις σιωπᾶν
μάρτυρα πυθαγόραν τὸν σοφὸν αὐτὸς ἔχω.
ὃς λαλίαν εἰδὼς ἑτέρους ἐδίδαξε σιωπᾶν
φάρμακον ἠσυχίης ἔγκρατες εὑρόμενος.
t doctrina viris digniſſima poſſe ſilere
Teſtantur veluti dogmata Pythagoræ.
icendi is gnarus docuit præcepta ſilendi
Vitæ ut tranquillæ pharmaca tuta daret.

Ital.

ice ogni linquagio,

Chi

Chi troppo parla non é ſaggio.
Parla poco aſcolta aſſai, non fallirai.

Garrulitas fatuum demonſtrat, verbula prudens
Multa quidem auſcultat, pauca ſed eloquitur.

Iſocr.

Δύο σοὶ καιρὸς τῦ λέγειν ἢ ὅτε δεῖ σε ἢ οἶδα σαφῶς, ἢ ὅτε δεῖ σε ἀναγκαῖον εἰπεῖν

Duo ſint tibi conſtituta tempora loquendi, aut cum res ipſas optimè compertas habeas, aut cum te loqui ſit neceſſe.

Ouid.

Eximia eſt virtus præſtare ſilentia rebus,
At contrà gravis eſt culpa tacenda loqui.

Menand.

κρεῖττον σιωπᾶν ἢ λαλεῖν ἃ μὴ πρέπει.

Melius tacere quàm loqui qua non decet.

Ital.

Chi non ſa tacere non ſa godere
Odi, vedi, & taci ſe uvoi viver in pace.
Audi, cerne, tace, tranquillè ut vivere poſſis.

Periander.

Δυσχῶν κρύπτε ἵνα μὴ τὲς ἐχθρὲς θυμαίνῃς.

Cùm quid adverſi acciderit celato, ne adverſarios gaudio afficias.

Solon.

οὐδεὶς μωρὸς σιωπᾷν ἐν συμποσίῳ δύναται.

Fieri non poteſt ut fatuus in convivio conticeſcat.

Epicharm.

δεῖ σιγᾶν ὅταν παρέωσι κρέσσονες.

Silendum eſt cùm ſuperiores adfuerint.

Iſocr.

περὶ τῶν ἀπορρήτων μηδενὶ λέγε, πλὴν ἐὰν ὁμοίως συμφέρῃ τοῖς σοῖς σιωπῆσαι

πιστεύσας, σοί τε λέγοντι κ' ἐκείνοις τοῖς ἀκούσι.

Arcana nemini revelato, nisi tam illi auscultanti quam tibi proferenti aquè conducat ut res ipsæ silentio occultentur.

Socrat.

ψίθυρον καὶ διάβολον ἄνδρα μὴ παραδέχου, ὡς γὰρ τὰ τῶν ἄλλων ἀπόρρητα ἐπιτηδεύσει σοι, οὕτω καὶ τὰ σὰ ἐκείνοις λεγόμενα ἐπίδηλα ἀναθήσονται.

Garrulum & obtrectatorem in familiaritatem ne recipias. Ut enim aliorum secreta tibi revelavit, ita quæ à te dicuntur illis indicabit.

Hispan.

De juez loco breve sententia.

Gal. de fol iuge briefue sentence.

Ital.

Sententia in fretta da il temerario giudice

Iudice ab insulso temera & sententia lata est.

La sententia del matto é presto data.

Dove é manco cuore ivi é piu lingua.

Lingua loquax vacui pectoris indicium.

Piu pensar che dire, vdir, veder, e tacere,

Persona non puo mai nocere.

μᾶλλον γὰρ τὸν πλοῦν πέρας φέρειν

Ital.

Basti al nocchiero ragionar de' venti,

E il pastore conti i suoi armenti.

Officiat nautæ de ventis sermocinari

Pastorique suos enumerare greges.

Non dir di me se di me non sai,

Pensa di te & poi di me dirai.

Nil de me dicas nisi me perspexeris ante,

Nil

Nil dicas ſi non te prius excutias.

Iſocrat.

πολλοὶ ἱμπειροι λόγων ἢ πραγμάτων ἀλογίστως ἔχυσι.

Multi cum tam loquendi quam rei gerendæ ſint peri peſſimè tamen viuunt.

πολλοὶ δ' δυνάμενοι τὰ σφετερ' αὐτῶν διοικῆσαι, βέλονται τοῖς ἄλλοις συ βυλέυειν.

Multi cùm res proprias adminiſtrare nequeant, aliis t men conantur dare conſilium.

Demoſth.

ἅπας μὲν ἐςι λόγος ματαιὸς σοφίξων ἄμοιρος γινόμενος.

Inanis quidem eſt omnis ſermo ſi actionum honeſtar fuerit expers.

Idem.

οὐκ ἐςι πικρῶς ἐξετάσαι τι παραχθὲν τοῖς ἄλλοις ἂν μὴ πρῶτον ἐν σφῶν ὑπάρξῃ τὰ δίοντα.

Non nimis ſeverè inquirendum eſt quid ab aliis fiat n noſmetipſi prius ea præſtiterimus quæ officij noſtri ratio p ſtulat.

Idem.

ἅπας λόγος ἂν ἀκοῇ τὰ ἔργα μάταιόν τι καὶ κάκιον φαίνεται.

Plato.

πᾶσα ἐπιςήμη χωριζομένη ἀσεβείας πανουργία ἀλλ' ἢ σοφία φαίνεται.

Scientia omnis ſi pietas abfuerit, non ſapientia vide ſed aſtutia.

Ital.

Gli huomini ſi conoſcono al parlare,
Et le campane al ſonare.

Campanam ex ſonitu, per linguam pectora noſcas.

Phocyll.

καιρῷ δ' κλίνειν μὴδ' ἀντιπνεῖν ἀνέμοισι.

Temp

emporis est ratio venti & spirantis habenda.

Ital.

atter si deve mentre e caldo il ferro.

Hispan.

Quando el hierro esta caliente entonces se ha
e martillar.

Gall.

l fait bon batre le fer tandis qu'il est chaud.

erro candescente fabro tum percutiendum est.

Gall.

Occasion empoigne a belle main,
Qu'a l'advenir ne la cerches en vain.

Qui non arripiet (data quando occasio) forsan
Frustra venturo tempore quæret eam.

Sophocl. in Aiace.

ἀι γὰρ καιρὸι γνώμαισι τ' ἀγαθὸν χρῆν
ἴσχοντες ἐκ ἴστασι πρὶν ἐμβάλῃ.

Fatui sua cum commodum manu tenent,
Non sentiunt id donec omne effluxerit.

Gall.

Pren sans tarder & n'abandonne point,
Ce que tu vois venir bien a point.

Hesiod.

καιρὸς δ' ὃς πάσης ἄρχιος.

Tenet partes occasio primas.

Pindarus in Pythijs.

ὁ δὲ καιρὸς ὁμοίως πάντος ἴσχει κορυφάν.

Tempus pariter in omni re fastigium obtinet.

Demosth.

Demosth.

τὸ γὰρ ἀκαιρεῖν πανταχοῦ λυπηρόν.

Quod enim intempestivè fit ubiq; molestiam exhibet.

Gall.

Celuy est bien plein de folie,
Qui trop au lendemain se fie.
Auiourd'huy ũn œuf en la main
Vault mieux que deux poullets demain.

Est fatuus nimium, nimium qui crastina sperat,
Unum speratis pullis præstantius ovum.
On ne scauroit prendre esperance
D'une future recompense,
Si l'on ne voit recompensez
Le service des ans passez.

Qui nulla officijs dat dona prioribus, illi
Ne speres curæ posteriora fore.

Gall.

Tout ce qui n'est fait en temps & saison
Trop lentement ou trop hastivement,
Sans mesurer a l'aune de raison,
Le repentir le suit soudainement.

Sint quæcunq; suo non tempore præstita, sive
Sint citiora æquo sive ea lenta nimis,
Quandoquidem nulla rationis lege reguntur
Tristitia his aderit certa repente comes.

Gall.

L'ouvrier pour le bien imiter,
D'un bouillonant desir ne doit precipiter

a beſongne entreprinſe, ains d' un longue attente
epaſſer millefois la lime paciente
ur l' ouvrage cheri, ſe haſtant lentement,
ar ce qui ſe fait bien ſe fait prou viſtement.
Non te præcipitem impellat temerarius ardor
Si quod forte ingens aggrediaris opus.
entè procedat, lentè ſimul expoliatur,
Sentiat & limam terque quaterque labor.
mni in conatu pedetentim cuncta miniſtres
Et benè quæ fiant ſat citò facta putes.

Demoſth.

ἀεὶ ἐςὶ καιρὸς ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων.
Dùm tempus patitur ſuſcipienda ſunt nobis negotia.

Gall.

e ne veux pas abandonner ma voile
u premier vent qui ſoufle, & ſans la claire eſtoile
ui luit ſur tous les cieux temeraire ramer
ur les flots inconus di ſi lontaine mer,
out pleine d' eſcueils & de Scylles profondes.
Non tutum eſt primo temerè dare carbaſa vento
Cum non ſit puppi dux cynoſura tuæ,
præſertim ignoti cum ſulces æquora ponti
Vaſti ubi ſint ſcopuli ſitque ubi Scylla vorax.

Ital.

ravaglio, cura, ſollicitudine, & diligentia,
eri ſentieri della ſcientia.
Anxia ſedulitas, labor, atque induſtria veræ
Semitæ erunt, artes ſi cupis ingenuas.

Heſiod.

Heſiod.

Ἔσθλος μὲν παναρίζος ὃς αὐτὸς πάντα νοήσει
φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος εἶσιν ἀμείνω.
ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται,
ὃς δέ κε μήθ' αὐτὸς νοέῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλληται ὁ δ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

Optimus ille quidem qui cuncta intelligit ipſe
Proſpiciens ea quæ ſibi ſunt meliora futura.
Eſt bonus & bene qui ſuadenti obtemperat, at qui
Nec ſapit ipſe ſibi nec (cum benè ſuáſerit alter)
Parebit monitis, is vanus, inutilis, excors.

Ital.

Chi non conoſce l'origin del male
Raro la ſua medicina vale
Qui non principium morbi benè perſpicit, eius
Pharmaca non proſunt nec medicina valet.
Convien ſtar ſuegliato accorto & attento
Che un diſordin che naſca ne fa cento.
Advigilato prius, ſolers prudenſque caveto,
Vnicus errores centum tibi procreat error.

Gall.

Tes faits & dits ſelon le temps modere,
Par fois ſois doux & par fois plus ſevere.
Poſtulat ut tempus mitis ſis ſive ſeverus.

Ital.

Muta ſpeſſo l'accorto in grand piacere,
L'ire & gli ſdegni ne le voglie altiere.
Iram & mœrores in gaudia læta iocoſque
Tranſmutat prudens magnanimuſque ſimul.

troppo guasta il poco non basta.

lus æquo insipidum est, minus æquo haud sufficit vnquam.

ene tardi venuto per niente é tenuto,

spernitur hoc quicquid serius aggredimur.

l savio non si dee vergognar di mutar proposito.

Propositum crebrò prudens sine crimine mutat.

l primo capitulo de' matti e di tener si savio.

Stultitiæ fons est prudentem se reputare.

Hispan. Guevara.

No ay para el hombre otro tan sano consejo, como espedir a otro consejo y no fiar se de su parecer proprio.

Nullum est homini consilium salubrius, quam ut ab alio consilium petat, nec propriæ sit nimium addictus sententiæ.

Idem.

En las cosas que despues de hechas nadie se puede arrepentir, sobre muy grande acuerdo se han de emprendre.

Illa in quibus cum iam facta sint nullus sit pœnitentiæ locus relictus, summa animi deliberatione nos aggredi oportet.

Idem.

Para determinar se uno en lo que le va la vida, no ay cosa mas segura que la tardança.

In statuendis illis in quibus plurimum inest periculi mora est tutissima.

Idem.

No queremos hedificar casa sino con madera seca,

Gall.

Si tu fais paix a l' adverſaire,
Ta prudence ne ſoit trompée,
Ne luy baille pas ton eſpée,
Elle t' eſt touſiours neceſſaire.

Hoſtibus infeſtis ſis quando reconciliatus
Enſem ne tradas, arma nec abijcias.
Nam cum ſuſpicio fuerit tibi nulla pericli,
Illorum rurſum forſitan uſus erit.

Hiſp.

Loco es quien para ſi no ſabe.

Eſt fatuus quiſquis non ſapit ipſe ſibi.

Tull. ad Marcell. fam. 4.

Tempori cedere. i. neceſſitati parere ſemper ſapientis habitum eſt.

Gall.

Le ſage n'entreprend rien que n'en viene a bout,
Mais par temerité l'indiſcret gaſte tout,
Le ſage aſpire au ciel d'ou vient ſon origine,
Mais le fol au rebours vers la terre s'encline.

Conſilijs temeris corrumpunt omnia ſtulti,
At ſunt prudentis proſpera geſta viri.
Ad cælum aſpirans ſapiens cæleſtia curat,
Terram terrenus cogitat inſipiens.

DE JUSTITIA.

CAPUT SECUNDUM.

Justitia postulat
- Primò ut fideles & aequi simus, nec cuipiam noceamus
  - aut fraude, dolis & mendacijs.
  - aut vi & oppressione.
- Secundò ut suum cuique tribuentes ea singula perficiamus quæ vocationibus, muneribus & officijs nostris incumbunt.
- Tertiò ut alijs opitulemur & prosimus
  1. Adhortationibus, supplicijs & præmijs, vitia corrigendo vel ad virtutem incitando.
  2. Inopiæ aliorum succurrendo, eosque ab injurijs & damnis liberando præsertim si simus polliciti.

Hesiodus.

μὴ πλουτεῖν ἀδίκως· ἀλλ' ἐξ ἁσίων βιοτεύειν.

Vivas ex bis quæ justè sunt parta piéque.

Ital.

Mal acquistato in ogni mestier,
Non arriva al terzo heretier.

Arte quod in quavis malè partum est tertius heres

Ex illo capiet commoda nulla lucro.

Hiſp.

Lo mal ganado y acquerido preſto ſe pierde
Y malamente

Hæc ſubitò pereunt malè, quæ malè parta fuerunt.

Ital.

Malamente acquiſtato malamente ſe ne va.

Gall.

Ne te vueille glorifier
Des biens d' autruy que tu detiens,
Garde toy bien de t' y fier,
Rens les, car ils ne ſont pas tiens.

Quando aliena rapis tacito non corde triumpha,
Reddito, non tua ſunt, ſpes tibi vana lucri eſt.

Ital.

Mentir' ingannar' & ſempre far queſtione,
Induce toſto l'huomo a perditione.

Fallere, mentiri, lites & habere nefandas
Exitium tandem perniciemque ferent.

Cicero.

Ut qui ſtadium curris eniti & contendere debet quàm maximè poſſit ut vincat, ſupplantare eum quicum certet aut manu depellere nullo modo debet; ſic in vita ſibi quemque petere quod pertineat ad uſum non iniquum eſt, alteri diripere jus non eſt.

Ital.

Al noſtro tempo ſono radi,
A chi altro ch' il guadagno agradi,
Credi a gli effetti & non a le parole,

Che

che spesso 'l mal e'l ben ingannar suole.

unt hodie rari queis lucrum displicet, ergo
Credas tu factis, fallere verba solent.

Ovid.

Sed sint tua pectora lacte
Et non calcata candidiora nive.

Hom. Iliad. a.

ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσι
ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν ἄλλο δὲ βάζει.

Nam velut inferni portas ego abominor illum,
Qui lingua hoc loquiturque aliudque in pectore versat.

Ital.

Dello religioso opra piu ria
Non é appresso di luy che l' hypocrisia.

Religiosorum crimen non fœdius ullum
Quam mens fucata est & simulata fides.

Non ci dee haver' in una mano il pane ne
L'altra il bastone,
Acqua nell' una & fuoco nell' altra mano,
Due visi sotto una beretta,
Miele in bocca & il rasoio a la cintola.

Non tua dextra ferat panem, baculumque sinistra,
Non manus hac undam det, simul illa focum.
Pessimus is certé est inimicus quisquis amicus
Creditus occulta subdolus arte nocet.

Gall.

Qui tasche a autrui decevoir,
Soit par fraude on par menterie,

On le void en fin recevoir
Le loyer de ſa tromperie.

Ital.

Chi ad altri inganno teſſe,
Poco ben per ſe ordiſce.
Decipiens alios damno ſeſe affecit ipſum.

Heſiod.

μὴ κακὸν κερδήσεις, κακὸν ἶσον τῷ ἄτην.
Ne male lucreris, mala lucra æqualia damnis.

Ital.

Chi procura ad altrui vergogna O danno, cade
Nel laccio ch'egli ad altri ha teſo.
Quiſquis conatur damnum vel dedecus vlli
Adferre, in laqueos quos ſtruit ille cadit.

La legge della natura non vuole che ne gli altri a noi piaccia quello, che ci diſpiace in noi ſteſſi.
Lex eſt naturæ vt nobis quod nolumus vllos
Conari, id rurſum non faciamus ijs.

Hiſpan.

La ley de natura manda que no hagamos a otro
Lo que no queremos que ſe hizieſſe a noſotros.

Eſt illa impia diſſimulatio quam ſuadet proverbium illud Italicum.

Diceſi in proverbio che quando il nemico é nell' acqua in ſino a la cintura ſe gli deve porger la mano & levarlo dal pericolo, ma quando v'e in ſino al mento, mettergli il piede inſu'l capo e ſommerger lo toſto & precipitar lo,

Vetus est dictum, quod si inimicus tuus usque ad cingulum agno inhæreat porrigendæ sint ei manus ut a periculo liberetur, at si in aquas usque ad mentum inciderit, imponendi sunt pedes ut detrudatur, & absque omni recuperandi spe penitus submergatur.

Ejusdem farinæ est illud Machiavelli consilium impium lib. del principe cap. 18.

Un principe essendo spesso necessitato per mantener lo stato operare contro la fede, contro alla charità, contrò alla humanità, contro alla religione, bisogna che egli habbia vno animo disposto a volgersi secondo che i venti & le variationi della fortuna gli comandano, & non partirsi dal bene potendo, ma saper entrare nel mal necessitato.

Principem qui ad statum suum conservandum contra fidem, contra charitatem, contra humanitatem, contra religionem, multa peragere cogitur, animum habere oportet varium & ad omnia quæ venti & fortunæ inconstantia imperaverit, promptum & paratum, ita ut cum possit a bono non discedat, & male etiam agere sciat cùm necessitas impulerit.

Et eodem cap.

A quello che ha saputo meglio vsare la volpe é meglio successo, ma é necessario questa natura saper-la ben colorire & essere grand simulatore & dissimulatore.

Ei qui vulpem imitari potuit semper optime successit, dummodo vulpinam hanc naturam simulationis & dissimulationis fuco optimè potuerit contegere.

Gall.

Gall. illud multò sanctius.

Ne vueillez trahir ne rien faire
Non plus que voulez qu'on vous face,
Car trahison ne peult complaire
A cœur qui est de bonne race.

Insidias cuiquam secretas tendere noli,
Perfida fraus mentem non decet ingenuam.

Cicero pro Planc.

Laudanda est vel etiam amanda vicinitas retinens vetu re m illum officii morem, non infuscata malevolentia, non assu ta mendaciis, non fucata, non fallax, non erudita artificio simu lationis, vel suburbano vel etiam urbano.

Gall.

De tous flatteurs & papellars te guette
Qui ont parole & mine contrefaite,
Qui pour avoir des biens son langage desguise,
Et ment de guet à pan soubs espoir de proffit,
Tel est certainement malheureux à credit,
Car en fin le vent est tout le gain de sa prise.

Qui lucri causa linguam mendacia cogit
Fingere, spes illi ventus inanis erit.

Menand.

τὸ κέρδος ἥγει κέρδος ἀνδρὶ δίκαιον ἢ
τοὶ δ' αἰσχρὸν κέρδος οὐ μεμιγμένοις ἰσχύειν.

Lucra arbitreris esse si qua justa sint,
Injusta damnum lucra dant miserrimum.

Hispan.

El hombre de dos caras suele sentir

ntender una cosa y otra dezir.
ſutus bifrons aliud tibi mente doloſa
Moliri, atque aliud dicere ſæpe ſolet.

Ital.

inviolabil fede
ni altra virtu cede.
utum dux eſt intemerata fides.
ede al fin piu puo che la perfidia.

Gall.

traiſtre un trompeur ou mocqueur
te ſermone ou te harangue,
doibs bien penſer que ſa langue
eſt point correſpondente au cœur.
n verba verſutus facit, linguam ſcias
non eſſe cordi conſentaneam.
ne ſe doibt jamais fier
il qui ha rompu ſa foy,
mbien qu'il te viene prier
ſa cautele garde toy.
ic non fide, fidem qui jam violaverit, etſi
Quarat amicitiam ſupplice voce tuam.
n que le dieu du ciel ne punit pas ſur l'heure
perfide touſiours de ſa faute & perjure,
l'eſchappe pourtant ſon ire, qui s'enflamme,
deſtruit a la fin ſes enfants & ſa femme.
amuis ſupplicio non afficiantur eadem
Hora perjuri crimina fœdifragi;
ſt tamen athereo feriuntur ab altitonante,

Hic

Hic, vxorq; ejus filiolig; simul.

Idem Homer. Iliad. s.

ἐ μέν πως ἄλιον πέλει ὄρνιον αἴμά τε ἐρυθρὸν,
οἵπερ χέρ τε καὶ αὐτὰρ ὀλύμπιος ἐν τετέλεσται,
ἔκ τε καὶ ὄψε τίλει, σὺν τε μεγάλῳ ἀπέπαυεν,
σὺν σφῶσι κεφαλῆσι γυναιξί τε καὶ τεκέεσσιν.

Hispan.

Cuentas de beato y vñas de garavato
Lingua vafri sancta est digitusque harpago retortus.

Gall.

Souvent reçoit punition
Celuy qui fait deception,
Qui contre altrui quelque mal pense
Il en reçoit la recompense.
Pœnas ille dabit qui fraudibus vtitur, & qui
Cogitat insidias præmia iusta feret.
Ne fraude le servant de son loyer promis,
Ne machine le mal encontre tes amis.
Promissam servis mercedem reddito justè
Damnaque vicinis non dabis ulla tuis.

Hisp.

Nò tengais la cruz en los pechos,
Y el diablo en los hechos,
Habitos de beato y vñas de gato.
Pectore non crux sit factisque tuis cacodæmon,
Felis & unguiculos non toga sacra tegat.

Ital.

Se vuoi esser amato,
Lascia il tutto ove l' hai trovato.

piu che non deve prende,
la corda che poi lo pende.

non perdiderit quiſquam reperire ea noli,
Ne furtis laqueus ſit tibi pœna tuis.

Phocyll.

μηδέποτε χρῆσις πενεσὶ χέρνιβι ἀνδρὶ πένητι.

miſeros inopes non opprime fœnore acerbo.

Gall.

i pour plus s'enrichir fait au pauvre nuiſance
prodigue ſes biens a ceux qu'il ne fault,
nnant ſans ceſſe au riche auquel rien ne default,
luy ſera un jour accablé d'indigence.

i quo diteſcat mala pauperioribus infert
queis non opus eſt donat ſua munera largè,
odigus erga illos quibus adſit copia rerum,
ndem hic fiet inops, ad pauperiemque redactus.

Euripid.

κῆ νῦν ἐφίλκετ' ὦ κακοὶ πυκὰς βροτοὶ
κῆ κτᾶσθε πλοῦτον πάντοθεν θηρώμενοι,
σύμμικτ' ἀμὴ δίκαια κῆ δίκαι ὁμοῦ,
ἐνεστ' ἀμᾶδι τῶνδε δύσνοον θέρος.

s nunc honores quæritis viri improbi
eſque totis viribus venamini,
a ſive juſtæ ſint vel injuſtæ ſimul,
inde meſſis accidit miſerrima.

Æſchilus in Perſis.

ὕβρεις γὰρ ἐξανθοῦσ' ἀκάρπωτον στάχυν
ἔτικε θέρος πανωλεσσον ἐξαμᾶν βίου.

juriæ ſpicam ultionis proferent,
t inde tandem flebilem meſſem metes.

Ital.

Ital.

Il buon paſtor' toſa & non ſcortica.
Tu pecudes tondeto tuas, deglubere noli.

Heſiod.

ἢ σὺ δίκης ἐπέλθοις, βίηφι δ' ἐπιλήθεο πάμπαν.
Juſtum audi, ſed quod non juſtum projice ſemper.

Gall.

O que c' eſt grand heur de vivre ſous un prince
Qui præfere a ſon bien le bien de ſa province,
Qui fleau de vicieux & de bons protecteur
Ouvre l' oreille au ſage & la ferme au flateur,
Qui de ſoy meſme roy, chaſſe pluſtoſt les vices
Par ſes honeſtes mæurs que par loix & ſupplices,
Qui eſt humble en ſon ame & grave par dehors,
Qui a l' amour des ſiens pour garde de ſon corps,
Qui le luſtre emperlé d' un ſceptre n' idolatre,
Et qui ſe cognoiſſant monté ſur un theatre
Ou pour contrerolleur tout le monde le voit,
Ne fait ce que luy plait ains pluſtoſt ce qu' il doit.
O quam fœlices quotquot ſub principe vitam
Degunt, qui lucro proprio bona publica præfert.
Qui portus clypeuſq; bonis praviſq; flagellum
Claudit adulanti, reſerat prudentibus aures.
Qui rex affectus proprii delicta ſuorum
Non tam ſuppliciis quàm vita expellit honeſta.
Qui corde eſt humilis, qui ſobrius atque modeſtus
Forte ſatellitium populi conſervat amorem.
Non illi idolum eſt gemmis diadema refulgens,

l quia ſit poſitus patuli quaſi ſede theatri,
o cuncti ad vitam cenſoris lumina vertunt,
cium lex eſt non illi norma voluntas.
ais c' eſt bien un enfer de paſſer en ſervage
us un cruel tyran tout le cours de ſon aage,
un Denis qui ſe fait tondre avec un tiſon,
un Neron qui remplit d' inceſtes ſa maiſon,
un chathuhant qui fuit le ſoleil de dietes
ats & parlements, qui tient meſme ſuſpectes
s langues des prives, qui pour ſes doux esbats
it jouſter ſes vaiſſaux & nourrit leurs debats,
ui n' a devant ſes yeux honneur foy ni juſtice,
ui chaque jour erige office ſur office,
ui ne veult des ſujects ſages doctes puiſſans
ins couppe chaque jour les eſpis paroiſſans,
r toute la moiſſon, & pire qu' une fere
le pardonne a ſon ſang, non pas meſme a ſon frere,
ue bien qu' environné des eſpieux & coutelas.
raint beaucoup plus des gens qu' il n' en effraye pas,
ait gloire d' inventer quelque ſubſide eſtrange,
t les ſiens juſqu' aux os anthropophage mange.
contra eſt quaſi pœna Erebi duriſſima ſervi
onditio ſub crudelis ditione tyranni,
ui barbam, ut Siculus, pruna eſt tondere coactus,
Aut Nero pollutas ædes inceſtibus implet.
ui pavidus ſynodos refugit quaſi noctua ſolem,
onuentuſq; odit, qui ſuſpicione maligna
ormidat populi linguas, cui ſumma voluptas

Est subjectorum lites nutrire nefandas.
Cui nec justitiæ ratio est fidei nec honoris,
Sed lucri causa nova sancit sæpe statuta,
Magnanimos proceres pellit, sapientibus obstat
Si benè creverunt quæ spica demetit illas,
Ædibus inque suis lupus est, leo sive cruentus
Non consanguineis parcit non fratribus ipsis.
Qui gladiis munitus Amazoniaque securi
Non populum terret, propriam at timet ille ruinam,
Quique anthropophagus nova perquirendo tributa
Et censu, comedit subjecta viscera gentis.
Monsieur ha faict un colombier
Qui contient bien six mille pots,
Il ne seroit pas a repos
S'il le paissoit de son gerbier.
Mais tout se prend dessus le dos
Du labeureur & non sur luy,
Il peult bien dire le propos
Large cordon du cuyr d'autruy.
Grande periit ereon dives sibi struxit avarus,
Sex ubi mille queant nidos aptare columbæ.
Nullus eum somnus caperet, solatia nulla
Frumento proprio si grex hic esset alendus.
Sed cum grana verent aliena, paræmia vera est.
Corrigia ex corio vicini abscinditur ampla.

Isoor.

Φῦλον ὅτι πάντες κέρδεϊ ἴσμεν ἀδικεῖν.

Manifestum est omnes lucri causa injustè agere.

Arist.

Arist.

φάινεται πάντα οὗτα εἶναι πλούτε.

Omnia videntur ejusmodi esse ut divitiis emi possint.

Gall.

Si tu es grand garde toy bien
De faire au petit desplaisir,
Pour ce que tu ne scez combien
Il te peult faire de plaisir.

Cum fueris locuples inopem non opprime, nescis
Quàm citò forsan inops usui is esse queat.

Menand.

Νόμιζε ἰδὶ μᾶλλον ἢ κατήγορος.

Ne sis calumniator, sis potius miser.

Sextus.

Ὁ διαβολὰν φίλου μὴ ἐυδοκιμείτω κἂν ἀληθῆ λέγῃ.

Qui in amicum est maledicus non approbetur licet vera dixerit.

Arist.

ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπολαμβάνειν ἅπαντα πανοῦργόν ἐστι.

Mos est pessimus omnia in deteriorem accipere partem.

Ital.

Dannoso é l' utile che callunnia apporta.

Que lingua obtrectans fert, sunt ea damna nociva.

Horat.

Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos
Qui captat risus hominum famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere

Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caveto.

Gall.

De ton amy couvre le diſhonneur
Tant que tu peux ſans grever ton honneur.

Quantumcunque potes celato crimen amici, &c. Cat.

Phocyll.

ψεύδεα μὴ βάζειν τὰ δ' ἐτήτυμα πάντ' ἀγορεύειν.

Quod verum est referas, nunquam mendacia dicas.

Cicero pro Roſcio Com.

Qui ſemel à veritate deflexit, hic non maiore religione ac perjurium quàm ad mendacium perduci conſuevit. Et quæ pœna à diis immortalibus perjuro, hac eadem mendaci conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum quibus jusjurandum comprehenditur, ſed ex perfidia & malitia per quam inſidiæ tenduntur alicui, dii immortales hominibus iraſci ac ſuccenſere conſueverunt.

Ital.

Al bugiardo non ſi crede la verità.

Vera licet dicat, mendaci haud creditur unquam.

Moſtrami il bugiardo io ti moſtraro il ladro.

Dic ubi ſit mendax & ubi ſit latro docebo.

Il conte Baldeſſar.

La radice di tutti mali non é altro che la bugia
Vitio meritamente odioſo a Dio & a gli huomini.

Radix prima mali mendax eſt lingua, Deoq;
Idcirco & cunctis eſt odioſa viris.

Idem Hiſp.

La rayz de todos males es puramente la mentira vi-

cio

cio abhorrescible a dios y a los hombres.

Menand.

ψεῦδος δὲ μισεῖ πᾶς σοφὸς κἀχρήσιμος.

Eurip in Alcest.

φίλον σφᾶς ἄνδρα χρὴ λέγειν ἐλευθέρως.

Quos diligis sunt hi admonendi liberè.

Isocr.

πιστὸς ἡγοῦ μὴ φῶς πάντ' ὅτι ἂν ποιῇς ἢ λέγῃς ἐπαινοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῖς ἁμαρτανομένοις ὀπτιμῶντας.

Fidos arbitreris non eos qui quæcunque dixeris aut feceris collaudant, sed eos qui & delicta reprehendere voluerint.

Idem.

τὰς ψυχὰς γεμίσασι πονηρῶν ὀπθυμιῶν ἐδὲν ἐστιν ἄλλο φάρμακον πλὴν λόγος ὁ τολμῶν τοῖς ἁμαρτανομένοις ὀπιπλήττειν.

Cùm mentes improbis affectibus abundaverint, nullum est aliud pharmacum quàm illa sermonis libertas, quæ delinquentes objurgare non extimescit.

Idem.

θυμουμένοις μὲν φίλοις εἴκειν δεῖ, πεπαυμένοις δὲ τῆς ὀργῆς ὀπιπλήττειν.

Iratis quidem amicis cedere oportet, at cum iracundiam sedaverint sunt liberè objurgandi.

Ital.

Nel reprehender altrui del mal insano,
Il giudicio bisogna haver ben sano.

Sana mente opus est taxanti insana cerebra.

Menand.

ψυχῆς νοσούσης εἰσιν ἰατροὶ λόγοι.

Ægrota si sit mens, medela sermo erit.

Ital. il conte Baldessar.

La giustitia vergine incorrotta amica della modestia

& del bene, regina di tutte l' altre virtu, perche enſegna a far quello che ſi dee fare & fuggir quello che ſi dee fuggire ſenza la quale (come ſi dice) Giove iſteſſo non poria ben governare il regno ſuo.

Iuſtitia eſt princeps virtutum virgoque pura,
Qua facienda docet qua fugienda ſimul.
Hac ſine ſceptra quidem non Iupiter ipſe gubernet.

Idem Hiſpan.

Iuſtitia pura virgen y entera, la reyna de todas las otras virtudes porque mueſtra de hazer lo que ſe deve hazer y de huyr lo que ſe deve huyr y ſin eſta el miſmo Iupiter no podria bien governar ſu reyno.

Ariſt.

Ἰχειν τὸ ἑαυτῶ ἴδιον δίκαιον.
Iuſtum hoc eſt ut unuſquiſque quod ſuum eſt poſſideat.

Cicero.

Totius iuſtitiæ nulla eſt capitalior peſtis quàm eorum qui tum dum maximè fallunt, id agunt ut boni viri videantur.

Idem ad fratrem. 2.

Salutaris ſeveritas vincit inanem ſpeciem clementiæ.

Ital.

La morte de' lupi ſanità é delle pecore.
Dira lupi mors eſt ſana medela gregis.
Gran fallo aſpetta gran flagello.
Delicto grandi ſit grave ſupplicium.

Cicero 3. de natura deorum.

Nec domus nec Reſpublica ſtare poteſt ſi in ea nec recte factis præmia extent ulla, nec ſupplicia peccatis.

Idem

Idem Act. 5. in Verrem.

Est utilius unius improbi supplicio multorum improbitatem coercere, quàm propter multos improbos uni parcere.

Idem Phil. 8.

In corpore si quid est ejusmodi quod reliquo corpori nocea uri secarique patimur, ut membrorum aliquod potius quàm totum corpus intereat; sic in Reipublicæ corpore ut totum salvum sit, quicquid est pestiferum amputetur.

Æsch.

οὐδέν ἐστιν ὄφελος πόλεως ἥτις μὴ νεῦρα ἔχει τοῦ δικαιοῦντας ἔχει.

Nullius pretij est ea civitas quæ non nervos habeat et vires ad supplicio afficiendos eos qui iniusta perpetrant.

Gall.

D'admoneſter ton amy ne deſiſte
Pour ſon proffit, encor qu'il reſiſte.

Quos habeas charos, iterumque iterumque moneto
Officij, quamvis non tibi paruerint.

Qui ſe laiſſe corrompre de dons del ennemy
Eſt en danger de rompre la foy vers ſon amy.

Quiſquis muneribus vafri corrumpitur hoſtis
Non proprio remanet conſtans vel fidus amico.

Ital.

Il vero giudice non biſogna inchinarſi per preghi ne eſſer corrotto con doni, ne laſciarſi ingannar co parole, ne laſciarſi torcer con minaccie, ne piegarſi a accetar denari, nē eſſer uinto da pietà, ne anche eſſe troppo ſevero in giudicare.

Non te dona, preces, nec verba minacia vincant,

Iudex, nec clemens nimis esto nimisve severus.

Ovid.

Turpe reos empta miseros defendere lingua,
Quod faciat magnas turpe tribunal opes.

Gall.

Le pariure insolent se rit de la justice,
Et les meschants cõtre elle ouvrent leurs faux gosiers,
Mais par elle a la fin larrons & meurtriers
Et tous les faux tesmoins receuront le supplice.

Justitia est immorigero lususque jocusque,
Perjuro at tandem debita pœna datur.

Hispan.

Per todo mal vemos que la vengança
Tarde o temprano al malhechor alcança.

Serius aut citius sceleri vindicta protervo
Imminet, injusto & justa ruina viro.

Idem Gall.

Soit tost ou tard le meschant point n'eschappe,
A la fin vient son terme qui l'attrappe.

Ital.

Debitamente dinanzi a giusto giudice, un medesimo peccato in diverse qualità di persone non dee una medesima pena ricevere.

Suppliciis variis sæpe unum crimen idemque
Plecti peccati pro ratione queat.

Cicer. pro Cluentio.

Illud est hominis magni judicisque sapientis habere in consilio legem, fidem, religionem, aequitatem; libidinem autem & invidiam,

invidiam, cupiditates omnes amovere, maximi æstimare conscientiam mentis suæ, quam à diis immortalibus accepimus quæ à nobis divelli non potest.

Phocyll.

πᾶσι δίκαια νέμειν μηδὲ κέρδει εἰς χάριν ἄλλαι.

Sint ea quæ statuis justa, haud corrupta favore.

Cicer. pro Cecinna.

Scriptum sequi calumniatoris est, boni veri judicis voluntatem scriptoris authoritatemque defendere. Quæ lex enim, quod senatus consultum, quod magistratus edictum, quod testamentum non infirmari aut convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum qui scripserunt, & rationem & authoritatem relinquamus? Non enim ex verbis totum pendet jus, sed verba serviunt hominum consiliis & authoritatibus; nec verba veniunt in judicium sed ea res cujus causa verba in leges conjecta sunt.

Phocyll.

μὴ κρῖνε πρόσωπον.

ἢν σὺ κακὸς δικάσῃς σε θεὸς μετέπειτα δικάσει.

Personam haud respice, judex.

Si malus es, tibi erit judex deus ipse severus.

Menand.

ἀνέξέτασον μὴ πολλοὺς μηδένα.

Examina reum priusquam judices.

Ital.

Quando giustitia amor pone en oblio
Manca di fe talhor per gran desio
Justitia est nimio præceps injustaque zelo

Propitia affectus cùm pietatis abeſt.

Il Conte Baldeſſar.

Quando bontà manca, ſempre l'arte & ſottilità de cauſidici non é altro che ruina e calamità delle legg & de i giudicii.

Artis callidit as legum eſt confuſio quando
Neglectus ſacræ ſit pietatis amor.

Idem. Hiſpan.

Quando la bondad falta, ſiempre el arte y la ſotti leza de los letrados es perdimiento y confuſion de la leys y de los juyzios.

Ital.

L' util proprio é velen del commun bene.

Lucrum privatum eſt urbi commune venenum.

Non conſiſte la gloria ne' teſori che hai,
Ma ne' beneficii che tu fai.

Largiri laus eſt, turpe eſt corradere nummos.

Il non vietar l'ingiuria é un far ingiuria,

Injuſtæ noxæ genus eſt non pellere noxam.

Gall.

Proffitte a tous ſi tu as la puiſſance,
Acquerre amys vault mieux que grand' chevance.

Si vires tulerint cunctis prodeſſe memento,
Fidus amicus erit multo præſtantior auro.

Si de grans biens tu es plein en vieilleſſe,
A tes amys fai bien en grand' largeſſe.

Si tibi res fuerint provecta ætate ſecundæ
Participes alii fiant, ſis largus amicis.

Menander.

Menand.

χὴρ χεῖρα νίπτει δάκτυλός δ δάκτυλον.

Ital.

a man lava l'altra, & tutte due il viso.

a manu manus est, digito digitusque lavatur.

Tanto é mio,

anto io godo & do per dio.

et solum poterunt bona propria ritè vocari,

Panperibus quae do vel quibus ipse fruor.

Plautus in milite.

In mala vxore atque inimico si quid sumatur sumptus est,
bono hospite atque amico quaestus est quod sumitur, & quod
divinis rebus sumas sumptus sapienti lucro est.

Plato.

ἐν κακῶς σοι κείσεται ὅπερ ἂν τοὺς ἀγαθοὺς ἐνεργάσῃ.

Non male illud tibi reponetur quodcunque in viros bonos
collocaveris.

Demosth.

μικρὰ δίδοναι βέλτιον μᾶλλον ἢ μεγάλα ἐγγυᾶν.

Parvula potius dono dare cupias quàm ingentia polliceri.

Democrit.

ξένοις μεταδίδου καὶ τοῖς δεομένοις ἐκ τῶν ἰόντων, ὁ γὰρ μὴ δοὺς δεομένῳ
ἑαυτὸν λήψεται δόμενος.

Peregrinis & indigentibus ex opibus tuis largiaris. Qui
nim egenti aliquid donare recusaverit, neque ipsi succurre-
r cum indiguerit.

Cicer.

Non ita claudenda est res familiaris ut eam benignitas

aperire

aperire non possit, nec ita reseranda ut omnibus pateat, S
quuntur enim largitionem rapinæ. Cùm enim egere cœper
homines alienis opibus manus afferre coguntur, nec tanta f
dia assequuntur eorum quibus dederunt, quanta odia eor
quibus ademerunt.

Gall.

Ne fai aucun attendre longuement,
Ce que tu peux lui bailler promptement.
Ce que tu peux donner ne fai attendre,
Donner aux bons c'est en partie prendre.
Quod citiùs donare queas differre recusa,
Nam lucrum fuerit grande, dedisse bonis.
Qui vouldra un pauvre consoler
Il ne fault pas tant paroler,
Au lieu de parler qu'on luy donne
Seulement une bonne aumonne.
Non verbis solùm solamina profer egenti,
Sed tua verborum sint benefacta loco.

Lucian.

οἰκεῖαι χάριτες γλυκυτέραι, ἢ δι' ἀγαθῶν
πάσα χάρις κενή, μηδὲ λίγειο χάρις.

Ausonius.

Si bene quid facias, facias citò, nam citò factum
Gratum erit, ingratum gratia tarda facit.

Demosth.

ὁ νόμος κελεύει κύρια εἶναι ὁ, τι ἂν ἕτερος ἑτέρῳ ὁμολογήσῃ.

Lex ipsa statuit, vt rata sint ea quæ alteri quisquam pro
serit.

Iu

Ital.

co tardi mi si fa,
mi promette & non mi da.
ima promittit, nil dat fucatus amicus.
e promessa fa piu debito che beneficio ricevuto.
ingunt æquo vinclo donumq; receptum
omissa fides, esto utriusque memor.

Homer.

αὐτίκ' ἔπειθ' ἅμα μῦθος ἴλω τετέλεστο δὲ ἔργον.
Verba loquutus opus simul ipsum perficiebat.

Eurip.

χάρις ἀντὶ χάριτος ἰλθέτω.
Dono munusculum rependito.

Ital.

ben dona chiaro vende,
llan non e chi prende.
uid largiris tibi (sit nisi vipera) reddet,
am benè qui confert is benè vendit opes.
non vuol rendere fa male a prendere.

Gall.

bis ingrat vers ceux qui t' ont bien faict,
monstre toy leur amy par effect.
mo grates lingua factoq; rependes.

Menand.

ἀχάριστος ὅστις ἀυπαθῶν ἀμνημονεῖ.
Ingratus est qui munerum oblivisscitur.

Lucian.

φαῦλος ἀνὴρ πίθος ἐστὶ τετρημένος εἰς ὃν ἀπάσας
ἀντλῶν τὰς χάριτας εἰς πίνον ἐξίχνης.

Dolia

Dolia sunt pravi queis multa foramina totas
Emittunt, quæ illis injiciuntur, aquas.

De ove lupum lactante.

τὸν λύκον ἐξ ἰδίων μαίζων τρέφω οὐκ ἐθέλοντα
ἀλλα μ' ἀναγκάζει ποιμένος ἀφροσύνη.
αὐξηθεὶς δ' ὑπ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ κἠ θηρίον ἔσται
ἢ χάριν ἀλλάξαι τὸ φύσιν ἐ δύναται.

Uberibus non sponte lupum nunc lacto voracem,
Hoc quia pastoris mens male sana petit.
Lacte sed aucta meo contra me bellua surget,
Naturam immutant munera nulla feram.

Cic. ad Attic. 8.

In ingratitudine nihil mali non inest.

Idem pro Planc.

Nihil tam inhumanum, tam immane, tam ferum, q
committere ut beneficio non dicam indignus, sed victu
videare.

Idem Phil. 3.

Cùm gratia non referri potest quanta debetur, habend
men est quantam maximam animi nostri capere possunt.

Idem Curio. fam. 2.

Est animi ingenui cui multum debeat eidem plur
velle debere.

οἱ ἀγαθοὶ κἀπὶ μικροῖς ὄιδασι χάριν.

Viri boni etiam minimas ob res se gratos ostendunt.

Socrat.

οὐδὲν ἐν τῷ βίῳ τάχιστα γηράσκει ὡς ἡ χάρις.

Nihil in hac vita citius consenescit quam gratiarum

Hispan.

Cada uno por malvado que sea huelga de ser te

ſto y bueno, mas engaña muchas vezes la cara.
e cognoſce la gente por la cara.
i aliquando homines juſtorum nomine gaudent,
Sed frontes fallunt, verbaque decipiunt.

Ariſt. ad Nicom. lib. 5. ex Theogn.

ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετ' ἐστίν.
uſtitia in ſeſe virtutes continet omnes.

Plut.

πᾶν ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸν ἀρετῆς ἀντάξιον οὐ πιθανὸν δεῖ.
Omne illud aurum quod ſuper ſubterque terra reperitur,
tuti nullo modo eſt conferendum.
ὡς πόλιν χρημάτων δεῖ πρῶτον τὴν ἀρετήν.

Cicer.

Si quod optimum maximumque eſt id voluimus adipiſci,
tuti opera danda eſt, ſine qua nullam rem expetendam con-
ui poſſumus.

Ital.

oſpera é la città,
ove la virtu e in dignità:
lix urbs virtus ubi juſtum acquirit honorem.

Heſiod.

τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν,
ἀθάνατοι.
udores multos virtuti præpoſuerunt
Dii ſuperi.

Ital.

hi ſi vergogna di lavorar,
labbi vergogna di mangiar.

Non

Non comedat quisquis renuit tolerare labores.

Phocyll.

ἐργάζευ μοχθῶν ὡς ἐξ ἰδίων βιοτεύσῃς,
πᾶς γὰρ ἀεργὸς ἀνὴρ ζώει κλοπίμων ἀπὸ χείρων.

Incumbas operi propriis ut vivere possis,
Qui piger est & iners vivit furaciter ille.

Hesiod.

τῷδε θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἄνδρες ὃς κεν ἀεργὸς
ζώῃ κηφήνεσσιν ἐοικὼς, &c.
ὅτε τε μελισσαὶ κάματον τετύκωσιν ἀεργοί.

Ignavo meritò succensent dijq; hominesq;,
Qui piger absumens mel fuci est instar inertis.

Cic. 2. de finib.

Vt ad Architam scribit Plato, non sibi soli se natum b
meminerit, sed patriæ, sed suis, ut perexigua pars illi re
quatur. *Idem offic. 1.*

Injustitiæ duo sunt genera, unum eorum qui inferunt, a
rum eorum qui ab iis quibus infertur non propulsant iniuri

Et postea.

Qui non obsistit si potest injuriæ, tam est in vitio qua
parentes aut amicos aut patriam deserat.

Gall.

En ses sentiers l' homme inique s' esgare,
Et a la mort conduit son chemin desvoyé,
Mais qui suit l' equité ne sera forvoyé,
Et qui l' aime un repos eternel se prepare.

A calle injustus procul errat, & avia quærit,
Quæ lethum tenebras Tartareasq; ferent:
At qui justitiam sequitur, non ille vagatur,

Sed rectum ad vitæ gaudia pergit iter.

Menand.

καὶ ζῶν ὁ φαῦλος καὶ θανὼν κόλαζεται.

Vita simulq; in morte iniquus plectitur.

Plato.

ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία.

Pœna comes est vel subsequa injuriæ.

Hesiod.

κέρματα δ' ἐπ' ἀρπακτὰ, θρόσδοτα πολλὸν ἀμείνω.

DE MAGNANIMITATE.

CAPUT TERTIUM.

Magnanimitas vel fortitudo petit

- Primò generatim, ut
  - Res prosperas, divitias, honorem &c. contemnamus.
  - Adversis, paupertate, ærumnis, &c. non dejiciamur.
- Secundò particulatim, ut
  - In pacata Republica ea munera quæ nobis incumbunt intrepidè præstemus, odia videlicet malorum & injustos vulgi rumores parvi pendentes.
  - In bello & legitimo prælio fortiter nos gerentes, mortemque gloriosâ vitæ ignominiosæ præponentes, alacri & valido animo viribus hostium resistamus.

Theogn.

Theogn.

οὐκ ἐθέλω πλουτεῖν, οὐκ ἔυχομαι, ἀλλά μοι εἴη
ζωὸν ἀπὸ τῶν ὀλίγων μηδὲν ἔχοντι κακόν.

Non peto, non cupio ditescere, sed mihi semper
Contingat parvo vivere, & absque malis.

Horat.

Quem res plus nimio delectauere secunda
Mutata quatient.

Itall.

Cuor contento, gran talento.
Chi il tutto puo sprezzar, possiede ogni cosa.
Mens contenta sua sorte est praestantior auro,
Cuncta tenet quisquis spernere cuncta potest.
Prosperità humana sospetta & vana
Suspecta est hominum vanaque prosperitas.

Gall.

Ne te travaille point a fin que tu deviene
Abondant en tresors, mais acquers par raison
Ce qui est suffisant pour nourrir ta maisson,
Et de vivre content tousiours qu'il te souviene.
Non inbies opibus tuus ut thesaurus abundet,
Sis contentus iis quæ tibi sufficiant.

Claudian.

Contentus honesto
Fabritius parvo spernebat munera regum,
Sudabatque gravi consul Serranus aratro,
Et casa pugnaces Curios angusta tenebat.

Socrat.

ὁ ὀλιγίστοις ἀρκούμενος πλουσιώτατος.

qui minimis est contentus is est omnium ditissimus.

Arist.

τὸ πλουτεῖν ἐςὶν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ κεκτῆσθαι.

Divitem esse potius in usu quàm in possessione divitiarum nsistit.

Isocr.

παραπλήσιον ἐςὶ τοῖς ὑπάρχουσι χρῆσθαι μὴ δυναμένοις πάσχειν ὥσπερ ἂν εἰ ἵππους κτήσαιτο καλοὺς κἀγαθοὺς ἱππεύειν ἐπιςάμενος.

Qui opibus suis uti non possunt similes sunt iis, qui cùm equi- re non didicerint, præclaros tamen equos possident.

Idem.

καταφρόνει τῶν περὶ πλοῦτον σπουδαζόντων χρῆσθαι δὲ τοῖς ὑπάρχουσι δυναμένων.

Nihili facias eos qui divitias corradere conantur cùm uti non possint.

Cicero.

Contentum suis rebus esse maximæ sunt certissimaque di- itiæ. Nihil neque meum nec cujusquam est quod auferri, uod eripi, quod amitti potest. Eum intelligimus divitem cui nta possessio est ut ad liberaliter vivendum facile contentus ,qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius.

Hispan.

l hombre bueno y justo no es movido
or ninguna destreza de excercicios,
or oro ni metal bien esculpido,
i por las pesadumbres de edificios,
lo cura de hazer caver mineras,
e venas de metal, ni otros riquezas,

Para alcançar gran ſuma de dineros,
Y multiplicar cada anno ſus graneros.
Siempre bive contento cón ſu ſuerte,
Buena o mediana como el ſe la haze,
Y nunca eſtara mas o menos fuerte,
Qualquier tiempo que llega aquel le plaze.

Magnanimus curas & ludicra gaudia mundi
Negligit, haud auro fulvo gemmiſve movetur,
Non ſtruit is grandi ſpecioſa palacia ſumptu,
Non illi foditur ſplendentis vena metalli,
Horrea non illi plures implentur in annos,
Sorte ſua contentus abit ſeu ſumma vel ima,
Seu mediocris erit, cor nulla clade remittit,
Re fauſta eſt hilaris, latus quóque tempore duro.

Ital.

I danari ſtanno ſempre con la beretta in mano pe torre comiato.

Pilea ſemper habent dextris ut abire parata
Divitiæ, & ſumma dicere voce vale.

Horat.

Contemptæ dominus ſplendidior rei,
Quam ſi quicquid arat non piger Appulus
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes miſer.

Iſocr.

ἡσυχίαν ἄγειν καὶ σιγᾶν τοῖς παροῦσι χαλεπώτατον πάντων τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων ἐστι.

Quieſcere præſenti q̃ ſtatu eſſe contentum, multis homin

ius est omnium difficillimum.

πίστευσον μὴ εἶναι σοι κτῆμα ἴσως μὴ ἔντος διανοίας ἔχειν.

Certò tibi persuadeas eas non esse tuas revera opes quæ in ſamente non continentur.

Alphæus ad Macrinum.

ὦ στέργω βαθυλήϊκας ἀρούρας,
ἢ πλοῦτον πολύχρυσον εἶπα γόμῳ,
ἀντάρκεις ἔρχμαι βίᾳ μακρῖνᾳ,
τὸ μηδὲν γὰρ ἄγαν ἄγαν μοι πίστις.

Non terras ſegetis peto profundæ,
Nec quæ auri tenuit talenta Gyges,
Hoc quod ſufficit expeto Macrine,
Vt nil ſit nimium, mihi eſt voluptas.

Iſocr.

ἐγκτᾶσθαι τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν μὴ τὴν ὑπερβάλλουσαν οὐσίαν ἀλλὰ τὴν μετρίαν δοκιμάζουσιν.

Diuitiarum non immodicam & ſuperfluam poſſeſſionem, ſed ſufficientem expetas moderatam.

Pindarus in Nemeis hym. 1.

ἐν ἔρχμῳ πολλῶν ἐν μεγάρῳ πλοῦτον κατακρύψας ἔχειν ἀλλ' ἐόντων εὖτυκτα πάσσειν καὶ ἀκούειν φίλοις ἐξαρκέων.

Non deſidero multas in ædibus opes habere abſtruſas, ſed his quæ adſunt bene frui & bene audire amicis ſuppeditans.

Gall.

Quand l'hõmme en ſa ſaiſon proſpere
Poſſede les biens de fortune,
Ce luy eſt choſe neceſſaire
Meſpriſer ſoi & ſa pecune.
Cùm bona fortunæ tibi res fuerintq; ſecundæ,
Hæc opus eſt animo ſpernere cuncta tuo.

Menand.

ἀλαζονείας ὑπὲρ ἐκφεύγει οὐδεὶς.

Superbia pœnas graves nemo effugit.

Seneca.

Spiritus altos gere,
Sequitur ſuperbos ultor à tergo Deus.

Gall.

Il appert bien qu' un vanteur plein de gloire
Veult ſes beaux faits a chacun faire à croire:
Mais en la fin ſe trompe & ſe deçoit
Si lourdement, que chacun l' apperçoit.
Quas laudes, quæ verba minax Thraſo protulit, omnes
Nullius tandem ponderis eſſe vident.

Ital. Il conte Baldeſſar.

Quanto piace piu & quanto piu è laudato un gentilhuomo che porti armi, modeſto, che parli poco, & poco ſi vanti, che un altro il qual ſempre ſtia in ſu' laudar ſe ſteſſo & biaſtemando con braveria moſtri minacciar al mondo?

Quanto magis diligitur, quantoq; eſt laudatior nobilis ille miles modeſtus, qui paucis utitur verbis, nec ſuperbè reſpectas prædicat, quàm alter qui ſemper ſe collaudat, & elato animo blaſphemias eructando toti quaſi mundo præ ſe fert minari?

Sophoc.

ζεῦ μεγάλης γλώσσης κόμπους ἐκπρίχθαίρει.

Faſtum Deus lingua odit admodùm effera.

Gal

Gall.

Point ne te louë, auſſi ne te deſpriſe,
Un fol ſe blaſme, un vanteur trop ſe priſe.
Noli grandiloquis te ad cælum extollere verbis
Nec damnare nimis; fatui hoc, illudq; ſuperbi eſt.

Claudian.

Inquinat egregios adjuncta ſuperbia mores.

Ital.

Chi monta piu alto che non deve,
Cade piu baſſo che non crede.
Qui plus quàm debet ſe extollit in alta, ruinis
Hic plus quàm vellet grandibus opprimitur.

Idem Gall.

La raiſon ne permetra point
Que qui plus hault qu'il ne doibt monte,
Doit long temps vivant en ce point,
Sans qu'il recognoiſſe ſa honte.

Idem Itall.

Chi vuol gir piu in sù che gir non poſſa,
Sente nel calcar maggior percoſſa.

Homer. Il. a.

ὃ μὴ χόλον ἀσπίσιον ἀχετάασθαι.

Idem Gall.

De bravetez ne ſois point curieux,
Car a pluſieurs cela eſt odieux.
Si cupias faſtu aut nimio geſtire triumpho
Inviſus cunctis atque odioſus eris.

Ital.

A orgoglio, non manca cordoglio:
Troppo voltare, fà cascare.
Non homini deerit dolor atque ruina superbo.

Gall.

Plusieurs sont de cœurs eslevez
En orgueil, & cerchent leur gloire,
Par la faulte d'estre esprouvez,
Et d'avoir d'eux mesmes memoire.
Multi se jactant quia nemo pericula fecit
De illis, & quoniam non meminere sui.

Hispan.

Guarde se el hombre de alabar se desvergunçadamente y de querer se mostrar grand hombre y sennalado, por que quantos le oyeren se moverán a odio y a indignacion contra el.

Cicero.

Deforme est de seipso prædicare falsa præsertim, & cum irrisione audientium imitari militem gloriosum.

Idem in Divin. in Verrem.

Cùm omnis arrogantia odiosa est tum illa ingenii atque eloquentiæ multo molestissima.

Phocyll.

μὴ γαυρῦ σοφίῃ, μητ' ἀλκῇ, μήτ' ἐν πλούτῳ,
εἷς θεός ἐστι σοφὸς, δυνατὸς, ἅμα πᾶσι πολύολβος.

Non opibus, doctrina aut viribus esto superbus,
Nam sapiens unus deus est, deveque, potensque.

Ital.

Ital.

Quando la ſuperbia galloppa,
La vergogna ſiede in groppa.
Quando equitans volitat properante ſuperbia curſu,
Dedecus in dorſo pòſt ſedet ejus equi.

Menand.

χάρας φέρειν δεῖ τὰς παρεχούσας τύχας.
Quæ ſors dabit patienter hæc ferenda ſunt.

Gall.

Veille ſur toy en ta proſperité,
Aye bon cœur en ton adverſité.
Sis cautus, tibi magna tui ſit cura ſecundis
Rebus, ſis fortis magnanimuſque malis.

Ter. adelph.

Sic eſt vita hominis quaſi cùm ludas teſſeris,
Si illud quod eſt maximè opus jactu non cadit,
Illud quod cadit ſorte id arte ut corrigas.

Ital.

Non cura crudeltà, ſdegno, o rea ſorte
In magnanimo cuor, ne affanno, o morte.
Non vulnus crudele, nec infortunia frangunt
Magnanimum pectus, vis nec acerba necis.

Gall.

Volontiers la richeſſe
Porte avec ſoy triſteſſe:
Mais ſeure pouvreté,
Porte joyeuſeté.
Divitibus pavidis adſunt ſine fine dolores,

Sic & pauperibus gaudia magnanimis.

Quand tu naſquis alors tu n'avois rien,
Pren dont in gré ſi tu as peu de bien.
Cùm tu natus eras tibi non erat ulla facultas,
Ergo non doleat ſi modò pauca tenes.
Des biens perdus point ne te moleſte,
Mais prens en gré ce que tu as de reſte.
Siqua amiſſa tibi fuerint non anxius eſto,
Siqua manent æqui conſulito atque boni.

Ital.

Baſſa fortuna alto ſaper non toglie.
Infima ſors ſummi non tollit robora cordis.
Non è diſhonor la povertare.

Apollon.

ἡ τὸ πένεσθαι κατὰ φύσιν αἰσχρόν, ἀλλὰ
τὸ διὰ αἰσχρὰν αἰτίαν πένεσθαι.

Non pauperem eſſe ſua eſt natura turpe,
Sed turpem ob cauſam eſſe pauperem.

Heſiod.

μηδέποτ' ἀλομένῳ πενίῃ θυμαρέα ἔργα
πτωχῷ ὀνειδίζειν, μαλερὴν δόσιν αἰὲν ἐόντων.

Nulli pauperiem, quæ animis afflictio grandis,
Exprobrare velis, namque eſt dos illa deorum.

Palladas.

φεύγετε τοὺς πλουτοῦντας, αἰσχύνης, ὀλιγοτρόφους,
μισοῦντας πενίαν μητέρα σωφροσύνης.

Dites pauperiem oderunt, quæ eſt ſobrietatis
Mater, eos fugias, namque pudore carent.

Menand.

ἔστιν πενίᾳ λυπεῖν καὶ βλάπτειν ἐφικτόν.

nnum & dolorem fortiter tu perferas.

Ovid.

licet adverſis probitas exercita rebus
Triſti materiam tempore laudis habet.
a latet inque bonis ceſſat non cognita rebus
Apparet virtus arguiturq; malis.

Gall.

prudent celuy la qui conſtant de courage
rant ſes paſſions ſçait bien patienter,
ontraire au fol ſoudain qui pour ſe contenter
et au vent les deſirs de ſa teſte volage.

prudentem hominem qui conſtans magnanimuſq;
Ærumnas forti pectore ferre queat.
iracundum fatuum cui tota voluntas
Ventis affectus ſit ſuperata ſui.

Hiſpan.

coſa perdida ſi no puedes cobrarla,
remedio es de olvidar la.

m reſtaurandi cum ſpes tibi nulla relicta eſt,
um detrimenti eſt oblivio tuta medela.

Ital.

ffri il male, & aſpetta il bene
hi ſempre teme, ſempre é in pene.

ſpatere adverſas ſimul & ſperato ſecundas,
Qui timet hunc angens opprimit uſq; dolor.

Demoſth.

ῦ γὰρ ἀγαθὲ ἄνδρες φύσει ὀπ ἂ ὁ βιὸς διδῷ γενώμεθ.

Viroi

Viros bonos ea fortiter ferre oportet quæcunq; deus im-
serit.

Cicero Messinio fam. 5.

Præter culpam & peccatum homini accidere nihil po-
quod sit horribile aut pertimescendum.

Idem 3. Tuscul.

Summa est stultitia frustra confici dolore cum intelli-
nihil posse profici.

Idem 2. Tusc.

Ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remis-
opprimunt facillimè; sic animus intentione sua depellit pres-
omnem ponderum, remissione autem sic vrgetur ut se neque
extollere.

Idem ibid.

Vt sit in prælio, ut ignavus miles ac timidus simul ac vid-
rit hostem abiecto scuto fugiat quantum possit, ob eamq; re-
pereat; sic qui doloris speciem ferre nõ possunt abijciunt se, at-
ita afflicti & exanimati iacent, qui autem restiterint disce-
dunt sapissime superiores.

Horat. lib. 2. od. 10.

Rebus angustis animosus atque
Fortis appare, sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Idem lib. 2. od. 3. ad Delium.

Æquam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam

Latiũ

Latitia moriture Deli.

Menand.

νίκα λογισμῷ τὸν παρόντα συμφορᾶν.

ione cladem vince quæ tibi imminet.

Gall.

ant jugé a tort, ne t'en esmoye,
n adversaire en aura courte joye.
on animum abjicias cum sis damnatus iniquè,
Gaudia erunt hosti non diuturna tuo.

Ital.

viver lieto eternamente vuoi,
on temer quello che fuggir non poi.

Hispan.

iumphad del trabajo y desventura,
guarda os a la prospera ventura,
ue suele succedar a gran pujança,
e tempestad furiosa gran bonança.
De crumnis & infortunio triumphato & rebus magis se-
ndis te conserva, semper enim tempestatem procellosam se-
na tranquillitas tota vi consequitur.

Demosth. in Æschinem.

λέγω βίον ἔζης δειλὸν, καὶ τρόμου, καὶ αἰεὶ πλησίον δεδιέναι.

Leporis vitam vivebas timens ac tremens, ac semper ex-
stans ut vapulares.

Gall.

ncontre aucun n'en use violence,
asche plustost à l'avoir par patience.
lon vis sed potius tua sit patientia victrix.

Ital.

Ital.

Cuor forte, rompe cattiva ſorte.
Cor validum ſortem rumpit ubique malam.

Virg.

Quicquid erat ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Durate & voſmet rebus ſervate ſecundis.

Ital.

Chi ben' & mal non puo ſoffrir,
A grand honor non puo venir.
Qui bona qui ꝛ, adverſa ſimul tolerare recuſat,
Ad ſummum nunquam pervenit ille decus.

Hiſpan.

El hombre bueno en eſtado razonable
Nunca eſpera, ni rema, ni ſe cura,
De lo que pare que es mudable,
Jamas de todo en todo ſe aſſegura,
Ni ſe da tanto a la riguridad,
Que por ſeguilla olvide la blandura.
Magnanimus media qui vivit ſorte, caducis
Non inhians opibus, bona non deſiderat hujus
Mundi, nec metuit mala, vana proſperitati
Illius haud fidit, nec is eſt tam corde ſeverus
Auſtero, vt Lethes fluviis clementia detur.
At miti cedit pietati victa voluntas.

Martialis 10.47.

Vitam quæ faciunt beatiorem
Jucundiſſime Martialis, hæc ſunt,
Res non parta labore ſed relicta,

ingratus ager, focus perennis,
unquam, toga rara, mens quieta,
ingenua, salubre corpus,
lens simplicitas, pares amici,
victus facilis, sine arte mensa,
non ebria sed soluta curis,
triſtis thorus attamen pudicus,
mus qui faciat breves tenebras,
d sis esse velis, nihilque malis,
mum nec metuas diem nec optes.

Idem Gall. Seig. d'Accors à Chaleucy.

is tu mon Chaleucy come j'aurois envie
vivre pour passer heureusement la vie ?
sanement des biens amassez sans labeur,
liberalité de quelque donateur,
ir mes champs non ingrats, fertiles chasque année,
oir tousiours bon feu dedans ma cheminée.
ranguer rarement, n'avoir aucun proces.
sprit bien à repos ne faire point d'exces :
re en bonne sancé, le corps net & agile,
ge simplicité, tenir table facile
s art de cuisinier, & encor je vouldroy
s amys ni plus grans ni plus petits que moy,
e ioyeuse nuict, n'estre toutesfois yvre,
lict chaste & gaillard, de tous soucis delivre:
sommeil gracieux rendant courtes les nuicts:
uloir tant seulement estre ce que je suis.
souhaiter la mort, & moins encor la craindre,

Je

Je ne ſçauroy mieux tous mes ſouhaits depeindre,
Que ſi je ne les puis entierement avoir,
J'en pren ce que je puis ſelon que tu peux voir.

Ital.

Di fortuua crudele il fiero oltragio
Patiente portar debbe l'huomo ſaggio.

Fortunæ ſævæ rabiem diroſque furores
Prudentem forti pectore ferre decet.

Ovid.

Perfer & obdura, dolor hic tibi proderit olim,
Sæpe tulit laſſis ſuccurſus amarus opem.

Ital.

Tanto male non ſi alloggia,
Che non ſia peggio ſtare alla pioggia.

Nuſquam adeò durus thorus eſt ut non videatur
Pejus ſub pluvia decubuiſſe, decubuiſſe foris.

Ad ogni coſa fuor ch' à la morte,
Truova rimedio l'huomo forte.

Ad mala cuncta trucis niſi mortis tela cruenta,
Magnanimum pectus pharmaca tuta gerit.

Theocrit.

θαρσεῖν χρὴ φίλα θυμὲ τυχὸν κἠχεῖν ἔστ' ἄμεμπτα
ἐλπίδες ἐν ζωοῖσι, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες,
χὤ ζωὸς κἄλοκα μὲν πάλιν ἄθεος ἄλοκα δ' ἔβη.

Spera Batte, tibi melius lux craſtina ducet,
Dum ſpirus ſpera, ſpes ſolùm in morte relinquit,
Dat deus & pluviam, calumque aliquando ſerenum.

Cicero 4. in Catil.

Sola ſpes hominem in miſeriis conſolari poteſt. Firma

conv

venit illud Iliad. β. quod Chalchas prædixit de victoria post
imum annum.

ἤμενοι ὀψὲ τίλεσον, ὅτε κεν δὴ πλεῖσται ἐπλεῖσθαι.

od Tullius ita vertit.

Tarda & ſera nimis, ſed fama & laude perenni.

Gall.

mauvais temps quelque mal qu' il t'advienne,
i qu' eſperance & bon cœur te ſouſtienne.

ens invicta adſit, ſpes & te ſublevet alma,
Tempore in adverſo quæ mala cunq; premunt.

Virg.

ne cede malis, ſed contra audentior ito
ò tua te fortuna vocat.

Ital.

i perde i ſuoi beni, perde molto:
a chi perde il cuore, perde tutto.

i ſpoliantur opes is multum perdidit, at cui
Mens deſit, ſunt huic perdita cuncta viro.

Hiſp.

ra los temeroſos no ay ningun repoſo.

lla manent timidis gaudia, nulla quies.

Gall.

i veult vivre en lieſſe,
repos & bon heur,
ui ha la hardieſſe
acquerir vray honneur.
a pourveu d' un cœur
me, & ſeur en tout aage,

Prenant

Prenant bien & malheur
Avec meſme viſage.

Quiſquis tranquillæ fœlicia gaudia vitæ
Expetit, atque decus veri ſibi ſperat honoris,
Cor ſit ei firmum, forte, omni tempore conſtans;
Fauſta, infauſta ſimul vultus ſumantur eodem.

Pindarus in pythijs hym. 3.

χρὴ σφὲ παρ' ἐσθλὸν τυχόντα εὖ παθεῖν
ἄλλοτε ἄλλοῖαι πνοιαὶ νιφήεντος ἀνέμων,
ὄλβος δ' ἐν ἐφ' ἡμερὸν αἰὲν ἔρχεται.

Oportet ubi à dijs contigerit pati. alias aliæ ventorum flatus. felicitas autem mortalium non venit diu manſura.

Ital.

Buona incudine non tema mattello.

Malleoli incudi ſolidæ non officit ictus.

Homer. odyſſ. Ξ Eumæus ſubulcus Ulyſſem invitat vt pauperculi cibos boni conſuleret.

ἴαδε δ' αὐμένη ξείνων καὶ τιμήεις τοῖς δὲ
δῖα πόρῃσι, θεὸς δὲ τὸ μὲν δώσει πὸ' ἐπεσθαι
ὁππόσον ὥ θυμῷ ἐθέλει, δώσουσι γὰρ ἅπαντα.

Hoſpes ſume cibum, & quorum data copia, lætum his
Paſce animum. Nam dat Deus hæc, rurſum illa negabit
Vt ferat illius, cui parent cuncta, voluntas.

Ital.

Non ti deſperare per fortuna auverſa,
Che la ſua ruota ſempre in giro verſa.

Non animum abjicias, cum ſors ſibi proſpera non ſit,
Volvitur aſſiduo illius rota lubrica gyro.

Il magiſtrato dimoſtra l' huomo.

u magistratus cordis aperta facit.

Gall.

nous voulous un clair exemple,
ue le pellican on contemple,
ui de son bec faict deborder,
sang du fond de ses entrailles,
pour les siens aviander,
ze avancer ses funerailles.

rma magistratus pelicanus lucida, pullos
Sanguine quæ pascit visceribusq; suis.

Cicero pro lege Manil.

Hæ sunt virtutes imperatoriæ, labor in negotiis, fortitudo periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consium in providendo. Frugi hominem dici non multum habet udis in rege; fortem, justum, severum, gravem, magnaium, largum, beneficum, liberalem, & mansuetum, hæ sunt gia virtutes.

Idem pro Sest.

Sudandum est iis qui magistratum gerunt, pro communibus nmodis adeundæ inimicitiæ, subeundæ sæpe pro Republica mpestates, cum multis, audacibus, improbis, nonnunquam iam potentibus dimicandum.

Idem Parad. 5.

Refrænet libidines, iracundiam teneat, spernat voluptates, erceat avaritiam, cæteras animi labes repellat, tum incipiat lis imperare cùm ipse improbissimis dominis dedecori & rpitudini servire desierit.

Plautus.

Virtute ambire oportet non fautoribus,
Sat habet fautorum semper qui rectè facit.

Ital.

Sola quella fama è dal tempo privilegiata,
Che con opre di virtù vien' acquistata.
Ille est solus honor nullo perituras in ævo,
Virtutis laudes quem peperêre tuæ.
L'arbitrio del commun,
Non debbe obligare sol un.
Arbitrium vulgi parvi tibi ponderis esto.

Horat. lib. 2. od. 16.

Mihi parva rurâ,
Spiritum Graia tenuem camœna
Parca non mendax dedit, & malignum
Spernere vulgus.

Idem lib. 3. od. 3.

Justum & tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida, neque Auster
Dux inquieti turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Jovis manus,
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Gall.

Ne te soucie en ton devoir faisant,
Du faux babil de chacun mesdisant.

Impro

Improba ne cures linguæ maledicta proterva,
Cùm tu ritè tuo fungeris officio.

Ital.

Il villano fa carezze a chi lo ponge,
Et minaccia a chi lo onge.
Plebs vaga pungenti favet, ungentiq; minatur.
Chi villan serve d'affettione,
Villania ha per guiderdone.
Rumores vulgi captans metit inde dolores.

Horat.

Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus,
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.

Hispan.

El hombre bueno de si mismo es juez,
Reposado en su vida esta y seguro,
Uno en la juventud y en la viez,
Es por de dentro y por de fuera puro,
En qualquier medio bive satisfecho,
Que en todo la razon vença al provecho.
Vir bonus ipse sui est iudex, vitamq; per omnem
Constans, tranquillus metuensq; pericula nulla,
In teneris annisq; senilibus unus & idem,
Moribus externis interno & pectore purus,
Sorte sua semper tenui contentus abibit,
Illius & lucro ratio dominabitur omni.

Ital.

Il volgo ignorante ogni un riprende,
Et parla più di quello che meno intende.
Insipida vulgi lingua grassantur in omnes,
Quæque minus callent magis effutire laborant.
Chi prega il villano si travaglia in vano.
Sese subjiciens vulgo, dat semina arenæ.

Bocc.

Dove uno honestamente viva, ne gli remorda d
alcuna cosa la conscienza. parli chi vuole in contrario
iddio & la verità per lui l'arme prendranno.

Cùm quis honestè vitam degat non est quod quicquam
animo turbetur. loquatur contra eum & oblatret quicunque
voluerit. deus & ipsa veritas arma pro illo capescent.
La conscientia serve per mille testimonij.

Ovid.

Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumq; suo.
Conscia mens recti fama mendacia ridet.

Hor. epist. lib. 1. epi. 1.

Hic murus aheneus esto
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Cicero à Torquato famil. 6.

Conscientia rectæ voluntatis maxima consolatio est rerum
incommodarum.

Idem ad Attic. lib. 12. ep. 6.

Mea mihi conscientia pluris est quàm omnium sermo.

Demosth

Demosth.

συμβαλνει τοῖς μὲν ἐῦ πραξασιν μήτε φοβεῖσθαι μηδὲν μήθ' ἃ τις ἂν λέγῃ ἡγεῖσθαι αὐτοῖς ἠρεῖσθαι.

Rectè quidem viventibus hoc contingit vt nec aliquid metuant, nec ut ea quæ alii dixerunt ad se pertinere arbitrentur.

Plato lib. 1. de Repub. alludens ad sententiam quandam Pindaricam.

ὃς ἂν δικαίως καὶ ὁσίως τὸν βίον διάγῃ, γλυκεῖα οἱ καρδίαν ἀγάλλουσα ἡ γηροτρόφος συναορεῖ ἐλπὶς, ἃ μάλιστα διαπτῶν πολύτροπον γνώμην κυβερνᾷ.

Qui justè pieq; vitam peregerit, huic dulcis, cor exhilerans, senectutis altrix familiaris est spes, quæ maximè versatilem mortalium mentem gubernat.

Gall.

O combien heureux est celuy qui solitaire
Ne va point mendiant de ce sot populaire
L'appuy, ny la faveur, qui paisible s'estant
Retiré de la cour, & du monde inconstant,
Ne s'entremeslant point des affaires publiques,
Ne s'assubiectissant aux plaisirs tyranniques
D'un seigneur ignorant, & ne vivant qu'à soy,
Est luy mesme sa cour son seigneur & son roy.
Qui n'estant point tenté d'avarice, d'envie,
D'orgueil, d'ambition hameçons de la vie:
Et ne cerchant ailleurs qu'en soy son heur,
Est plus riche & content que le plus grand seigneur.

O fortunatum tranquilla pace seorsim
Qui fruitur, qui non popularis fulcra fauoris
Expetit, aſt aula fragili mundoq; relictis

Privatim ſibimet vivit, duriſſima dulci
Frena voluptati injiciens, ſibi rex dominuſque
Pellit avaritiam, & vires livoris edacis,
Effugit & faſtus eſcam, ambitionis & hamum,
Atque in ſe quærens ſua gaudia non aliunde
Ditior eſt quovis domino vel rege potente.

Gall.

Qui s'entremet de faire quelque choſe
En quoy il n'a geſte ne bonne grace,
Au rebours vient de tout ce qu'il propoſe,
Et s'apperçoit deceu de ſon audace.
Quæ quis agit temerè quæ naturaque repugnant
Optato tandem fruſtrantur fine, ſuumque
Auctorem nimiis audaci conamine fallunt.

Hiſpan.

Quien con amor puro
La dulce mediania ama y ſigue,
Eſta libre y ſeguro
De las miſerias en que el pobre vive,
Y carece de grado
Del palacio real rico embidiado.
Que al fin mas cruda guerra
El viento haze al pino mas crecido:
La torre viene a tierra,
Quanto es mas alta con mayor ruydo.
Los montes en ſalçados
Mas vezes de los rayos ſon tocados.
En los caſos avieſſos

No pierde la esperança, in confia
En los buenos successos
El animo, que esta de noche y dia
Para ser combatido
De templança y valor apercebido,
En las difficultades
Te muestra de animoso y fuerte pecho,
Y en las prosperidades
Quando el favor soplare mas derecho
Recoge con buen tiento
La vela que va hinchada con el viento.

Idem Lat. verbatim.

Qui pura animi contentatione dulcem mediocritatem diligit & persequitur, est liber securusque ab illis ærumnis in quibus pauperes vitam degunt, & caret etiam invidenda aula palatii excelsi. Contra pinum altissimam acerrimum bellum gerunt venti, quanto excelsior sit turris, tanto maiori fragore ad terram decidit, montes excelsi fulminibus sapissimè feriuntur. In rebus adversis spem non amittit, nec in re prospera nimis attollitur animus ille qui dies noctesque temperantiâ & fortitudine ad resistendum armatur. Ergo tu forti & animoso sis pectore, & in omnibus gaudiis cum aura nimis secunda tibi afflaverit, vela ventis impleta sapienter contrahe.

Hispan. Garcilasso.

Quan bien a venturado
Aquel puede llamar se
Que con la dulce soledad s'abraça
Y vive descuydado

Y lexos de empacharse
En lo que al alma impide y embaraça
No vee la llena plaça
Ni la sobervia puerta
De los grandes señores
Ni los aduladores.
A quien la hambre del favor despierta,
No le sera forçoso
Rogar, finger, temer, y estar quexoso.

Quam beatus est ille censendus qui vitam suavem solitariam amplectitur, à curis liberam & ab illis omnibus immunem quæ mentem impediunt & obruunt? Non intuetur magnatum plena atria portasque superbas. Non ab adulatoribus molestatur quos suscitat ambitionis fames, nec ad petitiones mendacia, timores & planctus cum aliis impellitur.

Hispan.

Dichoso el que de pleytos alexado
Qual los del tiempo antiguo,
Labra sus heredades, no obligado
Al logrero enemigo.
Ni l'arma en los reales le despierta,
Ni tiembla en la mar brava.
Huye la plaça, y la sobervia puerta
De la ambicion esclava,
Su gusto es o poner la vid crecida
Al alamo ayuntada,
O contemplar qual pace desparzida
El valle su vacada.

poda el ramo inutil y ya inxiere
su vez el estranno. &c.

Beatus ille qui ab advocatorum litibus immunis hæredes suas, ut majores sui, conservat, & colit, nec fœneratori ullo obligatur, quem etiam nec arma in castris, nec in procloso mari tempestates suscitant. Qui etiam fugit forum ambitionis servilis portam superbam, &c. Voluptati est item aliquando ulmo conjungere, armenta sua in valle patentia aliquoties intueri & plantarum suarum ramos inutiles amputare, illisque novos surculos nonnunquam inserere, &c.

Ital.

Non ha fatto la natura cosa si sublima,
Che la virtù non ne habbi truovata la cima.
Sil adeò excelsum natura creavit & altum,
Quin queat illius virtus ascendere culmen.

Cicer. 2. Tusc.

Viri propria maximè est fortitudo, cujus munera duo maxima sunt mortis doloriſque contemptio.

Idem 2. de Finibus.

Robustus animus & excelsus omni liber est cura & angore, cum & mortem contemnit, & ad dolores ita paratus est ut meminerit, maximos luctus morte finiri, parvos multa habere intervalla requietis, mediocrium nos esse dominos: ut tolerabiles sint feramus, sin minus aquo animo è vita cum illis non placent tanquam è theatro exeamus.

Idem pro Sestio.

Virtus in tempestate sæva quieta est & lucet in tenebris,

Et pulsa loco, manet tamen atque hæret in patria
Splendetque per se semper, neque alienis unquam
Sordibus absolescit.

Idem Philipp. 4.

Virtus est altissimis defixa radicibus quæ nunquam ulla labefactari potest neque dimoveri loco.

Homer odyss. à. Pallas in specie
Mentoris adhortatur Telemachum.

σὺ δὲ φίλος μέλλα γαρ ὦ ἐσθλὸν καλέοντο μεγήτε
ἄλκιμος ἠδ' ἤπιος τέ σε χὴ ἐπιφρόνεα εὖ εἰδῆ.

Et tu chare, ingens mihi qui pulcherque videris
Strenuus esto queant ut te laudare nepotes.

Isocrat.

ὑπὲρ τῆ τυχεῖν καλῆς δόξης πολλοὶ ἀνδρες ἀγαθοὶ
ἀποθνήσκειν ἤθελον.

Ad gloriam præclaram consequendam multi viri boni mortem voluerunt oppetere.

Horat.

Virtus recludens immeritis mori
Cœlum, negata tentat iter via
Catusque vulgares & udam
Spernit humum fugiente penna.
Dulce & decorum est pro patria mori.

Ital.

Un magnanimo cuor morte non prezza
Presta o tarda che sia, pur che ben mora.
Magnanimus mortem spernit seu serius illa
Seu citius veniat dum ferat ipsa decus.

vale guerra giusta ch' una pace finta.
timum ficta paci bellum anteferendum.

Cicero pro Murena.

Rei militaris virtus præstat omnibus. Omnes urbanæres, anostra studia & hæc forensis laus & industria latent in la & præsidio bellicæ virtutis, & simul atque increpuit cio tumultus artes illicò nostræ conticescunt.

Ibid.

Multo plus adfert dignitatis rei militaris quàm juris lis gloria. Vigilas tu de nocte ut tuis consultoribus respon- ? Ille verò ut quò intendit maturè cum exercitu perve- . Te gallorum, illum buccinarum cantus excuscitat. Tu nem instituis, ille aciem instruit. Tu caues ne tui consul- , ille ne urbes aut castra capiantur. Ille tenet & scit ut ium copiæ, tu ut aquæ & pluviæ arceantur. Ille exercita- st in propagandis finibus, tu in regendis.

Homer.

θαρσαλέος γὰρ ἀνὴρ ὲὶ πᾶσιν ἀμείνων
ἔργοισι πελέθει.

fidens animi fortisq; est optimus omni e quam aggreditur.

Ital.

na che lasciar ti honor terre,
mille vite non che una porre.
us incolumis sit honor, morti atque periclis
Objicias vitas si tibi mille forent.

Il conte Baldessar.

' huomo dove si veggon gli nemici fierissimo

Acer

Acerbo & ſempre tra i primi, in ogni altro
Loco humano modeſto & ritenuto.
In bello eſto ferox, medios rue primus in hoſtes,
Aſt alibi clemens atque modeſtus eris.
Idem Hiſp.
Sea el hombre aſpero y fiero ſolamente qu
viere ſus enemigos, halle ſe entonces ſiempre co
primeros, pero en qualquier otro lugar pareſca
ſo y templado.
Ital.
Chi in campo muore,
Muore in letto d' honore.
In bello moriens in lecto occumbit honoris.
Gall.
Mieux vault mourir en vertu, que vivre en honte.
Menand.
καὶ γὰρ θανεῖν ἐν αἰχμῇ κλὴ αἰχμῆς θανεῖν
Hiſpan.
Juſto es tan buen morir
Y que la vida deſpida,
Pues a tan alta partida
Buen ſe le puede dezir,
En la muerte eſta la vida.
Nunc obiiſſe placet, nunc & gratiſſima mors eſt,
Cùm morte in media vita ſerena micat.
Gall.
Ne crain la mort, c' eſt a toy folie
De perdre ainſi les ſoulas de la vie.

e point peur de ton dernier treſpas,
qui le craint, celuy la ne vit pas.
ita formides mortem ut ſolamina vitæ
erdideris, mors eſt mortis ubique timor.

Iſocr.

μὴν τελευτῆσαι παῖτων ἡ πεπρωμένη κατέχει.
uo decretum eſt ut omnes tandem moriantur.

Plato.

οἱ ἂς ἂν ἐκεῖ πλείστου ποιοῦνται θᾶττον ἀπαλλάξουσι τοῦ ζῆν.
ii quos plurimi faciunt, iis citius hanc vitam eam com-
ndo eripiunt.

Ariſt.

τὸ Σόλωνα ἄνθρωπός ἐστιν ὀλβιώτατος τότε ἐπειδὰν δοκθείη.
ecundum Solonem tum demum beatus eſt homo, cùm
n cum morte commutaverit.

Iſocr.

ς τῶν ἄλλων ἀτυχίας ὁρᾷς λοιπόν, καὶ σαυτὸν ὡς ἄνθρωπον ἂν ὑπομιμνήσκοις.
ſum aliorum ærumnas intueris, & teipſum hominem eſſe
ineris.

Cicer. 1. Tuſc.

Non deterret ſapientem mors quæ propter incertos caſus
idie imminet, & propter brevitatem vitæ nunquam longè
ſt abeſſe.

Idem in ſomn. Scip.

nfra lunam nihil eſt non mortale & caducum præter ani-
hominum deorum munere datos.

Ibid.

Cœleſtia ſemper ſpectato, humana illa contemnito.

Homer.

Homer. Il. ω. Achilles consolatur Priamum lugentem ob Hectorem interemptum.

εἰ γάρ τι φρήζεις ἀκηχέμενος φίλον υἱὸν ἑῆα,
ἀλλὰ μὰν ἀτρεκέως.

Non prodesse queant hi nati in morte dolores,
Non illum facient à morte resurgere.

Eurip. in Andromache.

χρὴ δ' ἔπος εἰπεῖν ἀλλ' ὅλεθρον βροτῶν,
πρὶν ἂν θανόντος τὸν τελευταῖον ἴδῃς.

Tu neminem verè beatum dixeris
Vitæ priusquam cernis ultimum diem.

Gall.

Icy long temps vivre ne te soucie,
Lors ne craindras la fin de ceste vie.
Soit que tu sois homme debile ou fort,
Asseure toy, & ne crains point la mort.
Ne nimium fragili vitæ sis deditus isti,
Vt levior mortis sic queat esse timor.

Ital.

Chi pecora si fà, il lupo la mangia.
Præda lupi fies sis modo factus ovis.
Chi si mette fra la crusca, gli asini lo
Mangiano.
Conditus in palea à stupido comedetur asello.

Il conte Bald.

La vera fortezza fà intrepido & sicuro da ogni ricolo, & quasi sopra le passioni humane.
Splendida mens fortes intrepidosq; facit.

Idem Hisp.

Verdadero esfuerço se halle ferme y constante y
señora a todas las passiones humanas.

Gall.

advient que fortune en ton endroit farouche
dresse nuict & jour mainte chaude escarmouche,
viene toy que l'air se corrompt vistement,
vent ne le bat d'un divers souflement.

uando fortuna ferox, inimica, superba
Te rigido bello fortius aggreditur,
entem revoca, citò quod corrumpitur aer
Vivariis ventus flatibus exagitet.

e la fortune adverse aux champs mette ses forces
ntre un homme constant, ses plus rudes entorces
luy feront changer ses disseins bien conceus,
n mesme quand le ciel luy tomberoit dessus.
omme vrayement constant est tout tel que Nerée
louvre a tous venants sa poictrine azurée,
outesfois tant d'eaux qu' il boit de tous costez,
luy font tant soit peu changer ses qualitez:
omme que dieu munist d' une brave asseurance,
ble au bon estomach qui soudain ne s'offence
r l' exces plus leger, ains change promptement
te sorte de mets en parfaict aliment.

mo is constantem bello aggrediatur acerbo
una, atque ferox cunctis ut atur in illum
us atque dolis, non hunc impellere possit
ultum mutet, vel mentis grande relinquat

Propositum,

Propositum, quamvis ruat alti machina cæli.
Constans Neptuno est similis qui flumina mundi
Totius gremio recipit, cum non tamen inde
Naturam quicquam mutet propriumve saporem.
Est stomacho sano similis vir fortis, ab omni
Qui nutrimento benè sustentatur, & omnem
Digerit & bonitate sua benè concoquit escam.

Ital. il conte Baldessar lib. 1.
del Cortegiano.

Sapete che delle cose grande & arrischiate ne
guerra, il vero stimulo è la gloria & chi per guadag
o per altra cosa a cio si muove, oltre che mai non
cosa buona, non merita esser chiamato gentil huo
mà vilissimo mercatante.

Rebus in eximiis vario & discrimine belli
Est stimulus forti gloria sola viro.
Qui sibi lucra petit tantum, non nobilis ille
Verùm mercator nomine vilis erit.

Gall.

Toy que brossant apres la couronne d'honneur,
Au milieu du chemin perds la force & le cœur,
Souvien toy que l'honneur ressemble la canelle,
Autour de qui nature espaissement dentele
Mille poignants buissons, afin que les humains
Ne jettent sans danger sur son tige leurs mains.
Et ainsi que la chaulx dans l'onde se dissoult,
Saute, s'enfle, s'espand, fume, petille, boult,
Et resveille ce feu, dont l'ardeur paresseuse

Dorm

ormoit ſoubs l'eſpeſſeur d'une maſſe pierruſe.

u qui præclari diademata quæris honoris,
medio curſu vires animumque remittis,
oc reputato, decus frutici ſimile eſſe canellæ
innama quæ præbet, quam ſpinis munit acutis
latura, ut poſſit carpentum dextra repelli.
lci honor eſt ſimilis quæ cum diſſolvitur unda
lat, & ebullit, crepitat, furit, æſtuat, ardet,
miat & exultat, virtus quæ pigra iacebat
quaſi mortua erat ſaxoſæ in pondere maſſæ,
unc expergiſci, nunc vitam ſumere viſa eſt.

Propert. lib. 4.

Magnum iter aſcendo, ſed dat mihi gloria vires,
Non juvat ex facili lecta corona jugo.

Cicer.

Non eſt res ulla tanti, aut commodum ullum tam expe-
dum, ut viri boni & ſplendorem & nomen amittas.

Idem 2. Tuſc.

Nihil eſt tam tetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homine
ignius quàm turpitudo.

Ibid.

Si in unum locum collata ſint omnia mala cum turpitudinis
lo non erunt comparanda.

Idem Tuſc. 3.

Gloria eſt ſolida quædam res & expreſſa non adumbrata,
eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta vox benè iudi-
tium de virtute, eaque virtuti reſonat tanquam imago
ria.

Demosth.

τῶν μὲν ἄλλων ἀγαθῶν ἡ μέτεστι τοῖς τεθνηκόσιν, οὐδὲ δὴ τοῖς καλῶς πραχθέ
σιν ἅπασι τῶν ἀνδρείως τετελευτηκότων ἴδιον κτῆμα εἶσιν.

Aliorum quidem bonorum mortui non ſunt nobiſcum participes: Quæ autem ex rebus benè geſtis laus acquiritur, morientium fortiter propria eſt poſſeſſio.

Iſocr.

καλὸν ἐστὶ θνητοῦ σώματος ἀθάνατον δόξαν ἀντικαταλλάξασθαι.

Præclarum eſt mortale hoc corpus immortali gloria permutare.

Idem.

περὶ πλείονος ποιοῦ δόξαν καλὴν ἢ πλοῦτον μέγαν κατα λιπεῖν.

Des operam ut gloriam potius illuſtrem quam ut ingentes opes poſteris relinquas.

Ariſt. 4. Ethic.

μεγαλόψυχος ἔτι ἴσα ἐπαίνοις μᾶλλον αὐτὸς ἑαυτὸν ἢ ὅπως οἱ ἄλλοι ψέγωσιν.

Magnanimus ſive ab aliis collaudatus ſeu reprehenſus fuerit ne flocci quidem faciet.

Claudian.

Virtute decet non ſanguine niti.

Ital. Boccat.

Come il ſole è di tutto il cielo bellezza, ornamento Lume & chiarezza, coſi è di ciaſcuna altra virtù magnificenza.

Cunctarum laus eſt & magnificentia princeps
Virtutum, ut ſtellis ſol decus æthereis.

Virg.

Quiſquis enim duros caſus virtutis amore
Vicerit, ille ſibi laudemque decuſque parabit.

Petra

Petrarch.

Qual vaghezza di lauro qual di mirto?
Povera e nuda vai philoſophia,
Diçe la turba al vil guadagno inteſa.
Pochi compagni haurai per l'altra via,
Tanto ti prego piu gentile ſpirto,
Non laſſar magnanima tua impreſa.

Quod decus aut lauri aut myrti manet? artibus omnes
Ingenuis hoſtes turpis ſibi commoda lucri
Corradunt. pauci comites tibi tramite in alto
Se adjungent, tantò te nunc ardentius oro
Ut non magnanimi incepti conamina linquas.

DE TEMPERANTIA.

CAPUT QVARTUM.

Temperantiæ munera & effecta ſunt,

- *Primò ut interne appetitus iræ, odii, philautiæ cupiditatis &c. rationi obtemperent.*
- *Secundò, ut externè tam in jocis quã in ſeriis decorum obſervemus.*
  - 1. *Naturæ non repugnantes.*
  - 2. *Facientes quæ conveniunt unicuique*
    - *ætati*
      - *juvenili.*
      - *ſenili.*
    - *Viuendo inſtituto*
      - *publico.*
      - *privato.*
- *Tertiò ut tam animo quàm corpore obſcœnas belluarũ voluptates devitemus, & è contra veras honeſtorum ſtudiorũ oblectationes amplectamur.*

Phocyll.

θυμὸς ὑπερχόμενος μεγάλην ὀλοὴν ἐτέκνωσε τύχην

Ira ſuperveniens rabiem fert perniciosam.

Hom. Il. 1. Nestor ad Achillem.

σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμὸν
ἴσχειν ἐν στήθεσι, φιλοφροσύνη γὰρ ἀμείνων.

Animum tu pectore fortem
Contineas, ſibi qui benè temperat optimus ille eſt.

Horat.

Ira furor brevis eſt, animum rege, qui niſi paret
Imperat, hunc frenis, hunc tu compeſce catena.

Ital.

Ira alma impediſce, & il cuor altiero
Ne laſcia de ragion veder il vero.
Impedit ira animum ne poſſit cernere verum.

Il conte Baldeſſar.

La ragion vinta dall'appetito troppo poſſente abandona come nave, che per un ſpatio di tempo difendę dalle procelle di mare, al fin percoſſa troppo furioſo impeto de venti, ſpezzate l'anchore ſarte, ſi laſcia traſportar ad arbitrio di fortuna, ſen operar temone o magiſterio alcuno di calamità ſalvarſi.

Cæca ruit ratio cum perturbatio mentem
Vicerit, & fragili eſt aſſimilanda rati,
Fractus cui clavus ſit & anchora velaque rupta,
Quam venti impellunt quò ſua fata vocant.

Id

Idem. Hiſp.

La razon vencida del appetito ſe dexa caer y ſe deſempara como nao, que un largo rato ſe defiende de la tempeſtad fuerte, pero alcabo combatido del furioſo impeto de los vientos, perdidas las ancoras, quebrado el maſtel, y rotas las velas ſe dexa llevar y correr ſu fortuna ſui aprovecharſe del governaille ni de bruxola ni de otro ningun artificio.

Gall.

La patience a l' homme eſt un point honorable,
Par elle le foible eſt roy du fort endurcy,
C'eſt plus de commander à ſon courage auſſi,
Que rendre un regne entier ſur ſa main redeuable.
Fortior eſt qui ſe quàm qui fortiſſima vincit.

Plato.

τὸ νικᾶν ἐκ ἄλλους ἀλλ' αὐτὸν αὑτὸν πασῶν νικῶν πρῶτόν τε καὶ ἄριστον. τὸ δὲ ἡττᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ πάντων αἴσχιστόν τε ἅμα καὶ κάκιστον.

Non alios ſed ſemetipſum ſuperare victoriarum omnium precipua eſt & præſtantiſſima. A ſeipſo autem devinci peſſimum eſt & omnium turpiſſimum.

Iſocr.

τοῦτο βασιλικώτατον ἡγοῦ ἐκεῖνο κράτιστ τῶν ὁπλιτῶν μᾶλλον ἢ τῶν πολιτῶν.

Hoc maximè regium arbitreris ſi appetitibus potius proriis quàm ſi civibus imperare poſſis.

Ital. Boccat.

Per certo ogni altro nimico quantunque forte, eſtimo che ſia al bene ammaeſtrato guerriere aſſai debole

& agevole a vincere, a riſpetto del ſuo medeſimo appetito.

Milite ab experto quivis cito vincitur hoſtis,
Grandis at affectus eſt ſuperare labor.

Statius.

Ne frena animo permitte calenti,
Da ſpacium tenuemq; moram, male cuncta miniſtrat
Impetus.

Homer. Iliad. verba Dionis ad Venerem vulneratam à Diomede.

τέτλαθι τέκνον ἐμὸν καὶ ἀνάσχεο, κηδομένη περ.
Filia ſuſtineas licet acri oppreſſa dolore.

Menand.

ζήσεις βίον κράτιστον ἂν θυμῷ κρατῇς.
ὀργὴ δὲ πολλὰ δεῖν ἀναγκάζει κακά.
κἀστὶς μετ' ὀργῆς ἀσφαλῶς βεβίωται.

Iram regens tu vixeris ſuaviſſimè.
Ad multa iniqua cogit iracundia.
Devictus ira nemo rectè conſulit.

Epictet.

ἀνέχου καὶ ἀπέχου.
Suſtine & abſtine.

Ital.

Dove è ragione, non è confuſione.
Cuncta regit ratio bene & ordine cuncta miniſtrat.
Felice è la manſione dove regna la ragione.
Cui domina eſt ratio fauſta ea tota domus.
Tra la briglia & lo ſperone, conſiſte la ragione.

Non stimulis nimium, nimium non utere frene. o

Chi puo ragione oprar, non opri sorte.

Cùm ratione queas uti, non utere sorte.

Virtu ottima è, comandar' al ira.

Præcipua est virtus iram cohibere furores.

Chi s' adira in festa, è tenuto bestia.

Iram epulis miscens est bellua ritè vocandus.

Gelò Syracusanus respondens Syagrio Spartano.

ἀνείδεα κακπόντα ἀνθρώποις φιλεῖ ἐπαίρειν τὸν θυμόν. σὺ μέν τοι λοιδορηθεὶς ὑβρίσμασι εἰ τῷ λόγῳ, ἃ μὲ πείσεις ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ ἀμοιβῇ γενέσθαι.

Probra illata hominibus solent iram provocare. Tu tamen si verbis in me injurius fueris, non me induces ut in retribuendo immodestè me geram.

Cicer. Tusc. 4.

Architas cùm villico factus esset iratior, quote (inquit) quodque accepissem nisi iratus essem?

Cat. apud Stob.

τὸν ὀργιζόμενον νόμιζε τῷ μαινομένῳ χρόνῳ διαφέρειν.

Iratum ab insano duratione tantùm temporis differre existima.

Auson.

Quod prudentis opus? cùm possit nolle nocere.
Quod stulti proprium? Non posse & velle nocere.

Menand.

σπουδὴ πολλοῖς ἐστιν αἰτία κακῶν.

Permulta fert pericla festinatio.

σπεῦδε βραδέως. *Festina lentè.*

Ital.

Assai presto si fà quel, che si fà bene.
Quæ rectè fiunt satcitò facta putes.
Chi cuoce in fretta, mangia mal stagionate vivande.
Dat nimium properans cruda alimenta coquus.

Gall.

Le grand pouvoir souvent est abbatu
Et au contraire industrie asses lente,
Conduit à fin son faict bien debatu,
Mieux la moitie que force violente.
Plurima quæ nunquam cita festinatio præstet,
Fecerit hæc spatium, lentaque sedulitas.

Ital.

Chi va piano, va sano,
Pian piano va lontano.
Planè procedens it sanè, haud efficit agrum,
Aut lassum lentè progredientis iter.

Phocyll.

παντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασίας δ' ἀλεείνειν

Optimus est semper modus, immoderata cavenda.

Palladas.

ἡ μεσότης γὰρ ἄριστον, ἐπεὶ τὰ μὲν ἄκρα πέφυκε
κινδυνεύειν, ἴσατα δ' ὕβριν ἔχει.

Est modus optandus, nam quæ nimis alta periclum,
Dedecus è contra, quæ nimis ima, ferunt.

Horat.

Metiri se quemque suo modulo & pede verum est.
Si non conveniet sua res, ut calceus olim
Si pede maior erit subuertet, si minor vret.

Deme

Demetr.

εἴ τις ὑπερβάλλοι τὸ μέτριον ἥδιστα ἀπρέπειαν ἂν γίνοιτο.
si quis modum excesserit iucundissima planè injucunda sunt
ura.
μετρεῖν τι ποιεῖν μήτ' ἀχαλινάλιγειν.
modus in rebus, dictaque frænum habeant.

Ovid. 3. Trist.

bus edocto si quicquam credis amico,
Vive tibi, & longè nomina magna fuge.
ve tibi, quantumq; potes prælustria vita,
Sevum prælustri fulmen ab arce venit.

Hispan.

o curemos de andar tras los est.emos,
es dellos huye la philosophia
los buenos autores que leemos.
n Xenocrates veimos dura via
amos à Platon su gran maestro,
emplemos con el la fantasia.
nviene en este mundo andar muy diestro
mplando con el miedo el esperança,
largando con tiempo el passo nuestro,
de firme y derecha la templança
mo hombre que passea por maroma
e no cae porque no se abalança.
per ab extremis sophiæ quæ dogmata celsa
demnat fugias, noli tu degere vitam
nimis austeram & duram, nimiumve solutam
is, sit modico mœrori mixta voluptas:
r spemq; metumq; pedem tu figito firmum,

Inter

Inter utrumque tuos passus moderatio prudens
Dirigat, & cautus veluti funambulus ito,
Qui ne declinet se pondere sustinet aquo.

Ital.

Il molto & poco rompe il giuoco.
Plus satis atque parum tristis sunt causa doloris.
Picciol vento, accende fuoco: grande, lo smorza.
Ardentem immodicos ventos extinguere flammam
Flatusq; extinctam tenues accendere cernis.

Gall.

Si tu me crois grans honneurs ne pourchasse,
Ne haut estat: au moyen te passe.
Crede mihi benè qui latuit benè vixit, & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Ital. il conte Bald.

Securissima cosa è nel modo del vivere & nel co
versare governarsi sempre con una certa honesta m
diocrità, che nel vero è grandissimo e firmissimo s
do contra la invidia.
Invidiam contra, clypeus status est mediocris.

Homer. Il. a.

Ἆς ὑπερφιάλοισι ταχὺ ἐν πότμος θυμὸν ὀλέσσει.
Audaci eripitur fastu cito vita superbo.

Ital.

Chi troppo si stima, alla fine ne ha danno:
Et cio gli sciocchi, & non gli savii fanno.
Se nimis exaltans damno sese afficit ipsum,
Non facit hoc prudens sed rationis inops.

To

Teren. Heaut.

d cum illis agas, qui neque jus, neque bonum, neque
guum ſentiunt, melius pejus proſit obſit, nihil
nt niſi quod lubet?

Ital.

è ſimplice è ſaper ſi perſuade,
gogna è danno ovunque va gli accade.
uando ignarus ſe jam putat omnia ſcire,
Dedecus huic merces, atque ruina comes.

Hiſpan.

os hombres ſuperbos y mal ſuffridos muchas co-
hazen en ſolo un dia, laſquales tienen deſpues que
ar toda ſu vida.
o momento iratus facit atque ſuperbus
Tota quibus premitur poſt ſua vita ſequens.

Idem Ital.

Agli huomini ſuperbi è impatienti molte coſe ac-
eno oprare in un ſol giorno, delle quali poi gliene
a cagione di tutta la ſua vita piagnere.

Idem Gall.

es hommes ſuperbes & impacients ſont ſouvente-
choſe en un jour, dont il leur convient pleurer
te leur vie.

Antiph.

ὁ δὲ πλοῦτος ἡμᾶς καθάπερ ἰατρὸς κακὸς τυφλὸς βλέποντας παρελαβὼν
ε ποιεῖ.

dici ut mali quoſcunque ceperint opes,
è videntes reddere hos cæcos ſolent.

Ital.

Ital.

L'avaritia cagione di tutto il male,
Spesso più di ragione & virtù vale.
Virus avaritiæ scelerum fons primaq; radix
Divina interdum plus ratione valet.

Gall.

L'homme jamais eslevé ne sera
De vray honneur à la sublimité,
Estime & los en vain purchassera,
Et n'atteindra à la divinité,
Si cas n'advient que de luy rejetté
Soit le plaisir du corps & de richesses.
Car leur object apporte grans distresses
Apres plaisir que s'en va en fumée,
Mais du mespris de leurs vaines largesses,
Vient tune gloire à jamais estimée.
Veri nemo potest ascendere culmen honoris,
Nomine vel celebri summos attingere cœlos,
Sint nisi divitiæ contemptæ, & spretæ voluptas.
E quibus arreptis mœror vel dedecus ingens
Surgit, at è spretis splendorq; & fama perennis.

Menand.

κέρδος πονηρὸν ζημίαν ἀεὶ φέρει.
Injusta damnum lucra semper afferunt.

Isocr.

Ἀπόλαυε μὲν τῶν παρόντων ἀγαθῶν ὡς θνητὸς, ὀπτίλου δὲ τῶν ἐπαρκούντων ὡς ἀθάνατος.

Fruere quidem opibus tanquam moriturus, at rei familiaris curam habeas tanquam semper victurus.

Cicer. 2. ad Her.

ua res ſunt quæ maximè homines ad maleficium impel-
luxuries & auaritia.

Idem 2. in Verr.

Nihil tam ſanctum quod non violari, nihil tam munitum
non expugnari pecunia poſſit.

Idem pro Quint.

Nullum eſt officium tam ſanctum & ſolenne, quod non
ritia comminuere atque violare ſoleat.

Idem in Vatin.

Nemo tam firmum habuit præſidium, quod auaritia non
gerit atque debilitauerit.

Idem 7. Tuſc.

lli morbo qui permanat in venas & inhæret in viſceribus,
inueteratus euelli poteſt, nomen eſt auaritia.

Plato lib. 3 polit. habet hunc
verſum.

δῶρα δὲ θεοὺς πείθει καὶ αἰδοίους βασιλῆας.

t reges pariterq; deos data munera flectunt.

Gall.

ventes fois pluſieurs en liberté,
lent combatre & mire à pouvreté,
our la vaincre ils amaſſent richeſſes,
ors mondains par fraudes & fineſſes,
nt il advient que par force d'eſcus
ns victeurs, ilz demeurent vaincus
n cruel monſtre, & treſdamnable vice,
i eſt nommé famelique avarice.

Vt paupertati queat acre indicere bellum
Divitias ſibimet comites adſciſcit avarus,
Dum verò removere jugum vult pauperiei,
Quamvis ſit victor, victus tamen illico turpis
Fit ſervus, miſer & crudelis verna tyranni.

Ital. Bocc.

Avanti ſi dee volere huomo che habbia biſogno
Di richezza, che richezza che habbia biſogno
D'huomo.

Non nummi abſque viro potius ſit vir ſine nummis.

Hiſpan.

Quien quiera eſte cuydoſo y diligente
Haziendo granjar grandes jugadas
De tierra, do approveche la ſimiente,
Si con eſto ſe embuelven las lançadas,
Las muertes entre hermanos y parientes,
Y de Reyes las guerras guerreadas.
Huyan de mi los tales accidentes,
Huyan de mi riquezas poderoſas,
Si ſon cauſa de mil males preſentes,
Dexen me eſtar contento entre mis coſas,
Y comidas que no ſean ſoſpechoſas.

Qui volet acquirat multæ ſibi jugera terræ
Quique volet corradat opes, ſi concomitentur
Inter cognatos cædes, odia atque cruenta,
Et cædes inter fratres, ſi dira monarchæ
Bella gerunt, & ob hæc fuſo ſe ſanguine tingunt.
Me fugiant hujus fontes cauſæque pericli,

e fugiant, propriaque ſinant me ſorte potiri
que cibis, nullus queis toxica miſcuit hoſtis.

Gall.

chaucun dit communement
ue l'homme avaritieux bruſle,
cerchant un contentement,
ont s'approchant il ſe recule.
r ſon deſir qui repullule,
ſſemble le feu proprement,
ùplus de bois on accumule,
plus il bruſle largement.

granti eſt igni ſimilis prædives avarus
i quo plus lignum accumules hoc fortius ardet.

qui nous enrichit le plus,
conſiſte pas comme on penſe
ercher ça & là des eſcus,
is à bien regler ſa deſpenſe.

n cùm corradis nummos ſed ſumptibus atque
Impenſis normam dans opulentus eris.

Hiſpan.

que buen modo en ſi y buen temple toma,
on paſſos yra ſiempre deſcanſados,
nque vaya de Caliz haſta Roma.
eſtado meior de los eſtados
alcançar la buena mediania,
n la qual remedian los cuydados.

i ſibimet poterit moderari, ſit licet hoſpes
ota in terra, curis queat ille mederi.

Horat.

Horat.

Is qui tantulo eget quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in undis.

Ital.

Chi troppo abbraccia, nulla stringe.
Qui dextra nimium stringit, nihil ille prehendit.

Idem Gall.

Qui trop empoigne, rien n'estraind.

Ital.

Molto spendere e poco acquistar,
Fà l'huomo spesso il suo pan cercar.
Paucula lucrari, simul atque insumere multa
Sæpe hominem reddunt opibusque & pane carentem.
Dallo spendere gli huomini in cose superflue,
Vengono ad esser bisognosi nelle necessarie.

Gall.

Qui laisse aller ce qu'il tient en ses mains
En esperant avoir meilleure chose,
Maintesfois perd, & trouve beaucoup moins,
Telle esperance est de son fruit forclose.
Qui sua contemnens inhiat melioribus, ille
Id quod habet perdit, spe que is lactatur inani.

Hispan.

El que gasta su caudal
Tiene (con mas no tener)
Pena en ver se pobre ser,
Y sino es llorar su mal,
No le queda en que entender.

ui sua consumit bona vel patrimonia vano
Sumptu, (praterquam quod spoliatur iis)
Mœroris quoque causa datur, cum se miseranda
Pauperie pressum collachrimando videt.

Prodigis convenit illud Homeri
odyss. 8. de Phæacibus.

δεῖπνόν τ' ἡμῖν δαὶς τε φίλη, κιθαρίς τε χορός τε
εἵματα δ' ἐξημοιβὰ, λουτρόν τε θερμὰ καὶ εὐνή.

nt nobis epulæ tantum, citharæque chorique,
nt vestes pretiosæ & lauta cubilia, therma.

Et illud Horatii lib. 1. ep. 2.

los numerus sumus & fruges consumere nati,
onsi penelopes, nebulones, Alcynoique,
cute curanda plus æquo operata iuventus.

Gall.

u despens liberalement
e bien que t'a laissé ton pere,
t me dis que semblablement
deuvroy faire bonne chere,
ais il fault aller bellement,
ne scais pas que le bien couste:
fus rempli soudainement,
Je me rempli goute á goute.

bona distribuis largè convivia crebrò
Lauta parans, & idem consulis ipse mihi.
t ego consilium renuo, tibi cuncta repentè
Sunt data, sed mea sunt parta labore gravi.

tit amas d'argent & peu de bien en somme

Au ſage en ſa maiſon ſert d'un bon entretien,
Mais l'hebeté ne ſçait que c'eſt d'un tel bien,
Dont en moins d'un moment ſa ſubſtance il cõſum
Pancula ſufficiunt frugali pauca petenti,
Multa petens multum diſſipat inſipiens.

Ital.

Chi non n'ha che quatro & ne ſpende ſette,
Non ha biſogno di borſette.
Qui quatuor tantum lucrans ſex perdit inani
Sumptu, non opus huic ulla crumena viro.
A graſſa cucina poverta e vicina.
Indiga paupertas pingui eſt vicina culina.

Gall.

A un chacun fai bien de telle ſorte,
Que ta bonté grand' perte ne t'apporte.
Eſto ita munificus, ſic cunctis eſto benignus
Ut tibimet bonitas non tua damna ferat.

Ital.

Cavalli, cani, uccelli, & ſervitori,
Guaſtan', mangian', ſpendon', & ruinan i ſignori.
Accipitres & equi varii famulique caneſque
Incautos comedunt inſipidoſque vorant.

Gall.

Bien expoſé en diſſolution
Demonſtre aſſez, que la fruition
D'iceluy eſt & ſera peu durable,
Et l'homme qui en iouïſt miſerable,
Luxus perdit opes, hominem miſerumque relinquit.

Ital. Il conte Baldossar.

Non è conveniente per levar le perturbationi estimar gli affetti in tutto, che questo saria come se per fuggir la ebrietà si facesse un editto che ninuo bevesse vino, o perche talhor correndo l'huomo cade, si interdicesse ad ogni uno il correre. Eccovi che quelli che domano i cavalli non gli vietano il correre e salare, mà voglion che lo facciano a tempo & ad obedientia del cavaliero.

Non tolle affectus, ut perturbatio possit
Auferri, ut vitium condemnes ebrietatis
Non vitem extirpa, non omnem tollito cursum
Forte tuus si impingat equus, mens corrigat illos
Affectus qui sunt pravi, meliusque gubernet.

Idem. Hisp.

No es cosa necessaria ni razonable per quittar las passiones del alma que nos turban, arrancar de rayz los movimientos y alborotos della. Porque esto saria como si por proveer que ningun hombre fuesse borracho, se hiziesse un pregon, que nadie o sasse bever vino, o perque suele el hombre caer corriendo se quitasse el correr. Acorda os que el que concierta un cavallo, no le haze que no corra, o que no salta, pero veza le a que lo haga a buen tiempo, y quando quiere el cavallero que le trae.

Ital. Il conte Bald.

Gli affetti modificati dalla temperantia sono favorevoli alla virtù, come l'ira che aiuta la fortezza, l'odio

contra i ſcelerati aiuta la giuſtitia, medeſimamente l'
altre virtù ſon aiutate da gli affetti, li quali ſe fuſſero
in tutto levati, laſciariano la ragione viliſſima &
languida, di modo che poco operare potrebbe, come
gouernator di nave abandonato da venti in gran
calma.

Affectus rectè moderati plurima ducunt
Commoda virtuti, dant quoque robur ei.
Sic odium in pravos, ſanctæ calcaria ſubdit
Juſticiæ, & fortem ſuſcitat ira virum.
Affectus planè ſi tollas, mens erit alto
Ut nauta in pelago ventus ubi omnis abeſt.

Idem. Hiſp.

Los movimientos de nueſtra alma moderados y
corregidos por la temperança ayudan mucho a la
virtud, como la yra que pone eſpuelas a effuerço, y el
odio contra los malos que fortifica a la Juſticia, y aſſi
ay muchas otras virtudes ayudadas por eſtos nue-
ſtros movimiétos, los quales ſi ſe quittaſſen del dodo
dexarian razon flaca, y cayda, y quedaria ni mas ni
menos como un patron d'una grand nave, en mitad
d'una gran calma.

Ital. Il conte Bald.

Ogni uno s'accommodi al inſtinto ſuo proprio, per
non fare come i mal' agricultori che talhor nel terre-
no che ſolamente è fruttifero per le vigne voglion ſe-
minar grano, il ſforzare & come ſi dice tirar per i
capegli, dà ſomma diſgratia.

Natur

Naturæ inſtinctum propriæ vir quiſque ſequatur,
Non illic granum ſeminet agricola
Vitis ubi tantum creſcit, nihil aggrediaris
Naturæ invitum ſi tibi munus erit.

Gall.

Un chacun doibt eſtre content,
Des propres graces que dieu donne:
L'un en ha peu, l'autre en ha tant
Qu'il plait à dieu, & qu'il ordonne.
Quæ det dona deus ſit cor cujuſlibet illis
Contentum, ſeu plus ſeu minus ille dedit.

Ital.

Cade ſpeſſo il cattivo in dure pene,
Se il ſagace ſcherner non ſi ritiene.
Per burlare talhor ſi giunge à tanto,
Che cauſa morte ſpeſſo o duol, o'pianto.
Si non obſervent joca tempus ritè modumque
Sæpius hinc cades provenit atque dolor.
Non ti mottegiar del vero.
De vero ὀpprobrio non jocus eſto tibi.
Il givocar delle mani, diſpiace fino a cani.
Diſplicet & canibus plagiſve manuve jocari.

Eurip.

παλαιὸς αἶνος, ἔργα μὲν νεωτέρων,
βυλαὶ δ' ἔχουσι τῶν γεραιτέρων κράτος.

Proverbium eſt, ſudare juniorum opus,

Senumq; rebus ut gerendis consulant.

ἔργα νέων, βουλαὶ δὲ μέσων, ὄρχαὶ δὲ γερόντων.

Perfice qui juvenis, rege vir, grandæve preceris.

Isocrat.

Δυσχερὲς παῖς μὲν ὢν ἔρρωτο ἐμοὶ καὶ σωφροσύνῃ ἅπερ τῶν ἀγαθῶν φιλτάτη τοῖς τελείοις ἐστί.

Evagoras cùm jam puer esset robore præditus erat & temperantia, quæ dotes hujusmodi optimæ spei adolescentibus maximè sunt decoræ.

Plutarchus in commentariolo cui titulus est

εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον.

καὶ μάλιστα σώζεται πόλις ὅταν βουλαὶ γερόντων καὶ νέων ἀνδρῶν ἀρετὴν ἀίχμαι.

Tum maximè incolumis conservatur civitas, cùm senum optimè vigeant consilia, juvenum autem lanceæ.

πλούταρχος παρεκελεύετο τοῖς νέοις τρία ταῦτα ἔχειν, ὅτι τῆς γνώμης σωφροσύνη, ὅτι δὲ τῆς γλώττης σίγα, ὅτι δὲ τῦ προσώπε αἰδώ.

Plutarchus juvenes adhortabatur ut hæc tria habere conarentur, in animo quidem temperantiam, in lingua silentium, in vultu verecundiam.

Eurip.

εἰ δ' ἐν μέθοι τις νέος ταῦτα σωσάτω
φιλεῖ γὰρ ἐς γῆρας, ὅτω παῖδας ἔυ παιδεύσει.

Quicquid puer discat, senectæ ad exitum
Servat, bene educate idcirco liberos.

Iuvenal, Sat. 13.

Credebant hoc grande nefas & morte piandum
Si iuvenis vetulo non assurrexerat.

Ovid.

Dum licet & veros etiam nunc editis annos
Discite, eunt anni more fluentis aquæ.

Idem

Idem Ital.

Giovine alle fatiche intendi lieto,
Che vecchiezza verrà col pie ſecreto.

Gall.

L'homme laſche à grand' peine peult
Attaindre à rien de ce qu'il veult,
Et iamais n'a peu homme tel
Se faire apres mort immortel.

Ignavus raro quæ vult acquirit, & illi
Raro poſt mortem fama ſuperſtes erit.

Ital.

Governati bene in giovanezza,
Se vuoi hauer da viver in vecchiezza,
Prima regatur, erit melior provectior ætas.

Idem Gall.

Gouverne toy ſi bien en ta ieuneſſe,
Que tu en ſois ioyeux en ta vieilleſſe.

Hiſpan.

A gran pena podras olvidar y dexar ſiendo vicio,
Lo que accoſtumbraſte ſiendo moço.
Sis quibus aſſuetus primæva in flore juventæ
Vix linquas poſt cùm curva ſenecta ſubit.

Idem Ital.

Chi non ſegue virtù in giovanezza,
Fuggir il vitio non ſapra in vecchiezza.

Gall.

Le travail que la ieuneſſe
Trouve trop laborieux,

En fin ameine en vieilleſſe
Vn repos ſolacieux.
Quos agros reperit tua prima juventa labores,
Solamen ſenij poſt tibi dulce ferent.
Ital.
Nel conſeglio odi il veglio.
Inprimis tu verba ſenex qua conſulit audi.
Iuvenall.
Si damnoſa ſenem iuuet alea ludet & hæres
Bullatus.
Ital.
Quello che fà il ſignor, fanno poi molti,
Che nel ſignor ſon tutti gli occhi volti.
Quæ faciat princeps, ea plebs imitabitur ima,
Inque ſuum dominum cujuſq; eſt verſus ocellus.
Hiſpan.
Los rios que en ſu grandeza
Alcançan diverſos grados,
Quando a la mar ſon llegados,
Mudan ſu naturaleza,
Y empieça a ſer ſalados.
Grande licet fuerit flumen, cum grandius illud
In mare decurrit, ſalſum trahit inde ſaporem.
Ital.
Tanto più manifeſtaſi il peccato,
Quanto piu il peccator è in alto ſtato.
Hiſpan.
Quien yerra y da mal exemplo no ſolamente me

ſer caſtigado por lo que el erro mas aun por lo
e hizo errar a los otros.

plicium pravus quia peccat jure meretur,
Sed magis exemplo quod nocet ipſe ſuo.

Idem Ital. il conte Bald.

i falle, & da mal eſſempio non ſolamente merita
ſer punito del ſuo fallo, ma anchor dell'altrui.

Menand.

εἰκὼν δὲ βασιλεύς ἐστιν ἔμψυχος θεοῦ.

ex eſt imago viva ſupremi Dei.

ἀρχῆς τυτυχὼς ἴσθι ταύτης ἄξιος.

ctoritate utendo te dignè geras.

Ital.

on è buon Re qui non regge ſe.

n bonus hic princeps ſibi qui non imperat ipſi.

Iſocr.

τὸ τῆς πόλεως ἦθος ὁμοιοῦται τῇς ἀρχούσῃ.

Claudian.

licet in vulgus manant exempla regentum,
& ducum in nos, ſic mores caſtra ſequuntur.

Ital.

uando il capo non ſta bene, ogni mẽbro ſe ne ſente.

mibus attulerint membris capita ægra dolores.

Ovid. faſt. 6.

agitur cenſura & ſic exempla parantur
Cùm judex alios quod monet ipſe facit.

In magiſtratum indignum convenit illud
Ariſtophanis in ranis.

ὄνος ἄρχων μυσταγωγός.

Aſinus

Asinus portans mysteria.

Cicer. 3. de leg.

Non solum vitia concipiunt ipsi principes, sed ea infund
in civitatem, plusq; exemplo quam peccato nocent. Pauci e
atque admodum pauci honore & gloria amplificati, vel c
rumpere mores civitatis vel corrigere possunt.

Idem pro Deiotar.

Turpe est ex quo pudoris & pudicitiæ petuntur exemp
eundem in aliquo libidinis crimine comprehendi.

Isocr.

τοῖς βασιλεῦσιν ἧττον ἔξεστιν ἀδικεῖν ἢ τοῖς ἰδιώταις.

Regibus minus licet injustè agere quàm hominibus privat

Idem.

πρεσβύτερον ὑμῖν βελτίους ἁπάντων ἀνθρώπων εἶναι.

Vos (scilicet reges) omnium hominum optimos esse oport

ὥσπερ ὅταν μὲν τῶν ναυτῶν τις ἁμάρτῃ βραχεῖαν τὴν βλάβην ἤνεγκεν, ὅ
δ' ὁ κυβερνήτης ἀπροσφαλὴς κοινὴν τὴν ἀτυχίαν ἅπασι τοῖς συμπλέουσι κατα
στὰς, ὡσαυτὼς τὰ μὲν τῶν ἰδιωτῶν ἁμαρτήματα εἰς αὐτοὺς μόνους ἤνεγκε τὰς β
βλάβας, τὰ δὲ τῶν ἀρχόντων καὶ πολιτευομένων εἰς ἅπαντας ἀφικνεῖται.

Vt cum nautarum aliquis peccaverit paululum detrimen
attulit, cùm verò ipse gubernator deliquerit omnes unà na
gantes in summam miseriam adduxit; ita privatorum ho
rum peccata sibimet ipsis solis obsunt, magistratuum verò
licta omnibus sunt incommodo.

Demosth.

τότε ἄριστα πράττουσιν αἱ πόλεις ὅτι μέτριοι καὶ σώφρονες ἄνδρες πολιτευ
ται.

Tùm maximè beatæ sunt Respublicæ cùm moderati vir
prudentes illas administrent.

Ital. il conte Bald.

Come nel cielo il sole e la luna e le altre stelle m
stra

no al mondo quasi come in specchio una certa si-
itudine di dio, cosi in terra molto piu simile ima-
e di dio son quei buoni principi che l'amano, e ri-
scono, e mostrano à i popoli la splendida luce della
giustitia, accompagnata d'una ombra di quella ra-
ne & intelletto divino.

t in cælo Sol, Luna, reliquaq; sydera mundo imaginem
dam dei quasi in speculo demonstrant, ita in terra multò
is vivam dei imaginem exhibent illi principes, qui deum
tes & toto corde diligentes, splendidam justitiæ suæ lu-
populo demonstrant, rationis & intellectus illius divini
ra comitatam.

Idem Hispan.

omo en el cielo el sol y la luna y las otras estrellas
estran aca en el mundo casi como en un espejo una
ta semejança de dios, assi en la tierra mucho mas
pia imagen de dios son aquellos buenos princi-
que le aman, y le timen, y muestran à los pu-
os la clara luz de su justicia, accompañada con
ombra de aquella alta razon y entendimiento
no.

Cicer. 3. Tusc.

unt qui quum populi non solùm commoda verum etiam
em oppugnent & impediant, oratione assequi volunt ut
ares esse videantur, ut C. Gracchus quum largitiones
mas fecisset & effudisset ærarium, verbis defendebat
um.

Zenodot.

Zenodot.

μισῶ τὸν ἄνδρα δίπλοῦν πρευμάτα,
χρηστὸν λόγοισι, πυλέμιον δὲ τοῖς τρόποις.

Hypocritam odi corde vafrum duplici,
Verbis amicum, acrem ſed hoſtem moribus.

Ital.

Ben dire è mal fare,
Non è che ſe con ſua voce dannare.
Recta loqui pravamq; inhoneſtè degere vitam,
Eſt quaſi quis proprio ſe condemnaverit ore.
Chi migliora in ſcientia & peggiora
In coſtumi, più peggiora che migliora.
Creſcens cognitione, probis ſi moribus ipſe
Decreſcas, damno ſunt incrementa minora.
Detto ſenza fatto,
Ad ogni un pare misfatto.
Dictum non factum, gravis omnibus error habetur.
Mentre la viſta d'imortali alluma,
La candela ſe ſteſſa arde & conſuma.
Lampas ne fias, aliis qua lumina præbens
Se cremat, & toti fert ſibi perniciem.
Parere & non eſſere,
Non è che filare & non teſſere.
Qui non eſſe probum ſtudet, at cupit eſſe videri,
Net, nullum q; ſuo ſtamine texit opus.

Eurip. in Androm.

πολλῶν νέων γὰρ κ' ἐν γέροντ' ἐνῆν φρὴν
κρείσσων.

Juveni ſenex ſi mens ei generoſa adeſt

referendus.

Plutarch.

ὅπου γέροντες εἰσὶν ἀναίσχυντοι ἐνταῦθα
ἀνάγκη καὶ νέους ἀναιδεστάτους εἶναι.

i senes parum verecundi fuerint, ibi neceſſe eſt impuden-
nos eſſe juvenes.

Philo.

αἱ πολιαὶ σὺν τῷ γεγηρακέναι, εἰ γὰρ ἀτὴρ τὸ μᾶλλον τῶν πολλῶν εἰσὶν
ἀνοίδες ἐτῶν.

anities cum prudentia coniuncta honorabilis, abſque an-
ea nihil aliud eſt quam plurimorum annorum opprobri-

Phocyll.

αἰδῶνται πολιοκρατέας εἶκεν δὲ γέρουσιν
φρέσβυν ὁμήλικα πατρὸς ἴσαις τιμῇσι γέρας.

rgas cano capiti ſenibuſq; verendis
ue patrem proprium patri revere coævum.

Ovid.

agna fuit quondam capitis reverentia cani,
nque ſuo pretio ruga ſenilis erat.

Eurip. in Phœniſſa Iocaſta anus ad

Eteoclem filium.

ὦ τέκνον οὐχ ἅπαντα τοῦ γήρᾳ κακὸν
ἐπέκλεες φρόνησιν, ἀλλ' ἐμπειρίᾳ
ἔχει τι λέξαι τῶν νεῶν σοφώτερον.

Idem Ovid.

dde quod eſt ſenibus rerum prudentia cunctis,
olus & artifices qui facit uſus adeſt.

Pythag.

κρατεῖν δ' εἰθίζειν τῶνδε
μὲν φρόνησιν καὶ ὕπνου λαγνείαν τε
καὶ θυμοῦ.

Te

Te assuescas his moderari,
Inprimis ventri, somnoque, libidini, & irae.

Ital.

Il giuoco la donna & il buon vino,
Mentre ride fanno l'huomo meschino.
Alea, lasciva & mulier, demens & Iacchus,
Cladem ridentes exitiumq; ferunt.

Ovid.

Nox & amor vinumque nihil moderabile suadent,
Illa pudore vacat, liber amorque metu.

Menand.

ὁ πολὺς ἄκρατος μικρὰ ἀνιᾷ φέρειν.

Virg.

Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyaeum,
Ne te muneribus ledat uterque suis.

Ital.

Processo, taberna, & vrinale,
Mandan l'huomo al hospidale.
Lites, & pravi medici dolus, illecebraq;
Cauponum morbos pauperiemque ferunt.
Chi del vino è amico,
Di se stesso è nimico.
Vinum quisquis amat, sibi fit deterrimus hostis.

Gall.

Ia la teste lui pele & le pied lui chancelle,
Vne forte vapeur lui blesse la cervelle,
Ses propos hors propos de sa bouche eschappez

nt confus, ſont mal ſains, begayantes, & coupez.
ent geiner de ventz ſa poictrine trop ſoule,
tout ſon pavillon braulant ſe torneboule.
fin ne pouvant plus ſur les pieds ſe tenir,
cable de ſommeil, commence devenir
homme vn ſale porceau, & veautrer ſans vergogne
milieu du logis ſa ronflante charogne.
modico Baccho devictis planta vacillat,
ditur & cerebrum fumis, caput vnde gravatur,
mo ſit inſipidus, titubans, confuſa loquela,
ibus & ſtomachus torquetur, tota videtur
grum volvi domus, vnde alimenta cadentes
rida ſæpe vomunt Epicuri de grege porci.
e deſvoyement erreur mais non erreur
ns rage voluntaire o tranſport o fureur
urte mais dangereuſe & qui tues Cholere
te par ſon amy Penthee par ſa mere.
reneſie qui fais le vanteur inſolent,
ard le grand parleur, cruel le violent,
paillard adultere, l'adultere inceſte,
ſlant tous nos defaults du levain de ta peſte.
i vis ſans frõt, ſans yeulx, qui l'ame en l'ame eſteins
i de horribles forfaicts diffames les plus ſaincts.
ietas eſt turpe ſcelus, non illa vocanda eſt
or, ſed furor & rabies, quæ occidit in ira
nthea per matrem, ſimul atque Clytum per amicum.
è magnanimis phreneſis facit eſſe ſuperbos,
& crudeles violentos efficit, altos

Garrulitate

Garrulitate nimis temera ciet illa loquaces,
Mœchos incestos reddit, vitia omnia pestis
Inflat fermento, caca est stupida atq; cruenta,
Polluit horrendo nonnunquam crimine sanctos.

Ital.

Saviamente si governa,
Chi fugge la caverna.

Gall.

Boi par raison si tu veux vivre en santé,
Car mal advient souvent par volupté.

Vt vivas sanus, modici cape munera Bacchi,
Ex nimio veniunt plurima damna mero.

Ital.

Piu huomini la gola che la spada vccide.

Dispereunt plures crapula quam interficit ensis.

Theogn.

ὃς δ' ἂν ὑπερβάλλῃ πόσιος μέτρον ἠὲ βορείης
τῆς αὐτῆ γλαίσης κέρτερος ἐσθλὸ νόου.

Qui nimio madefit Baccho non amplius ille
Aut animi aut linguæ vim cohibere queat.

Ital. Petrarch.

La gola, e'l sonno, e l'otiose piume
Hanno del mondo ogni virtu sbandita:
Ond'è dal corso suo quasi smarrita
Nostra natura, vinta dal costume:
Et è si spento ogni benigno lume
Del ciel, per cui s'informa humana vita.

Pulvinus mollis, somnus, gula funditus omnem

Virtu-

ritutem extirpant, rectoq; à tramite noſtram
turam cogunt errare, & cedere pravis
oribus, abſumpto cæleſti lumine cujus
atia dux noſtræ vitæ foret atq; magiſtra.

Gall.

epicure
autré dans les plaiſirs debauche la nature
s hommes attrempez, & par ſa laſcheté,
it de Lacedemone une molle cité.
icus aſſiduis epulis vir deditus, atque
liciis, labem multis aſpergit eandem:
obria totam reddens Lacedæmona mollem.
tu es ſobre à ton boire & manger,
ta ſanté moins ſeras en danger.
brius in victu magis eſt & corpore ſanus.
mal que tu fais par ton yvrongnerie,
vin ne blaſme, ains ta propre folie.
rietas demens ſi te in mala plurima ducat,
Stultitiæ eſt propriæ: non ea culpa meri.
deſgaſt ſans raiſon les playes, les rancunes,
triſteſſe, l'ennuy, la plainte, le malheur,
rouilleure des yeux, la noiſe, & la douleur,
ux yvrongnes porceaux ce ſont choſes communes.
modici ſumptus, iræque & vulnera, plagæ,
Et rabies, planctus, triſtitia atque dolor,
Errumnæq; graves, & rixa, rubor q; oculorum
Cum fœda ut comites ebrietate manent.

Ital.

Consiglio in vin, non ha mai buon fin.

Rarò consilium est rectum quod suadet Iacchus.

Ovid.

Certa tibi à nobis dabitur mensura bibendi,
Officium præstent mensque pedèsque suum.

Cicer.

Victus cultusque corporis ad valetudinem referatur, & vires, non ad voluptatem.

Idem Tusc. 3.

Mente uti rectè non possumus multo cibo & potione completi.

Idem 4. ad Heren.

Esse oportet ut vivas, non vivere ut edas.

Idem Cat. Mai.

Tantum cibi & potionis adhibendum est ut reficiantur vires, non opprimantur.

Gall.

Vit un tiran seant a haute table
En son chasteau sur roche espouvantable,
En gran palais, en sale plantureuse,
Environné de famille pompeuse,
Pleine de fraude, d'envie, & de murmure:
Vuide de foy, d'amour, de paix joyeuse,
Serve, subiecte par convoiteuse ardure.
Vins & viandes il a sans mesure,
Chairs & poissons occis en mainte guise,
Brouëts & sausses de diverse teinture,

Et entremets faits par art à deviſe,
Le mal glouton par tout guette & adviſe
Pour appetit trouver, & quiert maniere
Comment ſa bouche de leſcherie eſpriſe
Son ventre empliſſe, comme bourſe pautonniere,
Mais ſac à fiens, opulent cimitiere,
Sepulchre à vin, corps bouffi, craſſe panſe,
Pour tous ſes biens en ſoy n'a lie chiere,
Car ventre ſaoul n'a en ſaveur plaiſance.
Ne le delecte jeu, ris, bal, ne danſe.
Car tant convoite, tant quiert & tant deſire,
Qu'en rien qu'il ayt n'a vraye ſuffiſance:
Acquerir veut ou royaume ou empire:
Pour avarice ſent douloureux martire.
Trahiſon doute, en nully ne ſe fie,
Cœur à felon, enflé d'orgueil & d'ire,
Triſte, penſif plein de melancolie.

Celſa ſuper rupem diri ſunt tecta tyranni,
Aula eſt purpureis ornata tapetibus, auro
Atria tota micant, ut Midæ credere poſſis.
Aſt hunc, ſublimi dum menſæ accumbit, obibit
Turba miniſtra procax, livoris plena veneno,
Plena dolis ac inſidiis ac murmure caco.
Nulla fides illis, non pax aut fœdus amoris.
Preſſa gravi ſunt colla jugo majora parandi
Ambitione, adeò cupidis nil parta videntur.
Cuncta dapeſq; adſunt numero ſine, quod vehit aer,
Quodque creat pelagus, quod tellus, ſiſtitur illic.

Quæq; suo condita modo pulmenta, colore
Salsamenta simul vario fucata nitescunt.
Undique perlustrat, vestigat cuncta gulosus
Ut sibi quid sapiat de tanta mole ciborum.
Exquirit q; vias ventrem quibus ingluviemq;
Expleat, at saccus fœtens sentina q; putris,
Corpus crassitie turgens, immane sepulchrum
Bacchi, inter lautas epulas hilarescere nescit.
Nubila semper ei frons est, ac lumina torva,
Nil perdix aut pavo sapit, fastidit olorem,
Quid mireris? adhuc hesterna obsonia ructat.
Non juvat hunc plausus, lususve, decensve chorea,
Nempe sitim rabidam non, quod fert Lydia sedat.
Aurum, quotque Tagus volvit quotque Hermus arenas.
Nil satis est, cupit imperio regnoq; potiri,
Torquetur curis mordacibus, æstuat inter
Spem dubiumq; metum, non ulli fidit amico,
Nam neque amat purè quenquam, nec amatur ab ullo,
Proditione peti semper timet atque venenis,
Fellea corda gerit, fastu inflammatus & ira,
Anxius, & semper tristis nec corde quietus.

Isocr.

Ὅταν ὁ τῦς οἶνῳ ὄντι διαφθαρῇ ταὐτα πάσχει τοῖς ἅρμασι τοῖς τὰς ἡνίοχ
ἐκβαλλουσι.

Quando mens vino oppressa fuerit, idem patitur quod currus illi qui aurigas abjecerint.

Plutarch.

Χρὴ ἀχρᾶτον εἶναι.

A vino est abstinendum.

Anachar

Anacharsis interrogatus quomodo quis non fieret ebrius respondit,

εἰ θεὸν ὀφθαλμῶν ἔχοι τὰς τῶν μεθυόντων ἀσχημοσύνας.

Si indecoros ebriorum mores semper haberet ob oculos.

Aristot.

τὰ μὴ καθαρὰ τῶν σωμάτων ὅπόσω ἂν θρέψῃς μᾶλλον βλάψεις, ὑλὴν ἐπιβαλὼν τῇ κακοχυμίᾳ.

Impura corpora quò magis nutrias eò magis illis obsis, humori pravo materiam suggerens.

Athenaeus.

πάσας δ' ἐν κραδίας ἀνίας ἀνδρῶν ἀλαπάζει
πινόμενος κατὰ μικρὸν, ἐπὴν μικρὸν δὲ χρείων.

Omnes qui modicè bibit, aufert corde dolores;
Qui bibit immodicè vitiis sua pectora replet.

Menand.

χαῖρε δὲ φείδου πᾶσιν ἡνίας κρατεῖν.

Voranti habenas ne relaxato gulæ.

Horat. lib. 5. ep. 5.

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes jubet esse ratas, in prælia trudit inermem,
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes,
Facundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

Gall.

Ne regarde du vin la liqueur rougissante,
Ny quand dedans le voirre il fait voir sa couleur:
Il est doux en beuvant, mais apres c'est douleur:
Et semblable au venin est sa force poignante.

Nec vini gustu nec tu capiare colore,

Dulce eſt, at tandem toxica dira dabit.

Phocyll.

σημὸς ἔρως ἀρετῆς, ὁ δὲ κύπριδος αἶσχος ὀφέλλει.

Virtus fert decus, atque Venus fert dedecus ingens.

Plautus.

Qui poteſt mulieres vitare, vitet ut quotidie
Pridie caveat ne faciat quod ſe pigeat poſtridie.

Ital.

Amor infanga i gioveni, & annega i vecchii.

Cum ferus arripuit juveneſque ſeneſque Cupido,
Fixa luto juvenum corpora, merſa ſenum.

Piacere & alegrezza toſto viene, & toſto ceſſa.

Dulce venit celeri, celeri prætervolat ala.

Gall.

Noiſe ſurvient de vin & paillardiſe,
Garde quæ l'un l'in autre ne te nuiſe.

Omnigenas vinum tibi fert & fœmina lites,
Ne nocumenta tibi dent ab utriſque cave.

Pindarus in Iſthmiis.

τὸ δὲ παὶρ δίκαν γλυκὺ πικρότατι μίνει τελευτᾶ.

Quod præter juſtum eſt dulce exitum habet amariſſimum.

In voluptatem rectè dici poteſt illud
Homeri de Circe odyſ. Θ

ὐ μὲν ἄπαντας
ὐ σῦς, ὐ λύκυς ποιήσειεν ὐὲ λέοντας.

Omnes
Fecerit illa ſueſve lupoſve truceſve Leones.

Ital.

Amor da per mercede

Geloſia

Gelosia & rotta fede.

Zelotypam reddit fallit amorèque fidem.

Di cani, uccelli, arme & amori,
Per un piacer mille dolori.

Accipitrum cura atque canum, pugnæque & amoris
Unum ob jucundum tristia mille dabit.

Hispan.

Que este amor? es segun siento,
Un abismo muy profundo.
Y es un sueño, y es un viento,
Es un triste perdimiento,
Es una falsa balança,
Cuyos pesos son engaños.
Es un mar do no ay bonança.
Que al que da mas esperança,
Da se la por dar mas dannos.
Es juego de falsedad,
En que van nuestras venturas.
Es luz que muy de verdad,
Da al principio claridad,
Y despues nos dexa a escuras.

Est amor, ut mihi fert animus, declivis Abyssus,
Est somnus, ventus, lanx falsa & devius error,
Est mare tranquillum, dans vultum aliquando serenum
Ut majore queat nos deinceps ladere damno.
Alea & est fallax, est lux quæ lumina præbet
Paulisper, sed cymmeriis mox contegit umbris.

Menand.

τερπνὸν κακὸν πέφυκεν ἀνδράσι γυνή.

Viris mala ſunt dulce damnum fœminæ.

Heſiod.

ἴνεκεν ἀτρὶρ δαλοῖο κὶ ὠμῷ γήρᾳ δῶκεν.

Exurit ſine torre gravique dat illa ſenectæ, famina.

Ibid.

Maggior ſupplicio al mondo non e dato
Di quel che pate l'huomo che é inamorato.
Quodlibet illicito tormentum cedit Amori,
Succia amor la borſa, & ſuccia il cuore :
Pazzo e chi compra con duo ſangui amore.
Sugit amor cordis venas ſugitq; crumenam,
Charus is eſt duplici ſanguine partus amor.

Gall.

Les hommes parfaicts
Ne ſentent furieux les chatouilleux effaits
De l'acte Cyprien, dont noſtre ame ſaiſie
Mourant pour quelque temps tombe en epilepſie,
Qui tous noz nerfs enerve, & petit a petit
Dans vn ſale plaiſir la raiſon engloutit.
Vir bonus & prudens Cypriæ damnoſa repellit
Dona deæ, quæ cùm mentem oppreſſere ſalacem
Morbis debilitant corpus plerumq; caducis,
Atque homini cerebrum minuunt, rationis & vſum.
Tous ces doctes eſprits dont la voix flatereſſe
Change Hecube en Heleine, & Fauſtine in Lucreſſe:
Qui d'un nain, d'un baſtard, d'un archerott ſans yeu
Font non un diutelet, mais le maiſtre des dieux,

Su

les ingrats ſeillons d'une fertile arene
dent mal adviſez, leur travail & leur graine:
tendants un filé pour y prendre le vent,
un los je ne ſay quel, qui les va decevant,
ſont imitateus de l'araigne, qui file
un art laborieux une toyle inutile.
ndus adulator vates & nomine falſo
daris eſt Hecuba & Fauſtina Lucrecia, quando
rius & nanus, mollis cæcuſq; Cupido
Deus atque deûm rex, ut laſciva poeſis
rum deſcribit, qui ingratæ frivola ſulcis
ra metra ſerunt, & arenæ ſemina mandant,
velut inſipidi vento ſua retia tendunt,
arentes laudem quæ protinus avolat, atque
illi ſimilis, quam texit aranea, telæ.
quale inferno vien queſto furore,
i ci toglie à noi ſteſſi, e altrui ci dona?
eſta cura crudele che il noſtro core
i ſempre à danno & à vergogna ſprona?
eſto vano penſier chiamato Amore,
eſta aſpra morte che à nul huom perdona,
che ſpeſſo una Circe, vna Medea
ſa adorar come celeſte dea?
coſtui quel penſier che in alto poggia,
va ſi in sù che in fin al cielo adjunge,
baſſe coſe e vili in terra alloggia:
a ogni bella impreſa ſi diſiunge.
coſtui con amara e larga piaggia

Di

Di pianto agro pentir ci sforza e punge,
Che ei suol far per merce d'ogni servire
L'huom di sua servitù sempre pentire.
Ex quonam Phlegetonte venit furor iste protervus
Qui nos dans aliis nobis nos tollit ab ipsis?
Crudelis cura hæc animis calcaria subdens
Semper at ad damnum vel turpe ad dedecus vrgens,
Hoc desiderium vanum, cui nomen Amori,
Mors hæc dira, viris quæ cunctis noxia, sanctas
Apparere facit Circen & Phasida divas?
Hinc venit ut summi quæ mens ad culmina cæli
Surgeret, in terra lateat, terrestria solum
Cogitet, & pulchros conatus deserat omnes.
Hinc venit ut plangentis acerbo vulnere luctus
Pectora nostra gravis pungat dolor atq; flagellet.
Hanc etenim dat amor mercedem, hæc præmia sola
Quemque sui ut tandem pigeat pudeatque furoris.
τὶς θεὸν εἶπεν ἔρωτα; θεὸς κακὸν οὐδὲν ἐρῶμεν
ἔργον, ὁ δ' αἰθερίοις αἵμασι μειδιάει.
Cur dicatur Amor Deus? haud Deus efficit illud
Quod pravum est, cædes ridet at iste ferens.
Menand.
πῦρ, καὶ θάλασσα, γυνὴ, κακὰ τρία.
Tria sunt pericla, pontus, ignis, fœmina.
Gall.
Qui pourroit pour certain
Voir la feintise,
Que l'esprit femenin
Couvre en son sein?

roit ceſt œil trop ſerein.
nous attiſe,
raſier qui ard inhumain juſqu'a la fin.
ſervir longuement
ſperance
n'auras que tourment
payement:
c'eſt tout le contentement
ecompenſe,
il qui ſe porte en aymant
loyeaument.
la qu'il vient d'aymer femme volage.
uldroit mieux ſemer
ans la mer.
repentir vient entamer
ſtre courage,
ar un regret trop amer
us conſumer.

Idem ſibi volunt illa Menandri:

ὡς ἐς' ἄπιστον ἡ γυναικεία φύσις,
γυνὴ γυναικὸς πότποτ' ἂν διαφέρει,
εἰ γὰρ γυναιξὶ πίστιν ἐν ἐς' ἰδεῖν,
χείμων κρατ' ὄντως ἐστὶν αἰθρίαν γυνή.

eſt fides vllis habenda fœminis,
nque inter illas nulla differentia eſt,
lla eſt fides in improbis meretricibus,
ias procellas per domum totam cient.
ὡς πέφυκεν ἀσπίδος κακὸν γυνή.
Mulier mala eſt dira venenum ut aſpidis.

Heſiod.

Hesiod.

ἐς Γυναικὶ πίστιος πίστιος ὀγε φιλήτιος

Tanquam impostori mulieri fidere oportet.

Gall.

Qui de l'amour est agité
Idolatrant de sa parole,
Fera d'une petite fole
Vne grande divinité:
Mais quand il y prent la verole,
Alors mon amant despité
Blasme toute impudicité
Voila le bien qui le console.

Petrarch. Ital.

Questo è colui ch'il mondo chiama Amore,
Amaro come vedi e vedrai meglio:
Mansueto fanciullo, e fiero veglio:
Ben sà ch'il prova, e sia ti cosa piana,
Ei nacque d'otio o di lascivia humana:
Nudrito di pensier dolci e soavi,
Fatto signor e dio de gente vana.
Qual e morto da lui: qual con più gravi
Leggi mena sua vita aspra & acerba,
Sotto mille catene & mille chiavi.
Hic cui nomen Amor nihil est nisi amaror & error
(Vt modo tu cernis meliusq; videbis in horas)
Mansuetus puer, at senior violentus, ut ipsis
Qui experti fuerint notum est, Lascivia mater
Otium & huic genitor, nutrix sperata voluptas.

Vano

rum hic dominus vel latho ſternit acerbo,
quod pejus)eos æterni in carcere luctus
t, mille ſeras addens & mille cathenas.

Propert.

ius in terris nihil eſt quod vivit amante,
Nec modò ſi ſapias quod minus eſſe velis.

Ital.

de lo ſciocchо in grave errore,
onciamente vuol ſeguir amore.
t is egregiè temero qui cedit amori.

Cicero.

oluptates blandiſſimæ domina ſæpe majores partes animæ tute detorquent.

Idem in Cat.ma.

Malorum eſca voluptas qua homines capiuntur ut hamo s.

Ibid.

mpedit conſilium voluptas, rationi inimica, ac mentis ut dicam, perſtringit oculos, nec ullum habet cum virtute mercium.

Ibid.

n voluptatis regno non poteſt virtus conſiſtere.

Idem Parad. 1.

oluptas quò eſt major, eò magis mentem à ſua ſede & ſtamovet.

Idem 2. de finib.

luit voluptas & prima quæque avolat, ſæpiuſque relinquit ſus pœnitendi quam recordandi.

Idem

Idem in Cat.ma.

Libidinosa & intemperans adolescentia effœtum co tradit senectuti.

Ibid.

Est quietè & pure & eleganter acta ætatis placida ac l senectus.

Arist.

χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι ἢ θυμῷ.

Difficilius est voluptati quàm iracundiæ resistere.

Periander.

αἰεὶ μὲν αἱ ἡδοναὶ θνηταὶ, ἀιδὶ τιμαὶ ἀθάνατοι.

Citò quidem pereunt voluptates, at è virtute acquisi nores immortales.

Ital.

Fuggi dadi & vino, & il sesso seminino.
Alea vitetur, mulierq; & munera Bacchi.
Da lo sfrenato amor guardar si deve:
Che danno & biasmo spesso se receve.
Nec est empta dolore voluptas.

Hispan. Guevaro.

En el vicio de juego no se puede tomar mucho sto, porque si gaña alli estan muchos con quien p y si pierde, no ay quien cosa le restituya.

Idem Ital.

Nel vitio di gioco si puo haver poco piacer, p s'egli vince, non mancano persone con lequali e gna partir la vinta, e se perde, non v'e alcuno c rendi un quatrino.

Idem Gall.

Au vice du ieu peu y a-il de plaisir. Car s'il gaigne il
ut departir le gain a plusieurs qui sont au tour de
i, & si il perd, on ne lui restitue une seule pite.

In vitio lusus aleæ nihil possit esse jucundi. Si quid enim
ratus fueris, circunstant quamplurimi quibus lucrá tua
rtet largiri. Cum vero tua propria perdideris nemo est qui
lterum cium restituat.

Hispan.

gran fuerça de amor que assi enflaqueces
os que nacidos son para ser fuertes:
les truecas assi todas sus suertes,
ue presto los mas ricos empobreces.
pelago de mar, que te enriqueces,
on los despojos de infinitas muertes.

ebilitat fortes, opulentos nudat amoris
s pelago similis spoliis quod mille triumphat.

Idem Gall.

volupté par douleur achetée
uit grandement, fuyez la donc humains,
seul plaisir engendre regrets maints:
ont la pensée en fin est tormentée.

Musonius.

ἂν τι περίξῃς καλὸν μετὰ πόνου
ὁ μὲν πόνος ὄιχεται τὸ δὲ καλὸν μένει,
ἂν τι ποιῇς αἰσχρὸν μετ' ἡδονῆς,
τὸ μὲν ἡδὺ ὄιχεται τὸ δ' αἰσχρὸν μένει.

Idem Gal.

avec peine & par prudence meure

Tu

Tu viens a faire actes d'honesteté,
Labeur s'en va, l'honesteté demeure,
Qui t'acquiert los & immortalité.
Mais s'il t'advient avecques volupté
De mettre a fin chose qui soit infame,
Sodain sera le grand plaisir osté,
Et demeurra l'infamie & le blasme.
Si quid prudenti studio grandiq; labore
Rectè agis, ille labor citò præterit, ast tibi virtus
Perpetuò remanens æternum acquirit honorem:
Sin verò te turpe aliquid patrare voluptas
Impulerit, citò dulce perit, sed dedecus ingens
Permanet & nullo peritura infamia seclo.

Eurip.

τὸ σώφρον πανταχῆ καλόν.
κὴ δόξαν ἐσθλὴν ἐν βροτοῖς κομίζεται.

Virtus ubique est clara temperantia,
Claramque cunctis gloriam adducit viris.

Gall.

L'homme ne peult deux maistresses servir,
Qui ont la nature opposeé & contraire:
Car s'il pretend à vertu s'asservir,
A volupté point ne pourra complaire.
Nemo simul poterit dominis servire duabus
Quæ diversa jubent, quales sunt blanda voluptas
Egregia & virtus, quarum qui obtemperat uni
Nempe voluptati, est virtuti inimicus & hostis.
Richesse, abundance, & superfluité

volupté ſes poſſeſſeurs attire,
ont leur ſurvient un mal bien merité
e bien ſe perd & reſte le martyre.
Ærumnæ remanent, periit cum blanda voluptas.

Ovid.

uæritur Ægiſtus quare ſit factus adulter,
promptu cauſa eſt, deſidioſus erat.

Plutarch.

Διονύσιος πρὸς τὸν πυθόμενον εἰ σχολάζοι,
μαθήποτε εἶπεν ἐμοὶ τοῦτο συμβαίη.

Dionyſius cum à quodam interrogatus eſſet num vacaret,
ſit (inquit) ut hoc mihi unquam contingat.

Ovid.

dde quod ingenium longa rubigine læſum
Torpet, & eſt multo quam fuit ante minus.

Gall.

y la pareſſe & toute oiſivité,
ui rend le corps laſche & debilité.

Ital. Dantes Florentinus.

Sedendo in piuma
fama non ſi viene ſotto coltre,
nza laqual chi la ſua vita conſume,
tal veſtigio in terra di ſe laſcia,
al fumo in aere & in acqua la ſchiuma.
In plumis cubando ſub culcitra non pervenitur ad famam,
que qua qui vitam ſuam abſumit, ejuſmodi ſui veſtigium
rra relinquit quale aut fumus in aëre, aut in aquis ſpuma.

Plutarch.

τόξον μὲν ὅταν τείνηται ῥήγνυται, ψυχὴ δὲ ἀνιεμένη.

Arcus cùm tenditur rumpitur; animus verò cùm remittitur. Erat hoc epitaphium Theophrasti qui relictis studiis statim moriebatur.

Cicero 2. de orat.

Diligentia in omnibus rebus plurimum valet, hæc præcipuè colenda est nobis, hæc semper adhibenda, hæc nihil est quod non assequatur, qua una virtute omnes reliquæ virtutes continentur.

Idem 2. de finib.

Quærendi defatigatio turpis est, cum id quod quæritur est pulcherrimum.

Isocr.

περιεργῶ τὸ μὲν σῶμα εἶναι φιλόπονος, τὴν δὲ ψυχὴν φιλοσόφος.

Corpore quidem labores sustinere, animum verò ad philosophiæ studium applicare coneris.

Xenophon.

τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τ' ἀγαθὰ θεοί.

Dii nobis omnia laboribus venalia proponunt.

Demosth.

διὰ καρτερίας καὶ φιλοπονίας ἔστι τῶν ὄντων ἀγαθῶν ἀνάλωτον πᾶσιν, δι' ὀκνηρίας καὶ ῥᾳθυμίας καὶ τὰ παντελῶς εὐπόρητα δυσχείρωτά ἐστι.

Industria & diligentia nihil non boni acquiri potest, desidia autem & ignavia, quæ omnino perquam facilia sunt fiunt difficillima.

Aristophan. in nebulis. Socrates adhortatur Strepsiadem ut philosophiæ diligenter det operam.

ὅπως δ' ἀπόξω γλυκύθυμος ὀμμάτιον.

Oc

Oculis abesto leniens animum sopor.

Homer. Nestor ad Agamem.

οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Nocte senatorem tota non stertere oportet.

Ital.

Quanto meglio il corpo è ben trattato,
Tanto peggio lo spirto è mal menato.

Quò melius tractes corpus, carnem & benè pascas,
Hoc pejora animi sunt alimenta tui.

Ovid.

Cernis ut ignavum corrumpunt otia corpus
Vt vitium capiant ni moveantur aquæ.

Menand.

μοχθεῖν ἀνάγκη τὸν θέλοντα δυτυχεῖν.

Vt sis beatus, sis labore sedulus.

ὁ φεύγων μύλον ἄλφιτα φεύγει.

Devitat quicunque molam fugit ille farinam.

Gall.

En tout mestier, en tout art & science,
Faut prattiquer en toute diligence.

Ital.

L'uso e il padre de la scientia & esperienza la madre.

Gall.

Sois continu a acquerir science,
Car elle croit par soin & diligence,
Quand tu serois de tous le plus sçavant,
Tasche tousiours a marcher plus avant.

Vt tua mens solida sit cognitione polita,

Assidua pergat sedulitate labor,
Et quamvis præstans aliis, tamen usque laborans
Ulterius studiis progrediare tuis.

Ital.

Il perder tempo a chi piu sa piu spiace.
Temporis amissi sapientem tædet & illum
Præcipuè, cujus mens meliora sapit.
A fama non si vien sotto le coltre.
Perpetuam rarò mollis dat culcitra famam.
Chi havesse quel che non ha,
Farebbe quel che non fa.
Qui sibi plura petit quàm quæ jam possidet, illum
Quærere maiori sedulitate decet.

Phocyll.

ἔστιν ἀνὴρ καμάτῳ πόλεϊ καὶ ἔξοχον ἄλλων ἔργον

Non aliquòd contingit opus pulchrè absque labore.

Petrarch can. 16. Ital.

Signor mirate come 'l tempo vola,
Et si come la vita
Fugge, e la morte n'e soura le spalle.
Voi siete hor qui, pensate a la partita.
Che l'alma ignuda e sola
Conven che arrive a quel dubbioso calle,
Al passar questa valle,
Piaccia voi porre giu l'odio e lo sdegno,
Venti contrari a la vita serena.
E quel che 'n altrui pena
Tempo si spende, in qualche atto piu degno

O di mano o d'ingegno,
In qualche bella lode,
In qualche honesto studio si converta.
Cosi qua giu si gode
E la strada del ciel si truova aperta.
In mentem revoca quàm horæ velocibus alis
Labantur, celeri quàm pede vita fugit.
Quàm prope nunc humeris nostris mors imminet atra,
Quàm citò nos aliud carpere oportet iter,
Quàm mox nudæ animæ dubio se tramite sistent
His dubio vera qui caruere fide.
Ergo ut tranquille discedas, effuge ventos
Adversos lites, invidiamque simul,
Et quod castigando alios absumpseris antehac
Tempus, id in studiis contere tute bonis.
Et sit honoratus tibi summa laude q3 dignus
Sive sit ille manus seu labor ingenij.
Sic his in terris solido lætabere plausu,
Sic cæli tandem callis apertus erit.

Palladas.

γῆς ἐπέβλω γυμνὸς, γυμνὸς δ' ἐκῶ γαῖαν ἔπτυμι
καὶ τί μοχθῶ μοχθῶ γυμνὸν ὀρθὸν τὸ τέλος.

Huc nudus veni, at q3 hinc nudus abibo, labore
Cur crucior finis si mihi nudus erit?

Horat. lib. 1. ep. 4.

Inter spemq3 metumq3 timores, inter & iras
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum,
Grata superveniet quæ non sperabitur hora.

Cicero.

commorandi nobis natura diversorium non habitandi dedit.

Pindarus in Nemeis hym. 11.

εἰδή τις ὄλβον ἔχων μορφᾷ παραμίνυνται
ἄλλων, ἐν τ' ἀέθλοισι κρείσσων τὸν ἰδεῖν ἔξοχα
βίᾳ, θνατὰ μεμναέσθω πρεσσίλλων μέλη,
καὶ τελευταῖον ἅπαντων γᾶν δαπτόμενος.

Si quis divitias possidens aliis etiam forma praestet, & in certaminibus primas tenens vires suas demonstraverit, meminerit tamen quòd membra circumferat mortalia, & quòd finem omnium terram aditurus sit.

Ital.

Altro non siamo che fumo terra e polve
E nostra spoglia in cener si risolve.
La morte, non perdona al forte.

Semper quòd tantùm sis pulvis & umbra memento,
Et quod erunt cineres quæ modo cunque tenes.

ENCHEIRIDII MORALIS APPENDIX ET EPILOGVS.

Lectori candido salutem.

EX quo Encheiridion hoc meum (lector humanissime) prælo iam committi cæperit, in codicillum quendam nuperrimè incidi à Bartholomæo Maraffio Florentino conscriptum. Et quia plurimæ in eo continentur Italicæ gnomæ harum virtutum naturam optimè exprimentes, visum est mihi in præcedentium omnium epitomen, & epilogum, earum nonnullas easq; præstantissimas seligere, illasq; in eorum gratiam qui linguarum sunt studiosi, varijs aliquibus linguis quàm potui verbatim interpretari. Paucula quædam alicubi interposui ex Tasso poetarum Italorum facilè principe. Rythmos etiam quosdam Gallicos qui in priori tractatu non occurrebant, hîc adieci, quos omen oratione soluta exposui, ut ij qui eius linguæ dhuc sint imperitiores facilius eos possint intelligere. Hanc autem appendicem meam prioribus omninò nsonare & competere volui. Atque ideò hæ cum liquis præcedentium capitulorum sententijs, secundm easdem tabulas, eadem planè methodo eodem or di-

ne disponuntur. Posthâc (annuente Christo) quam primum alij mei in ecclesia Dei labores muneri meo magis incumbentes passi fuerint, plura dabimus, & modò facultas adfuerit, cultiora. Interim animo quaeso benevolo his paucis mecum fruere, & amantem, studijsque tuis faventem reclamare non pigeat. Vale Tanridgiæ 14. calend. Ianuarij.

Tuus S. H.

APPENDICIS CAPITVLVM PRIMVM de Prudentia.

Ital.

Prudenti sono quegli, i quali sanno dire e fare le cose che si convengono al'iddio & a gli huomini.

Idem Gal.

Prudens sont ceux, lesquelz scavent dire & fair les choses, qui conviennent vers dieu & les homme

Idem Hisp.

Prudentes estan aquellos, losquales saben dezir hazer al dios y a los hombres las cosas que co vienen.

Prudentes sunt illi qui ea eloqui & effecta dare nor qua nostro erga deum hominesque officio non fuerint decora.

Gall.

Bien heureuſe eſt la douce nourriture
Qui ſçait pollir une rude nature.
Se bien cognoiſtre eſt le plus grand ſçavoir.
Que le on ſçauroit deſirer & avoir.

Fœliciſſima eſt illa dulcis in literis educatio quæ ingenium quantumvis agreſte poterit expolire.

Optima ſcientia quam aut expetere aut adipiſci poſſimus, eſt hæc, ut unuſquiſque ſemetipſum probè cognoſcat.

Ital.

Antiponete la ſcienza a danari, l'uno ſubito paſſa, e l'altro in perpetuo dura, perche tra tutti i beni la ſapienza è immortale,

Idem Gal.

Preferez le ſçavoir a l'argent. l'un s'en va incontinent, l'autre demeure touſiours. Car entre tous les biens la ſageſſe ſeule eſt immortelle.

Idem Hiſp.

Anteponed la prudencia a los dineros, l'uno luego marchitara, l'otro permanece para ſiempre. Porque entre todos los bienes la ſabiduria ſola es imortale.

Cognitionem pecuniæ præferto. Hæc enim citò avolat, illa in æternum permanet. Inter omnes enim divitias ſapientia ſola eſt immortalis.

Gall.

Il vault mieux n'eſtre né
Que de n'eſtre enſeigné.

Non naſci eſt melius quàm poſt non ritè doceri.

Ita.

Ital.

Non ſiate troppo Veloce nelle voſtre deliberazioni, ma quando haurete determinato qualche impreſa eſſeguite la prontamente.

Idem Gall.

Ne ſoyez trop hatif en vos deliberationis, mais quand aurez arreſté quelque choſe, exequutez la promptement.

Idem Hiſp.

No ſeays muy appreſſurado en vueſtros conſejos, mas quando aureys determinado alguna coſa, hazelda preſtamente.

In conſultando ne ſis nimis temerarius, cum autem judicio ſano aliquid decreveris, gnaviter perficias.

Gall.

Quatre yeux voyent plus que deux. Qui trop ſe haſte loing ſe recule. Un once de diſcretion vault mieux qu' une livre d' hardieſſe.

Quatuor oculi plus vident quam duo. qui nimium feſtinat nimium ſe retrò rejicit. Vncia prudentiæ ſobriæ majoris eſt pretii quàm libra temeræ audaciæ.

Taſſo. Ital.

Nel mondo mutabile e leggiero,
Conſtanza è ſpeſſo il vario penſiero.
Cùm levis hic mundus det inexpectata, ſubinde
Conſilium & mutes tu ſine labe tuum.

Ital.

Apprezate i voſtri beni per du ragioni, l' una per trarvi

vi fuora d' un inconveniente, l' altra per ſoccorre-
huomo da bene, voſtro amico nelle ſue neceſſità.

Idem Gall.

Eſtimez voz biens pour deux raiſons, l' une pour
us mettre hors de quelque inconvenient, l' autre
ur ſecourir un homme de bien voſtre amy en ſa ne-
ſité.

Idem Hiſp.

Acariceays las vueſtras riquezas por dos razones,
na es para ſacar voſotros de alguno peligro, l' otra
para ayudar a un hombre de bien, el vueſtro ami-
, en ſus neceſſedades.

Opes tuas duas ob cauſas plurimi facias, primò ut poſſis à
riculis temetipſum liberare: ſecundò ut homini probo amico
o in arumnis ſuis ſuccurras.

Ital.

Eſſendo Solone a tavola con Periandro tyranno de
horinti, e ſtando ſi cheto, fu dal tyranno interroga-
, ſe 'l ſilenzio procedeva dall' inopia del parlare, o
ero da ſtoltizia, Solone ſubito riſpoſe, che certamen-
e chi puo tacere alla menſa non è ſtolto.

Idem Gall.

Solon eſtant aſſis a table avec Periander tyran de
Corinthe, & ne parlant point fut interrogué du tyran
i le ſilence procedoit par faulte de parolle ou de folie.
Solon incontinent luy reſpondit, que celuy n'eſt point
ol, qui ſe peult taire en un banquet.

Idem

Idem Hiſpan.

Siendo Solon ſentado alameſa con Periandro tir
no de Corinto, y hablando nada, era preguntado
tyranno ſi ſu mucho callar procedia por falta de pa
bras, o por locura, Solon luego reſpondio Ningu
loco puede callar en combite.

*Cum Solon menſæ accumberet unà cum Periandro Cor
thiorum tyranno, & nihil omnino loqueretur, quærebat ab
tyrannus, num ex verborum inopia an ex ſtultitia hæc illi
taciturnitas procederet? Reſpondit ſtatim Solon, Non ſieri p
teſt ut fatuus in convivio conticeſcat.*

Gall.

Un coup de langue eſt plus dangereux qu' un cou
de lance.

Deteriora ſunt linguæ quàm haſtæ vulnera.

Ital.

Iſocrate diceva due tempi eſſer, ne quali ſenza ri
prenſione lecito era parlare, uno quando ſi ragiona d
coſe che conoſciamo manifeſtamente, l' altro po
quando delle coſe neceſſarie parliamo.

Idem Gall.

Iſocrates diſoit eſtre deux temps, auſquelz ſans re-
prehenſion, il eſt licite de parler : l' un quand ou parle
des choſes, leſquelles nous cognoiſſons manifeſte-
ment, l' autre quand nous parlons des choſes neceſ-
ſaires.

Idem

Idem Hiſp.

Iſocrates dezia dos ſer tiempos en loſquales ſin re-henſion ſea licito de hablar, l' uno quando ſi habla las coſas que ſabemos manifeſtamente, l' otro ando hablamos de las coſas neceſſarias.

betur interpretatio pag 26. cap. primo.

Ital.

Egl'è coſa tanto vergognoſa non imparare qualche ona coſa, quando l' huomo l' ode, quanto rifiutare ' honeſto dono da un ſuo amico, quando eglie le na.

Idem Gall.

Il eſt autant laid de n' apprendre quelque bonne oſe, quand on l' oit, que de refuſer de ſon amy un n honeſte, quand il le preſente.

Idem. Hiſp.

Es coſa tan vergonçoſa no aprender una coſa bue- quando alguien la oye, que es rehuſar un don one- de ſu amigo, quando aquel le diollo.

Æque turpe eſt non diſcere aliquid cum audieris, ac do- m honeſtum cum ab amico oblatum fuerit, ingratè reji- re.

Ital.

Mai niuna eta mi par tarda, ad imparar ciò che' è ceſſario.

Idem Gall.

Il ne me ſemble iamais tard a aucun aage, pour ap- rendre ce qui eſt neceſſaire.

Idem

Idem Hiſpan.

Ninguna edad a mi me parece tardia, para apr
der aquello que es neceſſario.

Nulla mihi nimis ſera videtur ætas, ad ea diſcenda
uſui nobis fuerint.

Gall.

L'homme ruſe par long uſage,
N'eſt follement avantureux,
Et qui par ſon peril eſt ſage,
Celuy eſt ſage malheureux.

Vir ſolers & prudens longo uſu didicit non inſipienter
temerè aliquid audere, qui autem tantùm ſuo malo & d
no ſapit infœliciter quidem ſapere videtur.

Taſſo Ital.

A vogli troppo alti e repentini,
Sogliono i precipitii eſſer vicini.

Si quis opus nimium temerè aggrediatur, ab illo
Caſus item præceps non procul eſſe queat.

APPENDICIS CAPITVLVM SECVNDVM de Iuſtitia.

Ital.

La ſcienza dalla giuſtizia, e dall' altre virtù separa
non deve eſſer tenuta ſapienza, ma aſtuzia.

Idem Gall.

La ſcience ſeparée de juſtice & des autres vert

e doit eſtre dicte ſapience, mais fineſſe.

Idem Hiſpan.

La ſabiduria apartada de la juſticia, y de las otras irtudes, no ha de ſer llamado prudentia, ſino engaño.

Scientia à juſtitia reliquiſque virtutibus ſeparata, aſtutia pellanda eſt non ſcientia.

Ital.

No è nel petto humano alcuna coſa piu ſanta che la de, perche da neceſſità alcuna non è coſtretta ad ingañare, da premio neſſuno corrotta, ne per fuoco, ne er morte non ſaprà mai tradire.

Idem Gall.

La foy eſt le treſſainct bien de l'interieur humain, ar aucune neceſſité n'eſt contrainte a decevoir, per ucun don n'eſt corrompue. qu'on bruſle, qu'on tue, lle ne ſçait iamais trahir.

Idem Hiſpan.

No eſta nel pecho del hombre coſa mas ſancta que fe, porque de ninguna neceſſidad es compellida ad ngaño, de ninguna don corrompida, ni por fuego, i por muerte, la puedes conſtrennir a cometer traion.

In humano pectore nihil ſanctius eſt fide. Nullis enim nguſtiis ad fraudes adduci poteſt, nullis donis corrumpi. Nec rro nec igni impelli queat, vt vlla ſe proditione polluat.

Ital.

A quello ch' ha perſo la fede, non gli reſta altro de perdere.

perdere.

Idem Gall.

Quiconques perd la foy, il n'a plus que perdre.

Idem Hiſpan.

A aquel que ha perdida la fede, no queda deſpues coſa alguna que ſi pueda perder.

Ei qui fidem perdiderit, non aliud quippiam remanet, quod deinceps poſſit amittere.

Gall.

Qui deſrobe un œuf,
Deſroberoit bien un beuf.

In minimis falſus non in majoribus ille eſt
Verus, primò ovum ſurripit, inde bovem.

Demoſth. Olynth. ſecunda. de Perfidia regis Philippi.

ἰσχὺν ἀδικουῦντα, καὶ ὀπορκουῦντα, καὶ ψευδόμενον, δυνάμιν βεβαίαν κ
σεσθαι· ὥσπερ γὰρ οἰκίας, οὕτω μοι, καὶ πλοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτω
κεῖσθαι ἰσχυροτάτα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πραγμάτων τὰς ἀρχὰς καὶ τ
ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει. τοῦτο δ' ἐπ' ἐνι νῦν οὐ π
πεπραγμένοις φιλίππῳ.

Nulla potentia injuriis, perfidia ac mendaciis parta, poteſt eſſe diuturna. Vt enim ædium aut navigij aut alterius ædificij fundamenta firmiſſima eſſe oportet; ita negotiorum cauſæ debent eſſe juſtæ & veræ: quod in Philippi rebus longè aliter ſe habet.

Ital.

Soccorrete i buoni, e date loro aiuto: perche gl'è un gran theſoro, il far bene a gl'huomini vertuoſi e render ſegli obligati.

Idem

Idem Gall.

Secourez les bons, & leur aidez. car c'eſt vn gran treſor que de bien faire aux hommes verteux, & de les rendre obligez a ſoy.

Idem Hiſpan.

Hazed bien a los buenos, dando les ayuda, porque es vn grand theſoro, ayudando a los hombres virtuoſos hazer ſe los obligados.

Bonis benefacito, illiſque opem ferto. maximus enim erit theſaurus, ſi viros probos meritis tibi devinctos reddideris.

Gall.

Vn prince trop cruel ne dure longuement,
Vn prince trop humain ne regne ſeurement.
A rude chien fault dur lien,
Oignez villain il vous poindra,
Poignez vn villain il vous oindra.

Qui nimium crudelis eſt princeps, non diu permanet, vt è contra qui nimium eſt clemens, & remiſſus, non ſatis tutò regnat.

Ad canem improbum & contumacem cohibendum arcto & duro opus eſt vinculo.

Multi ſunt ita præpoſteræ naturæ, ut ſi unxeris eos illi te pupugerint, ſi eos pupugeris illi te unxerint.

Ital.

Quel huomini prima, ſon degni di lode i quali niuna utilità prepongono alla giuſtizia.

Idem Gall.

Ces hommes ſont premierement dignes de louan-

ge, leſquelz ne preferent aucune utilité a iuſtice.

Idem Hiſpan.

Eſtos hombres primeramente ſon dignos de ſer loados, loſquales preponen ninguno provecho a la iuſticia.

Illi ſunt præcipua laude digni, qui nulla omnino commoda juſtitiæ præferunt.

Ital.

Platone dice che in India chi è dottiſſimo, è fatto miniſtro de ſacrifici, il quale non domanda agl' iddij altro che giuſtitia.

Idem Gall.

In Inde celuy qui eſt treſſçavant, eſt faict miniſtre des ſacrifices, le quel ne demande autre choſe aux dieux que iuſtice.

Idem Hiſpan.

Platon dize, que en India quien es muy enſeñado, es ordenado miniſtro de los ſacrificios, el qual no pide de dios otra coſa ſino iuſticia.

Plato teſtatur doctiſſimum quemque in India ſacrificiorum fieri miniſtrum, eumque nihil aliud à deo petere quàm juſtitiam.

Ital.

Giuſto e colui che con incorrotta e legitima natura, vuol più preſto eſſere che apparir giuſto.

Idem Gall.

Juſte eſt celuy, lequel auec incorrompue & legitime nature, veult pluſtoſt eſtre que apparoir iuſte.

Idem

Idem Hispan.

Justo es aquel, que con limpia y entera natura mas quiere estar que parecer justo.

Justus est ille qui ex integra & sana animi sui inclinatione potius justus esse quàm videri expetit.

Ital.

Quelle città sano ottimamente rette, dove gl'ingiusti son puniti.

Idem Gall.

Les citez sont alors tresbien governées, quand les injustes sont punis.

Idem Hispan.

Aquellas ciudades son muy bien governadas, en las quales si castigan los injustos.

Illæ civitates optimè gubernantur, ubi suppliciis afficiuntur injusti.

Gall.

La maison est malheureuse & meschante
Ou la poule plus haut que le coq chante.

Miserrima est illa domus ubi gallinæ permittitur ut altiùs gallo cantitet.

Ital. Tasso.

Che gia non è la disciplina intera,
Ov' huom perdono e non castigo aspetti.
Cade ogni regno, e ruinosa è senza
La base del timor ogni clemenza.

Non sanum est regimen, veniam quando improbus omnis
Expectat, pœnam ob crimina nemo timet.

Omne ruit regnum, cadit & clementia, quando
Nulla salutiferi fulcra timoris habent.

APPENDICIS CAPITVLVM TERTIVM de magnanimitate vel fortitudine.

Ital.

L'huomo magnanimo sotto qualunque peso, sta sempre nella sua rettitudine, e niuna di quelle cose che sono da esser tolerate, gli dispiace, e con virtù vince la fortuna.

Idem Gall.

L'homme magnanime se tient tousiours droit soubz quelcunque pesant fais que tu puisses veoir, & ne lui desplait aucune chose de celles que sont a supporter. mais avec la vertu il vainc la fortune.

Idem Hisp.

El hombre magnanimo so qualquiera carga pesada le puedes mirar, siempre esta firme y derecho, y ninguna cosa que conviene sufrir le pesara, mas con virrud vence la fortuna.

Magnanimus quodcunque pondus gravissimum humeris suis incumbat, semper stabit erectus. Nihil quod ei imposueris, eum ita oneri coget succumbere, quin ubique sua virtute ipsam etiam fortunam superaverit.

Ital.

Ital.

Colui é da essere stimato piu forte, il quale discac cia da se i desideri come nemici.

Idem Gall.

Celuy doibt estre estimè le plus fort, qui dechasse de soy les convoitises comme ennemys.

Idem Hisp.

Aquel ha de ser estimado muy fuerte, el qual desecha de si mismo los desseos como enemigos.

Magnanimus est ille, qui è semetipso cupidos affectus tanquam acerrimos hostes eiicit.

Gall.

Il fait beau voir une ame, qui assemble
Et les vertus & les beautez ensemble.
Les dieux du ciel ont mis la sueur au devant
De la haute vertu, a qui la va suyvant.

Mirum in modum delectat, ejusmodi hominem intueri, in quo pulchritudo & virtutes pariter sunt coniunctæ. dii cælestes virtuti sudorem præposuerunt, omnibusque qui eam consequi conantur.

Ital.

Vertu è la piu nobile e piu sicura possessione che in questo mondo haver possiamo. la beltà manca co 'l tempo, o vero e corvatta dall' infermità. le ricchezze servono piu presto a male che a bene, & inducono i giovani a piaceri dishonesti. la forza conginnta con prudenza giova, ma senza essa, porta gran danno à quegli che l' hanno. ma la virtù sola sempre resta con le persone, facendo possibile cio che a gli alteri e im-

ossibile, e sopportando constantemente quel ch' il olgo giudica spaventoso.

Idem Gall.

La vertu est la plus noble e la plus asseurée possessi-on, que nous ayons en ce monde. la beautés' escoule vec le temps, ou se flestrit par maladies. les richesses ervent plustost a mal qu' a bien, & induisent les jeunes gens á plaisirs deshonestes. La force joincte avec pru-lence profite, sans elle porte gran dommage a ceulx qui l' ont. mais la vertu seule demeure tousiours avec es personnes, rendant possible ce qui est aux autres mpossible, & portant constamment ce que le vulgare uge espouventable.

Idem Hispan.

La virtud es la muy noble y muy segura possession, que si puede alcançar en este mundo. la hermosura con tiempo marchita, o si encorva con enfermidad. las riquezas sierven mas ayna para hazer mal que no bien; llevando los mancebos a deleytes deshonestos. el esfuerço juntamente con prudentia provechar os ha, mas sin esto traer os ha gran danno. Sola virtud queda para siempre con los hombres, haziendo possi-ble todo lo que a los otros es impossible y padecendo constantamente las cosas que al pueble le parecen espantosas.

Virtus est illustrissima maximéque secura possessio, quam in hoc mundo possimus assequi. pulchritudo aut marcescit tempore aut infirmitate aliqua deflorescit. opes sceleri sæpius

quàm

quàm probitati ſunt miniſtræ, cùm ad voluptates illicitas adoleſcentulos plerumque alliciant. corporis vires cum prudentia conjunctæ proderunt, abſque autem ea, damna quamplurima attulerint. Sola autem virtus perpetuò remanet, ea reddens facilia quæ alioqui fieri non poſſent, & conſtanter ea omnia perferens quæ vulgo terrorem incutiunt.

Gall.

L'un au matin s'enfle en ſon bien,
Qui au ſoleil couché n'a rien.
Qui monte plus haut qu'il ne doibt,
Deſcend plus bas qu'il ne vouldroit,

Nonnulli in aurora opibus ſuis ſuperbiunt, quibus (occidente Sole) nihil relinquitur.

Qui altius quam oportet aſcendere molitur, is magis quàm vellet in miſerias detruditur.

Ital.

Non è ſana ogni gioia,
Ne mal ciò che v'annoia,
Quello è vero gioire,
Che naſce da virtu,
Dopo il ſoffrire.

Non bonum eſt quicquid tibi fert leporem,
Nec malum quicquid tibi cauſa luctus:
Hoc bonum, quod poſt patientiam adfert
inclyta virtus.

Ital.

Aleſſandro Magno diceva, s'io foſſi Parmenione, vorrei piu toſto danari che gloria, ma mi ricordo, che

tono Re, e non mercatante.

Idem Gall.

Alexandre le grand disoit si j' estoye Parmenion, je aymeroye mieux l'argent que la gloire, mais je me recorde estre roy, & non marchand.

Idem Hisp.

El Magno Alexandro dezia, si yo fuera Parmenion, yo quisiera mas ayna los dineros que la gloria. mas yo me acordo, que soy rey, y no mercader.

Dicebat Alexander magnus, si essem Parmenio, pecunias gloriæ præponerem. sed in memoriam revoco regem me esse non mercatorem.

Gall.

Jamais le bien ne sera bon trouvé
Si par le mal il n' est premier prouvé.
Repos d' esprit & patience,
Sont instruments de la science.

Non est illa verè laudanda probitas, quæ nunquam per ærumnas probata & tentata fuerit.

Animi requies & patientia sunt veræ ad scientiam consequendam semitæ & organa.

Ital.

Veramente di forte e constante animo è colui, che nell' auversità non si perturba.

Idem Gall.

Veritablement celuy est de fort & constant courage, qui ne se pertrouble point en aduersité.

Idem

Idem Hiſp.

Verdaderamente aquel es de fuerte y conſtante coçon, que en las adverſidades no queda perturbado.

Ille revera eſt forti & conſtanti animo praeditus, qui in rumnis non commovetur. Gall.

a mediocrité rend la perſonne heureuſe
e haut degre d'honneur eſt choſe dangereuſe.
Qui vouldra ſeuremet ramer
amais ne cingle en haute mer.

Status mediocris hominem reddit beatum. excelſus honoris gradus plurimum adfert periculi. Qui tutò remis vti voluerit, non in altum mare nimis audacter prorumpat.

Ital.

Si la fortezza entra nel periglio, non ſtretta da neceſſità, o per cagione inhoneſta, ſi convertiſce in temerità. *Idem Gall*

Si la force ſe met en peril non par neceſſité contragnante, on par occaſion non honeſte, ſe convertit en emerité. *Idem Hiſp.*

Si el esfuerço entra en peligro, non compelido de neceſſidad o ſi emprende algo por ocaſion deſoneſta, convierta en oſadia.

Si animi vigor periculum adeat nulla adactus neceſſitate, aut turpem ob cauſam, in temeritatem ſtatim convertitur.

Demoſth.

ὅτοι σωφρόνων ἀνδρῶν γενναίων ἐστὶν ἀνθρώπων ἰλλείποντας τι δ' ἴνδειαν χρημάτων πολίμιν, ἰυχερῶς τὰ τοιαῦτα ὀνείδη φέρειν.

Neque ſanorum eſt hominum neque generoſorum, privati commodi

commodi causa bellum cum dedecore omittere.

Ital.

Agesilao re de Lacedemonii, interrogato che cosa era necessaria al buon capitano, respose, l'audacia contra i nemici, benevolenza verso i suoi soldatii cose opportune, e consiglio.

Idem Gall.

Agesilaus roy des Lacedemoniens interrogué quelle chose estoit necessaire a un bon capitaine, respondit, l'audace contre les ennemis, benevolence vers les soldats en choses opportunes, & conseil.

Idem Hisp.

Agesilao preguntado que cosa era necessaria a un buen capitano, respondiò, el effuerço contra los enemigos, benignidad a sus soldados en las cosas oportunas, y consejo.

Agesilaus rex Lacedamoniorum interrogatus quasnam res duci bellico maximè censeret necessarias, Respondit, fortitudinem contra inimicos, benignitatem erga milites, quoties expedire senserit, & consilium.

Gall.

Il fault plus resister plus on est combatu,
Il fault contre fortune opposer la vertu.
Qui ne peult avoir ce qu'il veult
Doibt seulement vouloir ce qu'il peult.

Quò majora sunt ea quæ nos opprimunt, eò fortiùs est resistendum. Fortunæ opponenda est virtus. Qui ea quæ velit consequi non possit, ea tantùm appetat quæ queat adipisci.

It

Ital.

Essendo necessario a tutti di morire, giudico esser
sa beata, non tarde ma honorevolmente morire.

Idem Gall.

Puis que il est a tous necessaire de mourir, Je juge
e c' est une chose bien heureuse, mourir non tard,
ais honorablement.

Idem Hisp.

Siendo ordenado a todos los hombres que una vez
ueran yo juzgo estar cosa bienaventurada, no tarde
ás onradamente morir.

*Cùm sit necesse ut omnes semel moriantur, beatum quid-
m esse judico, non sera sed honorabili morte ex hac vita de-
grare.*

Gall.

est chose temeraire,
e vouloir resister quand on ne le peult faire.
out le monde est douteux, la seule heure derniere
rfait nostre bonheur ou bien nostre misere.

*Temerum est ulterius resistere quàm vires patiuntur. est
mundus totus in dubio positus. sola hora mortis aut fœli-
atem nostram aut ærumnas perficit.*

*Duces bellicos eandem curam habere oportet
quam Achilles Iliad. 9.*

ὡς δ' ὅτις ἀπτῖσι νοσφοῖσι πεφρίκῃσι
μάστιξι ἰσχεῖ κε λάβῃσι, κακὸς δ' ἄρχει οἱ πέλει αὐτῇ.
ὡς κ' ἐγὼ πολλὰς μοῦ ἀΐσσους νύκτας ἴσαιον,
ἤματα δ' αἱματόεντα διέπρησσον πολεμίζων,
αἰνυόμην μαρνάμενος ἀέθλιον ἠμὲν ἀρητῆρων.

Signa

Sicut avis implumibus pullis adfert escam cum quaesier sibi autem ipsi male est. sic ego multas noctes insomnes du elieſque sanguivolentos pugnando exegi, cum viris dimica uxorum vestrarum gratia.

Et eundem animum quem Hector. Iliad. 15.

ἀλλὰ μαχεσθ' ὁπὶ πᾶσιν ἀολλέες, ὃς δέ κεν ὑμέων
βλήμενος ἠὲ τιτυσκόμενος θάνατον καὶ κῆρα σπιοσαν,
τεθνάτω, εἰ ὀι εἴσικε ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης
τεθνάμεν, ἀλλ' ἀλοχόν τε σίν καὶ παῖδε ἐπέρνω,
καὶ οἶκος, καὶ κλῆρος ἀκήρατος.

Pugnate contra naves confertim. si quis autem vestru percussus vel vulneratus mortem oppetat vel fato occumbe moriatur sane. Non indecorum est patriam defendendo mor Uxor inde servabitur & liberi & domus, & patrimonium i tegrum.

APPENDICIS CAPITULUM QVARTVM de Temperantia.

Ital.

Platone disse ad un suo servidore, ringrazia iddio perche s'io non fossi adirato, t'harei fatto patir la pe na del tuo errore.

Idem Gall.

Platon dist a un sien serviteur, rens graces a dieu par ce que si Je ne fuisse corroucé Je t' auroye fai souffrir la peine de ton mesfaict.

Idem Hisp.

Platon dixó a un sieryo suyo, hazed gracias a dios

porqu

orque si yo no fuera enojado, yo te vvierra hecho
adecer la pena del pecado tuyo.

*Servo suo cuidam dixit Plato, gratias agas deo, nisi enim
atus essem, certè ob hoc tuum delictum pœnas dares.*

Ital.

Demosthenes disse ad un certo che gli dicea oltrag-
io, io non entro en quella bataglia, nelle quale il su-
erato è miglior del vencitore.

Idem Gall.

Demosthenes dist a un qui lui disoit villanie, Je n'
ntre point en ceste bataille, en laquelle le vaincù est
eilleur que le vainqueur.

Idem Hisp.

Demosthenes respondio a un certo que le dezia
andes vellaquerias, yo no entraré contigo en la ba-
lla en la qual el vencido es mejor que no el que
ence.

*Demosthenes convitianti cuidam & opprobria eructanti re-
spondit. Non illud ego bellum ingrediar, in quo victus vic-
re fuerit præstantior.*

Ital.

Le troppe ricchezze sono come i timoni delle gran
avi posti alle piccole barche, i quali non le possono
overnare.

Idem Gall.

Les trop grandes richesses sont comme les gover-
aux des tresgrandes navires mises aux petites bar-
ues, lesquelz ne les governent point.

Idem

Idem Hiſp.

Las riquezas demaſiadamente ſuperfluas eſtan c
molos governalles de los grandes navios, pueſtas
las barcas pequeñas, laſquales aquellos no las pued
governar.

*Divitiæ nimiæ ſunt quaſi maximarum navium clavi ſc
plis minimis affixi. nullo enim modo illas gubernare poteri*

Ital.

Socrate guardando un certo huomo, il qual ſen
ragione alcuna faceva gran cera de beni che gl' have
poſſa tu, diſſe, capitar male, che le gratie vergini f
divenir meretrici. denotando ch' il vero dono ſi debb
fare per merito di vertu e non confuſamente.

Idem Gall.

Socrates philoſophant regardant un homme, lequ
ſans aucunne raiſon faiſoit grand chere a tous, de
biens qu' il avoit, puiſſes tu (dit il) mallement peri
qui les Graces qui deuroyent eſtre vierges fais deve
nir putains. denotant que le vray don ſe doit fai
pour occaſion de merite, & de vertu, & non co
fuſement.

Idem Hiſp.

Socrates mirando a un hombre, el qual ſin razo
alguna hazia muchos combites con las riquezas qu
tenia, le dixo, malamente podays perecer que haze
alas Gracias virgines de bolver putas. ſeñalando qu
el verdadero dono ſe ha de hazer por merecimient
de virtud, y no confuſamente.

Socrate

Socrates cùm quendam intueretur nummos ſuos in epula immodicè inſumentem, & omnes ſine delectu ad convivia adhibentem, male (inquit) diſpereas qui gratias virgines meretriculas effeciſti; vnde innuere voluit vera dona virtutum veritis debita non eſſe temerè & promiſcuè in quoſlibet collocanda.

Ital.

Chi paſſa la miſura del bere, non e piu padrone della mente ne della lingua, e ſenza vergogna ragiona di coſe brutte & inconveneuoli, & d' huomo diventa fanciullo.

Idem Gall.

Qui paſſe la meſure de boire, il n' eſt plus maiſtre de ſa penſée ny de ſa langue, & ſans honte il parle de toutes choſes deſhoneſtes & non convenables, & d' homme devient petit enfant.

Idem Hiſpan.

Qualquiera que paſſara la medida y mediania en el bever, no es mas ſeñor de ſu coraçon ni de ſu lengua. mas ſin verguença habla de las coſas feas y deſoneſtas deſgraciadamente, y de vn varon es buelto niño.

Qui immodicè biberit non amplius aut lingua, aut animo dominari poterit. Abſque omni pudore de rebus turpiſſimis ſermocinatur, & ex homine infans fit balbutiens,

Gall.

Sçavoir le mal eſt ſouvent proffitable
Mais en uſer eſt touſiours evitable.

Proderit hoc nonnunquam ut malum cognitum habeamus;

eo autem vti est omnino odiosum.

Ital.

Le molestie sono quasi attaccate e congiunte alle voluttadi, ma travagliare per la vertu, e vivere sobriamente, apporta il vero e durabil piacer.

Idem Gall.

Les molesties sont quasi attachées & ioinctes aux voluptez, mais travailler pour vertú, & vivre sobrement, apporte le vray plaisir & durable.

Idem Hispan.

Los pesares son casi atados y ayuntados con los plazeres. mas el trabajar por la virtud, y bivir con templança, trae consigo un verdadero y durable plazer.

Idem Gr. Isocr.

Λυπαὶ αἱ λύπαις ταῖς ἡδοναῖς παραπεπήγασι. τὸ δὲ πρὸς τὴν ἀρετὴν φιλοπονεῖν, καὶ σωφρόνως τὸν ἑαυτοῦ βίον διανομεῖν ἀεὶ τὰς τέρψεις εἰλικρινεῖς καὶ βεβαιοτέρας ἀποδίδωσι.

Voluptatibus dolores annectuntur, at ob virtutem labores insumere, & temperanter vitam transigere, semper oblectamenta vera & firmissima nobis adducunt.

σώματι πολλὰ πρέφειν καὶ δόματα πολλ' ἀνιγείειν
εἰς πενίην ὀλίγος ἐστὶν ἐπιρροθίη.

Ædificare domos & pascere corpora multa
Ad paupertatem proximus est aditus.

Ital.

Certamente la pigrizia e tardità suol prima partorire vn subito piacere, e poi tristizia e dolore.

Ita

Idem Gall.

Veritablement la pareſſe & tardiveté a de couſtume premierement d'enfanter un ſoudain plaiſir, & puis triſteſſe & douleur.

Idem Hiſpan.

Ciertamente la ocioſidad y pereza es acoſtombrada primeramente parir un ſubito plazer, y deſpues triſteza y dolór.

Certè otium & ſegnitiès primò repentinam quandam delectationem pariunt, poſteà verò mœrorem & triſtitiam.

Gall.

Le champ que quelques ans demeure cóme en friche,
Quand il eſt reſemé fait un raport plus riche.
L'arc que pour quelques iours deſencordé demeure,
Enfonce plus avant la mortelle bleſſure.

Quando diu incultus ceſſaverit, uberiores
Pòſt etiam fructus edere diſcat ager.
Arcus ſi intenſus paulùm permanſerit, imas
Fortiùs in partes hunc penetrare vides.

Ital. Taſſo.

Toſto l'opprime chi di ſonno è carco,
Che dal ſonno alla morte è un picciol varco.

Diſperiit ſomno indulgens, nam ad limina mortis
Perbrevis à ſomno tranſitus eſſe ſolet.

Plato.

πεπιμένος ὐδεὶς ὐδενὸς ἄξιος.

Nemo dormiens ulla re dignus.

Ital.

La morte è ſpaventoſa a vili & ſcelerati, ma i vertuoſi non debbono temere altro, che il dishonore e l'ignominia.

Idem Gall.

La mort eſt eſpouventable aux laſches & meſchants, mais les vertueux ne doivent rien craindre, fors le deſhoñeur & l'ignominie.

Idem Hiſpan.

La muerte es eſpantoſa a los malvados y malhechores, mas los buenos no deven aver miedo de nada, ſino de deſonra y infamia.

Idem Græc. Iſocr.

δεῖ γὰρ εἶναι φοβερὰν τοῖς μὲν φαύλοις τὴν τοῦ βίου τελευτὴν, τοῖς δὲ σπουδαίοις τὴν ἐκ τοῦ ζῆν ἀδοξίαν.

Æquum eſt ut improbis mors ſit metuenda, viros autem bonos & ingenuos nihil aliud formidare oportet quam nequid turpe perpetrent, quod nomini ſuo ignominiæ labem aſpergat.

Gall.

Nous ne tenons en noſtre main
Le iour d'hier ny de demain,
Tout homme quel qu'il ſoit, ou né de race haute,
Ou ſorty de bas lieu, a en ſoy quelque faute.
Il n'ya choſe ſi belle, qui ayt quelque vice en elle.

Neque dies hodiernus neque craſtinus in noſtra ſitus eſt manu. Omnes ſive ſint ij optimates ſive ignobiles quotidie peccant. Nulla eſt res adeo præclara in qua non aliquid culpæ remaneat.

Plutarch.

Plutarch.

γῆ μὲν λοιπὸν ἡ φύσις.

Terra quidem similis est natura humana.

ἃ πανύστατα λογισμὸς ἡ φιλάρια τίκτουσι, σὺ δὲ τὰς μὲν φαύλας ἔκπλαττε, τὰς δ' ἀγαθὰς γεώργει.

Varias quasi plantas cogitationum assiduè parit mens hominum. Tu autem malas extirpes & evellas, bonas verò colas & nutrias.

Aristot.

λόγους δὲ ἀληθεῖς τῶν λέγων ἢ μόνον φεύγε τὸ εἰδέναι χρησιμώτατον εἶναι ἀλλὰ καὶ φεύγε τὸν βίον, διὸ φευκτέον τοὺς ζῶντας ζῶν καὶ αὐτός.

Vera disputationes seu vera sententia non modo ad scientiam augendam valent, verùm etiam insignem in vita vtilitatem habent. Ideò eos à quibus intelliguntur excitant ut vitam ad eas quasi ad normam dirigant.

Horat. epist. lib. ep. 6.

Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti, si non, his vtere mecum.

Idem Hispan. don Diego de Mendoça.

Si aqui hallas algun inconveniente
Como hombre diestro y no como yo soy,
Me desgaña dello encontinente,
Y sino, vien comigo adonde voy.

FINIS.

INDEX.

A

Amicorum delectus 51,53
Amicitiæ æquè bonique consulendum 14
Amicitiarum officium 118, 125
Adulatio fugienda 42,43
Ædificiorum sumptus 167
Ærumnis probantur animi pag. 73,95,168
Affectus ut moderandi 115
Alienis periculis discendum pag. 34,35
Alea 126,142
Ambitio vitanda 68,69,107
Amor illicitus 140
Artes discendæ 11
Avaritia damnatur 108
Aulicæ vitæ pericula 85

B

Beatæ vitæ descriptio 76
Bella quæ laudanda 96
Benignitas non differenda 58
Bonus quis 32

C

Calumniator 49
Confidens 56
Consilium 13,34,154
Consilium ab inferiore non spernendum 14
Conscientia 84
Constantis hominis descriptio & laus 82,95
Contentus animus 64
Cor validum 76,89
Crapula 128
Credulitas 17
Crudelitas 47
Curiositas 19

D

Dedecoris vituperium 96
Deliberandum diu 34
Desperatio 79
Diffidentia aliquando utilis pag. 17,36
Diligentia 31,147
Dissimulatio fugienda 44
Dives avarus 48,111
Divitiarum contemptus 65, & 110
Doctrina 9,99,147,157
Dolus 40,160

E

Ebrietatis incommoda 127
Eruditio 9,99,147,153.157

Exempla

INDEX.

Exempla superiorum plurimum valent 120
Experientia 147

F

Facta non dicta virum ostendunt 124
Fallaces in foveam suam decidunt 40,44
Festina lentè 30
Festinatio nimia 33,103
Fides 159,160
Fortitudinis descriptio 63
Fortitudo in periculis 92, & 169, 170
Fortitudo in bello 92
Fraus 38,160
Frugalitas 15, 21, 23, 111, 112
Furtum damnatur 44,160

G

Garrulitas damnatur 24,26
Gloriæ veræ descriptio 90
Gloriatio Thrasonica fugienda 68,70
Gratitudinis laus 60
Gula 128

H

Honor militis fortis 96,91
Hosti reconciliato non nimium fidendum 36
Humilitas 68,69,107
Hypocrisis 39,44

I

Ignaviæ vituperium 94
Imperatoris boni virtutes pag. 81,170
Ingratitudo damnatur 60
Injuriæ vitandæ 45
Injuriæ messis acerba 45
Injustitiæ varia genera 62
Joci qui approbandi 117
Iræ moderandum 100, 101, 107
Judicis boni officium 53
Justitiæ descriptio 37, 159, 163
Justitiæ laus 52
Juventutis officium 118,125

L

Labor 61,119
Liberalitas 56
Lites 126
Lucra injusta 37,160

M

Machiavelliana astutia damnantur

INDEX.

Magnificentia 98
Magnanimitatis descriptio pag. 63,169
Magistratus bonus 81
Malè parta, malè dilabuntur 37
Malevolendi 16,85
Mediocritas 67,87,104, 169
Mendacia perniciosa 50
Militis boni descriptio 91
Militaris disciplina laus 91
Misericordia 49
Moratus 30,33,103
Mors in memoriam revocanda 149
Mors contemnenda 90,93
Mulieris mala incommoda pag. 135
Mulier sit viro obediens 163
Mundum corruptela 53

N

Naturæ lex 40
Natura non repugnandum 116
[illegible]erimine 174

O

[illegible] 49

Occasio arripienda 2[illegible]
Opportunitas 2[illegible]
Otii vituperium 62, 128 145

P

Patientia 71,72,79,10[illegible]
Paupertas 6[illegible]
Pericula fortiter subeunda pag. 9[illegible]
Perjurium punitur 43,54
Perturbationes ut frenandæ pag. 11[illegible]
Præterita animadvertenda pag. 3[illegible]
Prævidenda pericula 1[illegible]
Princeps bonus 46,123,161
Principium morbi cognoscendum 3[illegible]
Prodigalitas 112,114
Promissa servanda 59
Proximus quisque sibi 1[illegible]
Prudentiæ descriptio 1[illegible]

R

Ratio 10[illegible]
Reprehensio amicorum ne[illegible] cessaria 5[illegible]
Respublicæ unde beatæ 1[illegible]
Ruris laus [illegible]

I N

S

pientia 9,15
num officium 113
nex audiendus 125
ntentiarum versus usus pag. 174
veritas salutaris 52
lentium 26,155
nnes 128
Solitariæ vitæ laus 85,86
pes 30,78
Studia non deserenda, 99, 146
Superbia 68,69,107
Supplicium malorum 54,163

Temeritas
Temperantia
Temporis ratio
Timiditas
Tyranni effigies

V

Venus illicita
Victoria optima pag.
Vinum
Virtutis laus
Voluptas
Vulgi judicium contemnendum

FINIS.

Errata sic corrigantur.

Pag 6. linea 6. corrige Ronsardo. p.12.l. 15. c.seavement. p. 25. l. 29. c.[illegible] p.33.l.19. c.emprender. p.65.l.28.c.otras. p.68. l.18. c. bastemiando. p.78. l.[illegible] dele decubuisse. p.81. l.10. c. qui. p.86.l.26.c. ensaltados. p. 87. l.1. c. [illegible] 87 l.25.c bienaventurado. p.99.l 4.c.dice. p.101.l.3. c.al cabo. p.11[illegible] 115.l.2.c.estipar.p.115.l.20.c.osasse.p.117.l.14.c schernir. p.120.l.[illegible] 124.l.18.c.d' i mortali. p.126.l.25.c.pese. p.128.l.7.c.taver[illegible] sua. p.136.l.2.c. a la mesa. p.159.l.9.c.non.